

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AFRİKA ÇALIŞMALARI (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)
ANABİLİM DALI

ÖZEL BİR KOLONİYALİZM TÜRÜ: APARTHEİD

Yüksek Lisans Tezi

Seval ÇOLAK

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AFRİKA ÇALIŞMALARI (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)
ANABİLİM DALI

ÖZEL BİR KOLONYALİZM TÜRÜ: APARTHEİD

Yüksek Lisans Tezi

Seval ÇOLAK

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. R. Barış ÜNLÜ

Ankara-2015

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
.....ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
.....AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI

ÖZEL BİR TÜR KOLONİYALİZM: APARTHEID
(TEZİN ADI YAZILACAKTIR)

.....YÜKSEK LİSANS
(YÜKSEK LİSANS TEZİ YA DA DOKTORA TEZİ OLDUĞU YAZILACAKTIR)

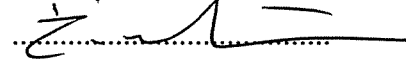
Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Banu Ünlü

Tez Jürisi Üyeleri

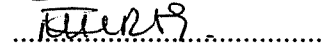
Adı ve Soyadı

İmzası

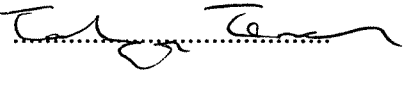
Yard. Doç. Dr. Banu Ünlü

Prof. Dr. Melek Fırat

Yard. Doç. Dr. Tolga Tören

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi ... 25.12.2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AFRİKA ÇALIŞMALARI (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)
ANABİLİM DALI

ÖZEL BİR KOLONYALİZM TÜRÜ: APARTHEİD

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. R. Barış ÜNLÜ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi: .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AEC** : Atomik Enerji Komisyonu/Atomic Energy Commission
- AIDS** : Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu/Acquired
Immunodeficiency Syndrome
- ANC** : Afrika Ulusal Kongresi/African National Congress
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BSAC** : İngiliz Güney Afrika Şirketi/British South African Company
- CIA** : Merkezi İstihbarat Teşkilatı/Central Intelligence Agency
- COSATU** : Güney Afrika Sendikalar Birliği/Congress of South African Trade
Unions
- DB** : Dünya Bankası
- DTÖ** : Dünya Ticaret Örgütü
- FRELIMO** : Mozambik Kurtuluş Cephesi/Frente de Libertação de Moçambique
- ICI** : Emperyal Kimyasal Endüstrileri/Imperial Chemical Industries
- NASA** : Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi/National Aeronautics and Space
Administration

PAC : Pan-Afrika Kongresi/Pan Africanist Congress

SACP : Güney Afrika Komünist Partisi/South African Communist Party

UP : Ulusal Parti

VOIC :Hollanda Doğu Hindistan Şirketi/Vereenigde Oost-Indische
Compagnie

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
GİRİŞ	1
I. TEORİK BİR TARTIŞMA.....	5
A. SERMAYENİN İLKEİ BİRİKİMİ TARTIŞMASI.....	5
1. Sermayenin İlkel Birikimi Teorisi	5
2. Rosa Luxemburg'un Tezi	11
3. Sermayenin İlkel Birikimine İlişkin Güncel Yaklaşımlar	17
B. KOLONYALİZM VE EMPERYALİZM ÜZERİNE.....	23
1. Kolonyalizm ve Emperyalizm Tanımı	23
2. Kolonyalizmin Türleri	32
3. İçsel Kolonyalizm	34
4. Kolonyalizm ve İlkel Sermaye Birikimi Arasındaki İlişki.....	39
II. GÜNEY AFRIKA'DA SERMAYE BİRİKİMİ SÜRECİ	44
A. TARİHSEL ARKA PLAN	44
1. Beyaz Yerleşimci Göçü	44
2. 1899-1902 Britanya-Boer Savaşı	49
3. Güney Afrika Birliği ve Segregasyon Dönemi	56
B. İNGİLTERE'NİN GÜNEY AFRIKA POLİTİKALARI 1910-1948.....	63
III. APARTHEİD DÖNEMİ.....	67
A. SİSTEMATİK APARTHEİD	67

1. Apartheid'ın Tanımı Ve Irkçılık.....	67
2. Apartheid Yasaları Ve Sosyo-Politik Uygulamaları	70
3. Ekonomik Uygulamalar	78
B. İNGİLTERE, ABD VE ULUSLARARASI SERMAYENİN APARTHEİD POLİTİKALARI	81
C. APARTHEİDİN YAPISI ÜZERİNE TARTIŞMALAR	92
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	124
ÖZET.....	136
ABSTRACT	137

(...) Egemen devletlerin otonom oldukları varsayılmaktadır. Fakat onlar tabii ki otonom değiller ve hiçbir zaman olmadılar (...) Tüm modern devletler, istisnasız, devletlerarası sistemin çerçevesi içinde var olur ve onun kuralları ve politikasıyla kısıtlanırlar. Bütün modern devletlerde üretken eylemler, istisnasız, kapitalist dünya-ekonomileri içerisinde var olur ve onun öncelikleri ve ekonomisi tarafından sınırlanırlar (...)¹

Immanuel Wallerstein

GİRİŞ

Bu tezde, Güney Afrika'da 1948'de resmileşen Apartheid'in kapitalizm ile ilişkisitarıhsel bir perspektifle ilkel sermaye birikimi tezleri bağlamında ele alınmaktadır. Ancak Apartheid'in kökenleri, 1948'den çok daha öncesine, beyaz yerleşimciliğin bölgede elmas ve altın madenlerinin keşfiyle büyük hız kazandığı bir dönem olan 1890'lara kadar uzanmaktadır.

Karl Marx, ilkel sermaye birikimini, kapitalizm-öncesi tarihsel bir durum olarak kapitalizmin doğuşuna yol açan gelişmeler ile sınırlandırmıştır. Rosa Luxemburg bu yaklaşımı geliştirerek, ilkel sermaye birikiminin pratiklerini daha geniş bir biçimde incelemiş, onu genel sermaye birikimi sürecinin içerisinde emperyalizm ile ilişkilendirerek ele almıştır. Luxemburg'un görüşleri 1970'ler boyunca ve sonrasında Michael Perelman, David Harvey, Maciel Santos, Giovanni Arrighi, Samir Amin, Jim Glassman, Massimo De Angelis gibi birçok isim tarafından sunulan katkılarla zenginleştirilmiştir. Bu yeni yaklaşımlarda ilkel sermaye birikimi, Marx'ın aksine, kapitalizmin yalnızca doğuşuna yol açan bir

---

¹ Immanuel Wallerstein, "The ANC and South Africa: The Past and Future of Liberation Movements in The World System", 1997, Durban, <http://www2.binghamton.edu/fbc/archive/iwsoafri.htm>, (02.05.2014).

gelişme değil, kapitalizmin temel öğelerinden biri ve sürekli bir tarihsel durum olarak ele alınmıştır. Bu açıdan mülksüzleştirme, savaş, kolonileştirme gibi ilkel birikim yöntemlerinin kapitalist gelişmenin her aşamasında yeniden ortaya çıkması mümkündür. Bu nedenle, ikinci endüstrileşme çağında, kapitalist bir ekonomiye sahip Güney Afrika'daki Apartheid rejimi söz konusu duruma çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir.

1970'lerin ortasından itibaren Apartheid'ın yapısı, akademik ve politik çevrelerde çokça tartışılmıştır. Bu tartışmaların merkezinde ise Apartheid karşıtı mücadelenin öncü hareketlerinden Güney Afrika Komünist Partisi'nin *Özel Bir Tür Kolonyalizm* tezi bulunmaktadır. Buna göre, Apartheid rejimi altında Güney Afrika kolonyal bir devletin karakteristik öğelerini taşımaktadır. Ancak burada hem koloni hem de metropol aynı ülke sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu teorinin ortaya atılmasıyla gelişen tartışmada Liberalizm, Marksizm ve Afrikaner milliyetçiliği üzerinden üç temel yaklaşım şekillenmiştir. Bu konuda liberal görüşler, ekonomi ile politika arasında bir ayırım yapmış ve Apartheid'ı ırkçı bir ideoloji olarak, politik açıdan ele almışlardır. Liberal yaklaşımlar en yalın haliyle Apartheid'ın temel öğelerinin ve özellikle ırkçı ayrımcılığının kapitalizmin gereklilikleriyle uyuşmadığını iddia etmişlerdir. Buna göre Apartheid ve kapitalizm doğal olarak bir çatışma halindedir. Marksist yaklaşımlar ise Apartheid'ın gerçekte Güney Afrika'daki kapitalist süreci hızlandırdığını ve kapitalist gelişmenin ırksal ayrıma dayanan iş bölümü ile güçlendiğini öne sürmüşlerdir. Martin Legassick ve Harold Wolpe'un tezleri özellikle bu yönde analizler içermektedir. Son olarak da Apartheid'ı Afrikaner hükümetinin politikalarıyla eşleştirerek, ırk ayrımcılığının Afrikaner milliyetçiliği ideolojisinden kaynaklı olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.

Marksist görüşler içerisinde Martin Legassick' in tezi Apartheid'in yapısını bütüncül bir biçimde analiz etmek açısından önem taşımaktadır. Hem Legassick hem Wolpe, gelişmiş kapitalist bir toplum yapısı içerisinde sürdürülmüş “ilkel” bir yönetim biçimi olan Apartheid'ı Güney Afrika kapitalizminin gelişimi için fonksiyonel bir biçimde ele almışlardır. Bu nedenle ırkçılık özellikle Legassick' in üretim biçimleri ve mülkiyet ilişkilerini de kapsayan sermaye birikimi yaklaşımı üzerinden geliştirdiği analizin merkezinde yer almıştır. İki yaklaşımda da devletin kapitalist sermaye birikimi için araçsal kullanımına detaylı bir biçimde yer verilmiştir.

Kültürel olarak farklı dönemlerde hem İngiliz hem de Afrikaner emperyalizminin yoğun sömürsüyle karşılaşmış yerli Afrikalılar asimilasyon politikalarının nesnesi olmuşlardır. Bu politikaların temelinde kapitalist üretimin ihtiyaç duyduğu *işgücünü* “uyumlu”, “itaatkâr” ve “ucuz” bir biçimde sağlamak kaygısı yer almıştır. Afrikalılar hırslı bir sermaye birikiminin odak noktası olan yeraltının zorlu şartlarında *düşük ücretler* karşılığında çalışmak istememişlerdir. Ancak bu aşamada ortaya çıkan kapitalist yasalar gereği hızla mülksüzleştirilen siyahlar ücretli iş gücüne katılmak zorunda kalmışlardır. Güney Afrika'daki ilkel birikim sürecinin tarihsel olarak kapitalizmin gelişimine nasıl etki ettiğini; bu etkinin ilerleyen dönemlerde Apartheid ile ilişkisinin nasıl sürdürüldüğünün ve ırkçı ayrımın² bu süreçteki yerinin kapitalizm açısından ne ifade ettiğini belirlemek tezin bütünü açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda birinci bölümde sermayenin ilkel birikimi yaklaşımları tartışılacak ve kolonyalizmin türleri sınıflandırılacaktır.

---

² Tezin bütününde Türkçede sırasıyla ayrılık, ayrışma, ayrımcılık anlamlarına gelen İngilizce “secession, segregation, discrimination” kavramları yerine Apartheid'in katı bir dışlayıcılık ekseninde uyguladığı ırkçılık temelli ayrımcılığı ifade etmek için “ırkçı ayrım” kavramı kullanılacaktır.

Buradaki temel amaç ilkel sermaye birikiminin kapitalist gelişimdeki yeri ve zamanını ortaya koymaktır. İkinci bölümde Güney Afrika'daki sermaye birikiminin tarihsel sürecine yer verilerek, bu süreçte Britanya'nın beyaz yönetimle yürüttüğü ekonomik ve politik ilişkilere yer verilecektir. Bölümün temel amacı geline tarihsel süreçte ilkel sermaye birikimi tezlerinin Güney Afrika üzerinde test edilmesidir. Üçüncü ve son bölümde ise Apartheid yönetiminin ekonomik, politik ve sosyal uygulamaları anlatılacak ve ardından uluslararası sermaye, İngiltere ve ABD ile ilişkisi incelenecektir. Nihai olarak Apartheid'ın "özel bir tür kolonyalizm mi" olduğuna yönelik tartışma yürütülecektir. Bu bölümün temel amacı Apartheid'ın ekonomik kökenlerine inmektir. Böylece ırkçılığın Güney Afrika kapitalizminin gelişimindeki yeri de tespit edilebilecektir. Bölümün geri kalanında ise Güney Afrika'da bugün gelinen son durum değerlendirilmesi ve Güney Afrika'nın geleceği üzerine bir tartışma ile tez sonlandırılacaktır.

I. TEORİK BİR TARTIŞMA

A. SERMAYENİN İLKEL BİRİKİMİ TARTIŞMASI

1. Sermayenin İlkel Birikimi Teorisi

“Sermayenin ilkel birikimi” kavramı ilk olarak klasik ekonomi politiğin kurucularından biri olarak kabul edilen Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Smith, ünlü kitabı *Ulusların Zenginliği*’nde sermayenin ilk aşamadaki birikimini açıklamak amacıyla, *previous* (önceki) kelimesiyle birlikte kullandığı *accumulation of stock*³ (sermaye birikimi) kavramına başvurmuştur. Karl Marx, Smith’in sermayenin ilkel birikimi kavramını kendi başyapıtı *Kapital*’de tarihsel gerçekliğe vurgu yaparak *die sogennante ursprüngliche akkumulation (sözde ilksel birikim)*⁴ olarak Almanca’ya çevirmiştir.⁵ *Kapital*’in İngilizce çevirilerinde ise kavram önceki anlamındaki “primary” yerine Türkçe’deki karşılığı “ilkel” anlamına gelen “primitive”⁶, “so-called primitive accumulation” (*sözde ilkel birikim*) olarak tercüme edilmiştir. Başlangıçta tartışmalı olan kelime farklı çevirilerde “ilkel” anlamında kullanılmış ve üzerinde genel bir uzlaşma olmamasına rağmen kavram teoride “sermayenin ilkel birikimi” olarak kendine yer edinmiştir. Buradaki asıl tartışma kelimenin anlamsal karşılığı kadar kavramsal olarak sermayenin ilkel birikiminin ilkel veya önceki olup

---

³ Çeviri için Bkz. İngilizce-Türkçe sözlük: <http://dictionary.cambridge.org>, (03. 10. 2015).

⁴ Almanca “die sogennante ursprüngliche Akkumulation”, “sözde ilkel-ilksel birikim” anlamına gelmektedir. Marx burada “sözde” vurgusunu ekonomi politiğin önceki yazınlarında ilkel sermaye birikiminin tarihsel gerçeklikten uzak bir şekilde mitsel anlatısına karşı kullanmıştır. Çevirilerde tartışmalı olan konu “ilkel” kelimesinin İngilizce karşılığı olan “primitive” sözcüğünün kullanımınıdır. Marx’ın *Kapital*’de kullandığı Almanca “ursprüngliche” kelimesi, orijinal, başlangıç, asıl, ilk anlamlarına gelmektedir.

⁵ Louis Althusser ve Etienne Balibar, **Reading Capital**, Paris, François Maspero, 1970, s.276.

⁶ Bkz. İngilizce-Türkçe sözlük: <http://dictionary.cambridge.org/>, (06.04.2015).

olmadığı ile ilgilidir. Marx, artı-değer üretmek amacıyla, sermayenin ilkel birikimini, kapitalizm-öncesi üretim biçimlerinin kapitalizm tarafından yıkılma sürecine dayandırarak, kapitalizmin doğuşuna yol açan “ilk ana özgü” olarak tanımlar. *Teolojideki ilk günah* ile sermayenin ilkel birikimi arasında yaptığı analogiyle Marx, kapitalizmin oluşumunun tarihsel serüvenini bu ilk günaha bağlayarak sermayenin ilkel birikiminin teorik yerini neden sonuç ilişkisi üzerine oturtur. Bu sebeple ona göre ilkel birikim kapitalizmin tarih öncesi aşamasını oluşturmuştur: Olmuş ve bitmiştir.⁷ Marx ilkel birikimi ve onun kapitalist süreçteki yerini şöyle tanımlar:

“Kapitalist sistem, üreticilerin, kendi üretim araçlarından radikal bir biçimde ayrılmasına dayanır(...) İlkel birikim denilen şey, bu nedenle, üreticiyi üretim araçlarından ayıran tarihsel süreçten başka bir şey değildir. İlkel olarak görünür çünkü sermaye ve buna uygun düşen üretim tarzının tarih-öncesi aşamasını oluşturur.”⁸

Buna karşılık iki farklı ekonomi-politik akımın güçlü simgeleri olan Smith ve Marx’ın sermayenin ilkel birikimi üzerine görüşleri bir birinden oldukça uzak ve farklı temellere dayanmaktadır. Bunun yanı sıra Marx’ın kuramında sıkça Smith’e karşı çıkışlar ve Smith’in tarihsel gerçeklikten soyutlanmış öznel ekonomi-politik yaklaşımı üzerine ciddi eleştiriler bulunur. Smith’e göre, “Sermaye birikimi, (işbölümü) emeğin bölünmesinden önce, şeylerin doğasında olmalıdır.”⁹ Buradaki iddiasıyla Smith, ilkel birikimi “şeylerin doğasına” indirger. Ayrıca emeğin

---

⁷ Bkz. David Harvey’in Marx’ın Kapital’i okumak üzerine verdiği derslere ait video arşivi: “Reading Capital”, <http://davidharvey.org/2008/09/capital-class-12/>, (10.04.2015).

⁸ Karl Marx, **Kapital**, Çev. Alaattin Bilgi, İstanbul, Eriş Yayınları, 3. Baskı, 2003, s.612-613.

⁹ Adam Smith kitabının orijinalinde “sermaye” yerine “stok” kavramına başvurmuştur. Bkz. Adam Smith, **An Inquiry Into The Nature and Causes of Wealth of Nations**, book:2, Ed. Edwin Cannan, London, ElecBook, s.361.

bölünmesi de sermaye birikiminin bir sonucu olacaktır. Fakat böyle bir yaklaşımla emeğin bölünmesini teorik açıdan yorumlamak veya açıklamak çok güçtür.¹⁰

Marx, Smith'in gerçeklikten uzak ilkel birikim anlayışını tamamıyla reddederek, ilkel birikimi kapitalizmin gelişmesindeki yadsınamayacak rolüyle birlikte tarihsel süreç içinde ele almıştır. Bu açıdan Smith'in aksine Marx, kapitalist sistemin kökenlerinde yatan ve toplumları kendi üretim araçlarından koparan bu süreci, gaddarlık dolu deneyimlerini detaylı biçimde analiz ederek somutlaştırmıştır. Marx kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkması için sermaye sahiplerinin elinde önceden oldukça büyük miktarda iş gücü ve sermayenin bulunması gerektiğini ortaya koyar.¹¹

Smith, sermayenin ilkel birikimini barışçıl bir süreç olarak işleyerek toplumların mülksüzleştirme süreçlerinde kullanılan zorba yöntemlerden ve bu yöntemlerin meşru zeminini oluşturan yasalardan bahsetmez. Smith'e göre, sermaye birikimi sürecinde emeğin kullanılış biçimi çok etkilidir. Yetenekli olan ve kendini rahatsız şartlarda çalışmaya zorlayan bazı insanlar aşırı çalışmaları sonucunda yavaş yavaş sermaye biriktirmiş ve kendini zorlu şartlar altında çalışmaya zorlamayan insanlarsa kendi işgüçlerini satarak ücretli emeğe dönmüşlerdir. Burada çalışkan ve tembel işgücü arasında bir iş bölümü öngörülmüştür.¹² Emeğin verimliliğine büyük atıflarda bulunan Smith, zengin uluslarda emeğin verimliliğinin çok yüksek olduğunu ve bu verimliliğin ise işbölümü mekanizmasıyla ortaya çıktığını öne sürmektedir. Smith, ekonomik kalkınmanın ilerlemesinin katılımcıların gönüllü

---

¹⁰ Michael Perelman, **The Invention Of Capitalism- Classical Political Economy and The Secret History Of Primitive Accumulation**, Durham & London, Duke University Press, 2000, s.2.

¹¹ Marx, **op. cit.**,s.611.

¹² Jason Read, "Primitive Accumulation: the Aleatory Foundation of Capitalism",<http://www.after1968.org/app/webroot/uploads/read-accumulation.pdf>, s.4, (17.04.2015).

hareketleriyle sağlandığını öne sürerek, kapitalizmin evrenselliğine dair bir değerlendirme yapmaktan uzak durmuştur. Diğer taraftan, kapitalizmin getirdiği yeni ezici sosyal ilişkileri analiz etmekten kaçınmıştır. Marx bu *sözde-ilkel birikim* yaklaşımındaki varsayımları tamamen reddederek, kapitalist sosyal ilişkilerin gelişmesi ve ilkel sermaye birikimi arasındaki bağlantıları titizlikle incelemiş ve yeni kapitalist üretim ilişkilerinin toplumların sosyal dinamiklerini nasıl dönüştürdüğünü detaylı bir biçimde aktarmıştır.¹³

Marx, *Kapital*'de, ilkel birikimi emekçilerin kendi üretim araçlarından koparılıp toplumsal geçim araçlarının sermayeye dönüştürülmesiyle başlayan kanlı ve zorba bir süreç olarak tanımlar. Üretim araçlarından koparılan doğrudan üreticiler ücretli iş gücüne katılmak zorunda bırakılır. Bu zorlayış resmi ve mükemmel şekilde yasaldır. Çünkü bir başka üretim biçiminde yer alan üreticiler toprağa veya kendi geçim araçlarına olan bağılıklarından kurtulabilirse kendi iş güçlerini özgürce satabileceklerdir.¹⁴ Doğrudan üreticilerin, üretim araçlarından koparılıp emek piyasasına sürüklendiği ilkel birikim süreci aynı zamanda “*mülksüzleştirme*” sürecidir.¹⁵

Marx, ilkel birikimin bu çok yönlü gelişim sürecinde özellikle üretim aracı olarak *toprağın* üreticilerinden ayrılması süreci üzerinde derin bir yorum yapmıştır.¹⁶ Çünkü geçim ekonomilerinin temel kaynağı olan toprak ile doğrudan üreticiler, özellikle kapitalist ekonomilerdeki metalaşma sürecinin dışında kaldıklarından başka hiçbir ekonomik bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunmayabilirler ve iş güçlerini

---

¹³ Althusser, **op. cit.**,s.277-278.

¹⁴ Marx, **op. cit.**,s.613.

¹⁵ **Idem.**

¹⁶ **Ibid.**,s.614.

satmak zorunda kalmazlar. Kapitalizmin mantığıyla uzlaşmaz bir çelişki içinde olan böyle bir ortamda ise kapitalist bir ekonominin ve kapitalist sosyal ilişkilerin oluşması için gerekli bir sermaye birikimi sağlanamayacaktır. Burada ilkel birikim işlevsel olarak bu görevi yerine getirir.¹⁷

Marx'ın ilkel sermaye birikimi yaklaşımında özellikle vurgulanması gereken diğer bir nokta da devletin gücünün mülksüzleştirilenin yolunu açan yasalar için nasıl kullanıldığıyla ilgilidir.¹⁸ Bu yasalar bir yandan kapitalizmin ortaya çıkış aşamasında sermaye sınıfına ücretleri düzenlemek, işçinin mesai saatlerini uzatmak ve kapitalist ilişkilerin gerektirdiği bağımlılığın yaratılması için serbestlik verirken, diğer taraftan mülksüzleştirilen kitlelerin yeni ücretli işgücününün disipline sokulması için sosyal hayatlarının daha çok denetim altında tutulmasını sağlamıştır.¹⁹ Burada kapitalist sınıf-devlet ilişkisine özel bir vurgu yapan Marx, devlet borçlanmasının, kamu borçlarının, ilkel sermaye birikiminin en güçlü öğelerinden biri olduğunu belirtir. Kamu borçları ve devlet-sermaye sınıfı arasındaki ilişkinin kaçınılmaz sonuçlarından biri de kapitalizmin temel kurumlarından olan bankacılığın ortaya çıkmasıdır. Bu gelişmeler ekseninde, yine bu dönemde uluslararası sistemin ve bugünün devletlerarası ilişkilerinin belirleyici ve bağlayıcılarından uluslararası kredi sistemi oluşmuştur. Uluslararası kredi sistemi ve kamu borçlanmasıyla beraber ortaya çıkan yeni mali sistem üreticilerin ellerindeki her türden üretim aracına yeni

---

¹⁷ İngiltere'de mülksüzleştirme süreci ve tarımsal üreticilerin topraklarından koparılması 15. yüzyılda başlar. Bu dönemde art arda çıkarılan yasalarla İngiliz çiftçisi kendi geçim araçlarından hızla koparılır. Bu zorlama 16.yüzyılda reformasyon süreciyle hızla yenilenir ve bir feodal güç olan kilisenin topraklarının yağmalanmasıyla devam eder. Aynı dönemde birçok tarım arazisi İngiliz askerleri tarafından yakılıp yıkılmış ve mülksüzleştirilen insanlar zorla deniz aşırı bölgelere çalışmak için gönderilmiştir. Marx, hile, hırsızlık, yağmacılık ve terör gibi ilkel birikim yöntemlerinin kapitalist üretim için gerekliliklerini ortaya koyar. Ayrıca bkz. Marx, **op. cit.**, s.615-630.

¹⁸ **Idem.**

¹⁹ 1813 yılında ücretlerin düzenlenmesi ile ilgili tüm yasalar kaldırılıp ücretlerin manüfaktür sahiplerinin kendileri tarafından belirlenmesine karar verilmiştir.

vergi yükleri getirmiş ve bu gelişmeler de modern vergilendirme sisteminin oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Bunlara ek olarak devletin gücü sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda emek talebinin karşılanması ve emek arzının düzenlenerek sürekliliğinin sağlanması için de kullanılmıştır. Vergilendirmenin getirdiği kolaylıklara rağmen elbette bu sürecin hızlanması için sistemli bir biçimde zora başvurulmuştur. Bu zorlayışın kaçınılmaz sonucu da giderek artan sayıda yığın üretim araçlarından ayrılıp ücretli iş gücüne geçişinin hızlanmış olmasıdır.²⁰

Marx, zor kullanımının kendisinin bir ekonomik güç olduğunu belirtirken zor kullanımının en çarpıcı örnekleri deniz aşırı sömürgelerde yaşanmış ve kapitalizmin yayılmacı karakteri dünya üzerindeki birçok toplumun sosyal yapısını altüst etmiştir. İlkel sermaye birikiminin farklı yöntemleri ile kapitalist üretim ilişkilerinin hızla yayılması kolaylaşmıştır.²¹ Marx, 18.yüzyılda İngiltere pamuklu sanayisinde çocuk işçiliğinin, Liverpool’da köle ticaretinin ve çeşitli zorbalıklar içeren vardiyalı çalışma biçimlerinin, yani gizli kölelik biçimlerinin, dünyanın başka yerlerinde açık bir kölelik sisteminin bulunmasını gerekli kıldığını belirtmiştir. İlkel birikimin kapitalizmin gelişimine yaptığı katkıları açıkça gösteren bir başka boyutunu da böylece açıklamıştır. Buradan çıkan diğer bir sonuç da, ilkel birikim sağlamak için kapitalistin başvurduğu yöntemlerin her türlü şiddeti ve zor kullanımını içerdiğidir. Bu açıdan ilkel sermaye birikimi sağlamak için yeni üretim araçları ve yeni ekonomik ilişkilerin yanı sıra devletin gücünün, orduların kullanılması, savaşlar yaratılması ve insan avına çıkılması gibi kanlı ve zorbalık dolu daha birçok “şiddet” türüne başvurmak çok sıradan ve olağan durumlardır.²² Buna karşılık Marx’a göre

---

²⁰ **Ibid.**, s.652.

²¹ **Idem.**

²² **Ibid.**, s.655.

sermayenin ilkel birikimi sürecindeki şiddet, zor kullanma, sahtekârlık, zorba yöntemler ve benzeri zorlayıcı uygulamalar, genel sermaye birikimi sürecinin belli bir -önceki- aşamasıyla ilişkilidir. İlkel birikim sonrası kapitalist ekonomik ilişkiler bu görevi, barışçıl bir şekilde göreceklerdir.²³ Marx'a göre kapalı bir ekonomik yapıda genişletilmiş yeniden üretim mülkiyet, eşitlik ve barış koşullarında devam etmektedir.²⁴ Bu nedenle ilkel sermaye birikimi süreci genel sermaye birikimi sürecinin ilk anını oluşturmaktadır ve bir "önceki" aşama olarak sermayenin genel birikim sürecinin dışında kalmıştır.

2. Rosa Luxemburg'un Tezi

Kendi ifade ettiği biçimde, Marx'ın önemli iki paradoksuna teorik bir çözüm bulma amacıyla, 1912'de *Sermayenin Birikimi* kitabını, yalnızca dört ay kadar kısa bir süre de tamamlayan Rosa Luxemburg, Marksist geleneğin en etkili kadın düşünürlerinden biri olarak ekonomi politik yazını içerisinde kendine güçlü bir yer edinmiştir. Luxemburg'un çözümlenmeye çalıştığı ilk paradoks, normal bir kapitalist ekonomide meta üretiminin sürekli artması ile ilgilidir. *Devamlı olarak artan üretimi karşılayacak talebin kaynağı nedir?* Burada sorunsalı yaratan kısmen Luxemburg'un kendisi olmuştur. "Sermayeleştirme amacıyla artı-değerin realizasyonunun", Marx'ın kuramında ve Marksizm içinde çözülmemiş bir problem olduğunu öne sürdükten sonra ikinci paradoksa yönelmiştir. "Tarihsel determinizm" olarak adlandırılan bu problem, kapitalizmin çöküşünün kendi yeniden üretim sürecinin kaçınılmaz bir

---

²³ **Idem..**

²⁴ David Harvey, **The New Imperialism**, Oxford, Oxford University Press, 2003, s.144.

sonucu olacağı fikrini içermekteydi. Marx'a göre kendisi, bunun için "bilimsel kanıtlar" sunmuştur.²⁵ İkinci paradoks, sermaye birikiminin sonsuz süreci, Marksist teori açısından önemli tartışmalara yol açmış ve kapitalizmin yapısıyla ilgili yaklaşımlarda farklılaşmanın önünü açmıştır.

Luxemburg, *Sermaye Birikimi*'nde yirmi yedinci bölümde ele aldığı *Doğal Ekonomiye Karşı Mücadelede* başlığı altında kapitalizmin, kapitalist olmayan toplumlara olan ihtiyacını açıklar. Kapitalist olmayan toplumların doğal kaynakları, buna işgücü de dâhildir, üretim araçları için gereken kaynak ihtiyacını karşılarken aynı zamanda ihtiyaç duyduğu pazarı da sağlamış olur. Doğal ekonomilerin kendi kendilerine yeterlilikleri ve üretim fazlası oluşturma eğilimi içerisinde olmamaları kapitalizmin işleyişi ile ters düşeceği için kapitalizm her anlamda doğal ekonomileri ortadan kaldırma savaşı verip, bu türden ekonomiler yerine kapitalist üretim ilişkilerini yerleştirir. Bunun için siyasi güç, vergilendirme gibi ekonomik ve askeri her türlü zora ve zorbalığa başvurur. Sömürgecilik de bunun Avrupa dışı yöntemlerinden biri olmuştur.²⁶ Luxemburg, kapitalizmin genişleyerek yayılma sürecinde sermayenin doğal ekonomilere karşı yürüttüğü güç savaşında amacının öncelikle madenler ve doğal kaynakların yağmalanması, sonrasında da iş gücünün özgürleştirilmeye çalışılması ve nihayet bir meta ekonomisi geliştirmek olduğunu ortaya koyar.²⁷

Luxemburg'a göre, Avrupa'da ilkel birikim için kapitalizmin başladığı andan itibaren köylülerin topraksızlaştırılarak ücretli iş gücüne sürüklenip

---

²⁵ Arndt Hopfmann, **et. al.**, "The Accumulation of Capital in Historical Perspective", **The Accumulation of Capital in Southern Africa**, Johannesburg, Rosa Luxemburg Foundation, 2001, s.17.

²⁶ Rosa Luxemburg, **The Accumulation Of Capital**, Çev. Agnes schwarzschild, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., s.368.

²⁷ **Ibid.**, s.369.

mülksüzleştirildikleri süreç, gücü elinde bulunduran iktidardaki sermaye sahipleri tarafından çağdaş sömürgeci siyasette aktif bir biçimde kullanılmıştır. Ona göre, sermayenin meta değişimi yoluyla yavaş ve barışçıl bir süreçle dünya üzerinde yayılması ve kendini sürdürmesi mümkün değildir. Bu açıdan sermaye, ülkenin kapitalist-olmayan tüm toplumsal örgütlenme biçimlerini *sistemli* bir biçimde yıkar. Luxemburg’a göre, “bunun artık ilkel birikimle hiçbir ilgisi yoktur; bu süreç günümüzde de sürmektedir.”²⁸

Luxemburg, sermaye birikiminin yalnızca “barışçıl süreçler” içerisinde gerçekleşmeyeceğini ifade ederek sömürgeci yayılmanın yerlilerin üretim araçlarını ele geçirmek ve üretim ilişkilerini dönüştürmek için katıksız bir savaş vererek “zor” kullanacağını ortaya koyar. Aynı şekilde çalışan etkin nüfusun kendiliğinden doğal bir artışının da benzer şekilde bir sürece terk edilemeyeceğini, sürecin zor yöntemleri ile mümkün olduğu kadar hızlandırılacağını belirtir. Bu nedenle Luxemburg zor kullanımının sermaye açısından kaçınılmaz olduğunu ve zorun sermaye birikiminin yalnızca doğuşunda değil, bugüne uzanan tarihsel süreç içerisinde her aşamada sürekli bir araç olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle desömürgelerde sürekli bir askeri işgal durumu hâkimdir. Luxemburg’a göre, “Zor yönetimi, kapitalizmle doğal ekonominin birikimi sınırlandırarak örgütlenmeleri arasındaki çatışmanın dolaysız bir sonucudur.”²⁹

---

²⁸ Rosa Luxemburg, **Sermaye Birikiminin Tarihsel Koşulları**, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Birinci Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984, s.52-53. (Not: Rosa Luxemburg’un orijinal adı Sermaye Birikimi-*Accumulation Of Capital*- olan kitabından alınan aynı isimli bölüm ayrı bir kitap olarak Türkçe’ye çevrilmiştir).

²⁹ Luxemburg sermaye birikimi sürecinde başvurulan zorba yöntemleri dünya genelinden örnekler vererek sunar. Hindistan örneği bunlardan biridir. Hindistan’daki tarım üreticilerinin vergi yükünü aşırı bir şekilde arttıran İngilizler, halkı açlık ile karşı karşıya bırakmıştır. Vergilerini ödeyemeyen köylüler kendi topraklarındaki paylarını kiraya vermişlerdir. Bu sürecin hızlanması için İngilizler vergilerini ödeyemeyen köylülerin topraklarına zorla el koymaya başlamıştır. Benzer tarihsel olaylar Fransa’nın Cezayir’de uyguladığı kolonileştirme yöntemlerinde de görülmüştür. Fransızlar Cezayir’i ele geçirdiğinde, Cezayir toplumunun eski toplumsal ve ekonomik kurumları varlığını devam

Luxemburg'a göre, sermaye birikimi sürecinin en kritik aşamalarından biri artı-değerin realize edildiği art-ülkelerin ya da bölgelerin sanayileşerek kapitalist üretim biçimlerine girmesiyle başlar. Meta ekonomisinin yaygınlaşması için ulaşım araçlarının yani demiryollarının, deniz ulaşımının vb. doğal ekonomilerin yıkıldığı bölgelere girmesi bir ön koşuldur.³⁰ Burada aynı zamanda uluslararası borçlanma veya başka ülkelere borç verme ile sermaye birikiminin emperyalist dönemi başlamıştır. Savaşlar ve ulaşım yatırımları bunun önemli bir parçasıdır.³¹ Korumacı gümrük politikaları emperyalizmin temellenmesinde vazgeçilmez koşullardan birini tamamlar. Korumacı gümrük politikaları aynı zamanda silahlanmanın hızlanması ve serbest ticarete eşlik eden bir deniz kuvvetlerinin yaratılması için kullanılmıştır. Bu açıdan Luxemburg'a göre, emperyalizm bir sermaye birikimi yöntemidir. Sermaye birikiminin koşullarını irdeledikten sonra Luxemburg kendi perspektifinden kapitalizmin eleştirisini içeren bir yaklaşımla, tarihsel süreç olarak sermaye birikiminin iki yönünü açıklamıştır. Bu sürecin ilki kapitalist ile ücretli işgücü arasında, artı-değerin üretildiği mekâna ilişkindir. Diğeri ise, sermaye ile kapitalist olmayan dünya arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Luxemburg konuyla ilgili şöyle demiştir:

“Bu alanda egemen yöntemler sömürgeci politika, uluslararası borç sistemi, çıkar alanları politikası ve savaştır. Zora, hileye, zulme, yağmalamaya açıkça, hiç bir gizleme gereği görülmeden başvurulur ve bu siyasal şiddet eylemleri ve güç denemeleri karmaşası içerisinde ekonomik sürecin kesin yasalarını ortaya çıkarmak yoğun bir çaba ister.”³²

---

ettirmektedir. Ancak Fransızlar bu kurumların mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmıştır. Cezayir halkının ortak mülkiyeti olan toprakların parçalanması ile toplumsal parçalanmanın birlikte yürütülmesi planlanmıştır. Bununla Fransızlar, kendi varlıklarına karşı gelecek bir direnişi engellemeyi amaçlamışlardır. Ayrıca süreci mümkün olduğu kadar hızlandırma çabasıyla 1851'de bütün ormanları devlet malı olarak ilan ederken, 2.400.000 hektarlık otlak ve çalılığa da el koymuşlardır.

³⁰ **Ibid.**, s. 41.

³¹ **Ibid.**, s.111.

³² Hopfmann, **op.cit.** s.21.

Luxemburg, sermaye birikiminin tüm tarihsel aşamalarında militarizmin etkin olarak kullanıldığını ortaya koyar. Militarizm hem artı-değerin realizasyon gereği devlet için, hem de kapitalizmin yayılcı sürecinde sermaye sahipleri için ülke içinde ve ülke dışında işlevsel olmuştur. Luxemburg bu noktada liberal kuramın eleştirisini yaparak, liberalizmin bu sürecin meta değişimi temelli ve daha barışçıl sürece dayanan ilk yönünün katkılarını müthiş bir gelişme olarak ele aldığını; ikinci yönünü yani zorbalık alanını ilkinden ayırarak son derece yanlı bir tutum takındığını ileri sürer.³³

Birikim krizi sorunsalınayanı artı değer nasıl realize edileceği sorununa Luxemburg'un getirdiği teorik çözüme göre bunun ilk şartı kapitalist toplum dışında kapitalist olmayan çevrelerin gerekliliğidir. Çünkü kapitalist sermaye birikimi, kapitalist olmayan çevrenin yokluğunda genişleyemeyeceğinden her açıdan imkânsızlaşır. Luxemburg, bu yaşamsal ve acil şart olmadan kapitalizmin sosyal örgütlenme olarak sürdürülemeyeceğini açıklar ve neredeyse kitabının tamamında kapitalizmin kalıcı olarak kapitalist olmayan çevrelerin nasıl altını oyduğunu ve yıktığını göstermeyi amaçlar. Dolayısıyla burada sunulan bulgular, ikinci paradoksun 'mantıksızlığını' kanıtlamak için gerekmiştir. Kapitalist olmayan üretici çevrelerin çoğunun imha edilmesiyle, kapitalizm yok olmaya mahkûm kalacaktır.³⁴ Bu nedenle, kapitalizmin evrenselleşme eğilimi içinde olmasına karşın kendi yapısının bu çatışık yönü nedeniyle evrensel olamayacağını önesürer. Çünkü ona göre, sermaye birikimi bir çelişkiden ibarettir ve kapitalizm kendi içinde de aynı çelişkiyi barındırır.

---

³³ **Ibid.**, s.50-51.

³⁴ **Ibid.**, s.168.

Evrenselleşme eğilimine giren kapitalizm, tüm kapitalist olmayan çevreleri yok ederken bu yolla kendi sonunu hazırlamıştır.³⁵

Luxemburg, ilkel sermaye birikiminin kapitalizmin şafağının belirgin bir dönemi olduğu geleneksel görüşü inkâr etmezken, yine de kapitalist ilişkilerin ilkel birikim ile oluşturulduğunu kabul etmiştir. Daha önemlisi, ilkel birikimi, kapitalizmin çelişkili mantığında, işçiden kar olarak elde edilmiş artı-değerin realizasyonu ile ilişkilendirmiştir. Bu görüşte, ilkel birikim, kapitalizmin çelişkili mantığından ve krizlerinden türemiştir. Bu yaklaşım Luxemburg'un ilkel birikimin kapitalizme geçiş sürecini izlediği görüşünü kabul etmesi mümkün kılarken, diğer taraftan, ilkel birikimin kapitalist birikimin kriz dolu karakterinin bir ögesi olduğunu da kabulünü sağlamıştır.³⁶ Buna karşılık bu kabulün dezavantajı, Luxemburg'un bunu bir şekilde kapitalizm dışında bir alan gerekliliği ile ilişkilendirmesi olmuştur.³⁷

Rosa Luxemburg'un egemen kapitalist güçlerin alt toplumları ve dünyanın diğer bölgelerini sürekli yağmalama sürecinin sermaye birikimini arttırmak için mümkün olan bütün üretim araçlarının istihdam edilmemesinden kaynaklı olduğunu öne sürdüğü, modern kapitalizmin emperyalizm analizi onu çağdaşlarından ayırmıştır. Özellikle vurgulanması gereken nokta ise Luxemburg'un sermayenin ilkel birikimini tarihsel kapitalizmin belirgin bir aşaması ile ilişkilendirmeyerek ilkel birikimi genel sermaye birikiminin bir parçası olarak görmesidir.³⁸ Luxemburg'un kuramı ikinci bölümde ele alınacak Güney Afrika kapitalizminin ortaya çıkışı ve bugün gelinmiş olan kapitalist süreci bütünsel bir çerçevede ele alabilmeyi

---

³⁵ Hopfmann, **op. cit.**, s.22.

³⁶ Massimo De Angelis, "Marx's Theory of Primitive Accumulation: A Suggested Reinterpretation", **UEL, Department of Economics, Working Paper**, (Mayıs) 1999, No:29, s.2.

³⁷ Harvey, **op. cit.**, s.137-140.

³⁸ Deborah Fahy Breceson, "Primitive Accumulation and Imperialism in Relation to The Reproduction of Third World Peasantries" <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/Utafiti/vol5no1/aejp005001005.pdf>, (20.05.2015).

mümkün kılan çağdaş ilkel sermaye birikimi tezlerine temel oluşturması nedeniyle önemlidir. Bu nedenle, tezin bütününde ileri sürülenişlevsel olarak kapitalizmin her çağındaekonomi-dışı şiddete sermaye sahiplerinin çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde yeniden ve yeniden başvurulabileceği görüşünün temel çıkış noktası olan sermayenin ilkel birikimine güncel yaklaşımlar bir sonraki alt başlıkta ele alınacaktır.

3. Sermayenin İlkel Birikimine İlişkin Güncel Yaklaşımlar

Marksist gelenek içerisinde sermayenin ilkel birikimi tartışması, gerek kelimenin anlamsal karşılığı gerekse sermayenin ilkel birikiminin kavramsal açıdan ilkel ya da önceki olup olmaması üzerine sürdürülmüştür. Peki, ilkel birikim kapitalizmin temel öğelerinden biri olarak sürekli midir? Yakın dönemde bu ve benzeri soruların yanıtlarını içeren bir akademik çalışma Michael Perelman tarafından yapılmıştır.³⁹ Perelman, ilkel birikimin tarihsel olarak kapitalizmin sürekli bir ögesi olduğunu vurgulamış ve ayrıca Marx'ın ilkel birikim yaklaşımının da bu yönde olduğunu iddia ederek *Kapital*'in birinci ve üçüncü cildinden alıntılar yaparak buna dair metinsel kanıtlar sunmuştur.⁴⁰ Perelman'a göre, Marx ilkel sermaye

---

³⁹ İnternet üzerinden yayınlanan *The Commoner* dergisinde yakın dönemde Massimo De Angelis, Silvia Federici, Mariarosa Dalla Costa'nın dahil olduğu bir grup akademisyen ve yazar tarafından ilkel sermaye birikimine yönelik güncel bir tartışma yürütülmüştür. Bu tartışmadaki temel tez ise, ilkel sermaye birikiminin kapitalizmin tüm aşamalarında devamlı bir şekilde var olduğu iddiasıdır. İlkel sermaye birikimi üzerine bu bakış açısı ile *The Commoner* yazarları klasik Marksist görüşlerden ayrılır. Tartışma hakkında daha detaylı bilgi ve tüm makaleler için ayrıca bkz. <http://www.commoner.org.uk/>, (05. 02. 2015).

⁴⁰ Perelman, **op. cit.**, s.26-30. (Not: Michael Perelman'ın *The Commoner*'de yayınlanan "The Secret History of Primitive Accumulation and Classical Political Economy" adlı makalesi, dergide sürdürülen ilkel sermaye birikimi tartışmasına istinaden, "The Invention Of Capitalism-Classical Political Economy and The Secret History Of Primitive Accumulation" adlı kendi kitabından alınmış bir bölümdür.)

birikimini genel sermaye birikiminin sürekli bir ögesi olarak ele almıştır.⁴¹ Buna karşılık Marx ilkel birikimi kapitalizmin doğuşuna özgü bir biçimde sınırlandırmıştır.⁴² Paul Zarembka, Perelman'ın Marx'ın ilkel birikim yorumlamasını “temel teorik bir hata” olarak nitelendirmiş ve eleştirmiştir.⁴³ Zarembka, sermaye birikiminin mülksüzleştirme ve güç kullanımı içererek devam ettiğini fakat bu durumun ilkel birikimden soyutlanması gerektiğini iddia etmiştir.⁴⁴ Zarembka, ilkel sermaye birikiminin sürekliliği tezlerinin temel varsayımlarını indirgemeci olarak nitelendirmiştir.⁴⁵ Zarembka'nın yanı sıra, Maurice Dobb, Paul Sweezy gibi Marksist isimler de sermayenin ilkel birikimini Marx'ın *Kapital*'de ele aldığı kavramsallaştırma içerisinde, kapitalizm-öncesi bir aşamayla sınırlandırmışlardır.⁴⁶

İlkel birikimin bir ilk aşama olduğu yaklaşımlarının iddialarının aksine sermayenin ilkel birikimi sadece kapitalizmin ortaya çıkışına yol açan bir geçiş sürecini tanımlamaz. Sermayenin ilkel birikimi, aslında, kapitalist sosyal ilişkilerin ve sosyal kurumların temelidir ve emeğin sömürülmesi ile varlığını sürdürür. Bu kapitalizmin varoluş şartı ve önkoşuludur. Bu açıdan ilkel sermaye birikiminin çağdaş gelişmeleri tesadüfi değildir. Bu görüşe önemli katkıları bulunan Werner Bonefeld'e göre, ilkel sermaye birikimi yoğun ve sürekli bir biçimde yeniden üretilmiş birikimdir, yeni nüfusların üretim araçlarından ayrılması ile ve sermayenin kurulu ilişkileri içerisinde ücret ilişkileri ile yenilenir. İlkel sermaye birikimi bu

---

⁴¹ **Idem.**

⁴² **Infra.**, s.10.

⁴³ Paul Zarembka, “Primitive Accumulation in Marxism, Historical or Trans-historical Separation from Means of Production?”, **The Commoner**, (Mart)2002, s.2, 4, 9.

⁴⁴ Werner Bonefeld, “History and Social Constitution: Primitive Accumulation is not Primitive”, **The Commoner**, (Mart)2002, s.1-2.

⁴⁵ **Idem.**

⁴⁶ Paul Sweezy, Paul Baran ve Harry Magdoff, **Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1975, s.141.

açından kapitalizmin gerekli bir ögesidir.⁴⁷ Süreklilik yaklaşımını desteklemesine karşılık Bonefeld’in, özellikle vurgulayarak belirttiği sınıf ilişkileri (ilkel birikimin ücret ilişkileri üzerinden yenilendiği görüşü) ilkel birikim yöntemlerinin sadece bir boyutunu oluşturur. Bonefeld’in yaklaşımında ilkel birikimin temel dayanakları olan şiddet ve zor kullanımının sermaye açısından nasıl faydalar sağladığı anlayışı yoktur. Bu açıdan zor ve şiddetin süreçteki yerini vurgulamak bütüncül bir değerlendirme için oldukça önem taşır.⁴⁸

Sermaye birikiminin tarihsel coğrafyası içinde ‘ilkel’ ve ‘ilk’ birikimin “yıkıcı pratiklerinin” devamlılığı ve sürekli rolü gözlemlenebilecek durumdadır. Bu açıdan ilkel birikim sürecinin modern çağlardaki yerini ifade etmek için başvurulan kavramlardan biri *ekonomi-dışı araçlar yoluyla birikimdir*.⁴⁹ İlkel sermaye birikimini tarihsel kapitalizmin sürekli bir ögesi olarak ele alan David Harvey’e göre ise, bu süreci “ilk” ya da “ilksel” olarak adlandırmak yerine “mülksüzleştirerek birikim” kavramını kullanmak gereklidir.⁵⁰ Diğer taraftan, Harvey, yeni emperyalizm konsepti içinde çağdaş kapitalizmin mülksüzleştirerek birikim sürecinin modern öğelerini analiz etmiştir. Harvey aslında Marx’ın ilkel birikim tanımında daha geniş süreçlerin etkili olduğunu iddia etmiştir. “Bunun içinde(...) kolonyal, neo-kolonyal ve emperyal süreçlerle doğal kaynaklar, değişim ve vergilendirmenin, özellikle toprağın parasallaşması dâhil olmak üzere değerlere [assets] el konulması [appropriation]; köle ticareti; tefecilik, borç sistemi ve son olarak kredi sistemi gibi pek çok şey

---

⁴⁷ Werner Bonefeld, “The Permanence of Primitive Accumulation: Commodity Fetishism and Social Constitution”, **The Commoner**, (Eylül) 2001, s.2.

⁴⁸ **Infra.**, s.14.

⁴⁹ Jim Glassman, “Primitive accumulation, accumulation by dispossession, accumulation by ‘extra-economic’ means”, **Progress in Human Geography**, No:30, (Mayıs) 2006, s.11-15.

⁵⁰ **Ibid.**, s.141.

vardır.”⁵¹ Bütün bu süreçler kapitalizmin tarihsel coğrafyası içerisinde var olmaya devam etmiştir. Ayrıca bunların yanında gelişen modern araçlar mülksüzleştirme yolunu tamamen açmıştır. Dünya Ticaret Örgütü’nün desteklediği fikri mülkiyet hakları, patent ve içerik lisanslarına yapılan vurguyla genetik, tıbbi veya benzeri her türden biyolojik ürünün tekelleşmesinin önü açılmıştır ve bu biyolojik mekanizmaların kitlelere karşı kullanımı kolaylaşmıştır. Temel doğal ortamlar deforme edilmekte ve özellikle su, toprak ve hava yıkıcı bir biçimde tüketilmektedir. Tarihsel dokular ve kültürler hızla yok edilerek metalaşma süreci tarafından emilmektedir. Bunların yanında kamu mülkiyetine ait her türden aracın özelleştirilmesi ve satılması yoluyla vurgunculuk tepe noktasına ulaşmıştır. Bu özelleştirme sürecinde kazanılmış haklar olan sosyal güvenlik ve eğitim hizmetleri gibi temel ihtiyaçların da bu mülksüzleştirme sürecine hızla eklenmiştir. Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar ve bunların yapısal uyum programları aracılığıyla yürütülen mülksüzleştirme süreci son derece hızlı ve yıkıcı olurken etkileri küresel boyutlara ulaşmıştır.⁵² Finans kapitale sıkı sıkıya bağlı çağdaş kapitalizmin çevre ülkelerde borç krizleri aracılığıyla yarattığı bunalımlar bu uluslararası kuruluşların ekonomi politikaları üzerinde daha dominant bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Ayrıca bu tarz borç krizleri ile yabancı yatırımın cazip hale geleceği ortamlar yaratılmış ve böylece uluslararası egemen şirketler bu ülkelerdeki iç piyasayı ele geçirebilmişlerdir. Bu bağlamda sermaye, bunalım ve krizlerden kendine (her açıdan) yeni faydalar sağlamıştır. Harvey’e göre, genişletilmiş yeniden üretim yoluyla sürdürülebilir bir birikimin yeniden canlanma fırsatı

---

⁵¹ David Harvey, “ ‘Yeni’ Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim”, çev. Evren Mehmet Dinçer, **Praksis Dergisi**, No: 11, 2004, s.23-48 içinden s.37, <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/011-02.pdf>, (02.01. 2015).

⁵² **Ibid.**, s.38-42.

bulmadığı durumlarda, birikim krizinden kaçınmak ve karlılığın azalmasını önlemek için küresel çapta *mülksüzleşme yoluyla birikim politikalarının* derinleştirilmesi gerekir.⁵³

Diğer taraftan merkez-çevre ilişkisinin bu analizde hesaba katılması gerektiğini vurgulayan yaklaşımlarda bulunmaktadır. Buna göre 1945’lerden sonra az gelişmişlik okulu bu dinamikleri en iyi şekilde açıklamış ve merkez-çevre arasındaki çatışmanın dünya genelindeki yeniden üretim şemasında gerekliliğini ortaya koymuşlardır.⁵⁴ Bu yaklaşımdaki temel vurgu Batılı tekellerin doğrudan ve dolaylı yollarla çevreyi sömürdüğü ve buradaki artı değeri sistematik olarak kendilerine transfer ettiği görüşüdür. Bu açıdan ilkel birikim her zaman sistemin merkezinde olmuştur. Fakat merkeze kıyasla çevre ve hatta endüstrileşme aşamasındaki yarı-çevrede bile ilkel birikim çok daha hassas ve sürekli bir biçimde görülmektedir. Ayrıca merkez çevre ilişkisi de organik olarak ilkel birikim süreciyle ilişkilidir.⁵⁵ İlkel birikim mekanizmasının bir sonucu olarak kapitalist üretim biçimleri ve kapitalizm-öncesi üretim biçimleri arasındaki ilişkide artı-değer kapitalist oluşumlara transfer olur.⁵⁶ Bu açıdan kapitalizm her gelişmesinde kendi doğası gereği emperyalisttir ve gelişmişlik ve geri kalmışlık tarihsel kapitalizmin ayrılamaz iki farklı yüzüdür. Mülksüzleştirme sürecine kültürleri, toplumların tarihlerini ve öz benliklerini de ekleyen Samir Amin, tüm bu birikim sürecinin küreselleşen karakterini *Global Apartheid* olarak adlandırmıştır.

---

⁵³ **Idem..**

⁵⁴ Sam Moyo and Paris Yeros, “Rethinking the Theory of Primitive Accumulation: Imperialism and the New Scramble for Land and Natural Resources”, **Conference Paper**, İstanbul, (Mayıs), 2011, s.8, <http://ccs.ukzn.ac.za/files/Yeros%20Moyo%20sub%20imperialism.pdf>, (10.06.2015).

⁵⁵ **Idem..**

⁵⁶ Samir Amin, **Ending the Crisis of Capitalism or Ending Capitalism**, Dakar, Pambazuka Press, 2010, 52-54.

İlkel birikimin sıklıkla göz ardı edilen başka bir yanı da, kadın bedeninin ve kadının ödenmeyen iş gücünün sömürülmesidir. Kapitalist sosyal ilişkilerin temelinde yatan emeğin yoğun sömürsünün bir diğer örneği olan kadının ödenmeyen işgücü ve köleliği de ilkel birikimin başka bir formunu ortaya koymaktadır. Kadının kapitalizm içerisindeki şartları, tıpkı özgür ücretli işgücü gibi, şiddetle ortaya çıkmıştır ve şiddetle sürmüştür.⁵⁷ Kapitalist sosyal ilişkilerin sürekli bir biçimde sürdürdüğü ve yeniden ürettiği yapısal şiddetle kadın iş gücü sömürülmeye devam etmektedir.⁵⁸ Kadın bedeninin sömürüsü ve bunun sürdürülmesini sağlayan yapısal şiddetin devam eden ilkel sermaye birikiminin bir parçası olduğu ve hem merkez hem çevre ülkelerde kapitalist sosyal ilişkiler ile yeniden üretildiği açıktır.⁵⁹ Bu argümanı destekleyen diğer bir isim, Silvia Federici de ilkel birikimin kadın bedeni ile ilişkisini incelemiş ve kadının sömürsünü kapitalizme geçişten bugüne dayanan bir süreç içerisinde ele almıştır. Federici, kapitalist gelişmenin katil karakterinin farkında olan ve şiddeti kapitalist ilişkilerin erken döneminde bittiğini ve iş gücünün kapitalist ilişkiler aracılığıyla sömürülmeye ve disipline edilmeye devam ettiğini öne süren Marx'ın, derin bir biçimde hatalı olduğunu iddia etmiştir. Federici'e göre, kapitalist gelişmenin yaslandığı sınıfsal ilişkiler, dünya genelinde, devamlı bir biçimde işgücünün cinsiyete göre bölünmesi ve toplumun buna göre ayrışmasına dayanmasını temel almıştır. İlkel birikimin şiddet içeren birçok yönü kapitalist globalleşmenin, şu anki de dâhil olmak üzere, her aşamasında ona eşlik etmiş ve çiftçileri topraktan koparmaya, savaşa, dünya

---

⁵⁷ Burada kadın ve ilkel sermaye birikimi arasındaki ilişkinin açıklanması ilkel birikimin çok yönlülüğünü vurgulamak için yapılmıştır. Tıpkı ırkçılık gibi kapitalizm ile ilişkilendirilmeyen birçok olgu aslında kapitalizm ile çok sıkı bağlara sahiptir.

⁵⁸ Mariarosa Dalla Costa, "Capitalism and Reproduction", **The Commoner**, No:8, 2004,s.5., <http://www.commoner.org.uk/08dallacosta.pdf>, (05. 02. 2015).

⁵⁹ Maria Mies, **Patriarchy and Accumulation on A World Scale-Women in the International Division of Labour**, London, Zed Books Ltd., 1986, s.168-169.

genelinde bir yağmaya ve kadının alçaltılmasına yol açmıştır. Bunlar, kapitalizmin tüm zamanlar için varoluşunun gereklilikleri olduğunu göstermiştir.⁶⁰ Şiddetin ve zorun diğer bir etki alanı olan çevresel yıkımlar da hızla artan oranda insanlığın üzerindeki yıkımla birleşmektedir. Tıpkı orijinalinde (ilkel birikimde) olduğu gibi bugün insan grupları üzerindeki yıkım kapitalist gelişmenin sürdürülebilmesi için gerekli ve olmazsa olmaz bir koşuldur.⁶¹ Avrupa kapitalizminin emperyalist yayılmasının bir ürünü olan kolonyalizm sıklıkla emperyalizm ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Devam eden bölümde kolonyalizm ve emperyalizmin tanımlarına yer verilerek iki kavramın farklı ve benzer içerikleri ele alınacaktır.

B. KOLONİYALİZM VE EMPERYALİZM ÜZERİNE

1. Kolonyalizm ve Emperyalizm Tanımı

Kolonyalizm ve emperyalizm kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılır. Bu açıdan, iki kavramın tanımlanmasında bir takım zorluklar bulunmaktadır. Fakat her iki kavramın etimolojileri nasıl farklılaştıklarına dair ipuçları vermektedir. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Stanford Felsefe Ansiklopedisi) tanımlamalarına göre, kolonyalizm çiftçi anlamına gelen, Latin kökenli bir kelime olan *colonus*'dan türemiştir. Stanford Felsefe Ansiklopedisine göre, kolonyalizm bir insanın başka bir insanı boyunduruğu altında tutmasını kapsayan, bir tür hükmetme pratiğidir. Kolonyalizm genel olarak, gelenlerin kalıcı yerleşimciler olarak yaşadıkları ve bu yerleşimcilerin kendi geldikleri ülke ile politik bağlarını

---

⁶⁰ Silvia Federici, *Caliban and The Witch- Woman, The Body and The Primitive Accumulation*, Brooklyn,3. Baskı, 2009, s.11-29.

⁶¹ Dalla Costa, *op. cit.*, s.7.

sürdürdükleri yeni bir toprak parçasına transferlerini kapsamaktadır.⁶² Buna karşılık *Oxford Dictionaries* (Oxford Sözlükleri) kolonyalizmin içeriğine vurgu yaparak kavramı şu şekilde tanımlamıştır: “Bir ülkenin başka bir ülke üzerinde, o ülkeyi yerleşimcilerle işgal ederek ve onu ekonomik olarak sömürerek, tam ya da kısmi bir biçimde politik olarak kontrol etme pratiği veya politikasıdır.”⁶³ Kolonyalizmin tanımlanmasındaki zorluklardan biri de onu emperyalizmden ayırmaktır. İki kavram sıklıkla eş anlamlıymış gibi kullanılmaktadır. Fakat “emperyalizm”, komuta etmek, emir, buyruk, hâkimiyet anlamlarına gelen Latin kökenli bir kavram olan *imperium*’dan türemiştir. Kavram, Oxford Sözlüklerinde “Bir ülkenin kendi gücünü ve etkisini kolonizasyon, askeri güç kullanma veya diğer araçlarla genişletme politikasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.⁶⁴

Nitekim bu ve benzer tanımlamalar birçok sözlük ve ansiklopedide farklılaşacaktır. Fakat ilk tanımlamada bir ülkeden transfer olan kolonicilere vurgu yapılırken, kolonilerin yerleştiği topraklarda uzun tarihsel süreç içinde önceden beri yaşayan yerli insanlara herhangi bir atıfta bulunulmamıştır. Buradaki *yeni topraklar* ya da yeni olduğu iddia edilen yerler o kadar da yeni olmayabilmektedir ve ayrıca geldikleri ülkeyle politik bağlarını sürdüren toplum ifadesi de emperyalist ilişkileri ve tarihsel süreci dışlayıcı yönde yapılmıştır. İkinci tanımlamada da benzer şekilde kolonyalizm tanımı yumuşatılmış bir söylemle açıklanmıştır; aslında kolonyalizm politik kontrolden çok daha zorlayıcı tedbirler kullanan bir sürekli işgal durumudur.

---

⁶² Kolonyalizm ve Emperyalizm tanımları için bkz. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/colonialism/>, (06.04.2015).

⁶³ Kolonyalizm tanımı için bkz. *Oxford Dictionaries*, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/colonialism>, (06.04.2015).

⁶⁴ Emperyalizmin tanımı için bkz. *Oxford Dictionaries*, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/imperialism>, (06.04.2015).

Tarihsel olarak kolonyalizm dünyanın farklı yerlerinde benzer süreçleri takip etmemiştir, fakat her yerde yerlileri ve yeni gelenleri aşırı karmaşık ve travmatik ilişkiler içine sokmuştur. Bu sebeple yeni gelenlerin bu sözde-yeni topraklar üzerinde “bir toplum oluşturması” süreci orada hali hazırda bulunan ve yaşayan toplumları parçalamak veya yeniden yapılandırmak; savaş, katliam, pazarlık, köleleştirme, yağma, talan, sahtekârlık, ticaret ve daha birçok benzeri geniş çaplı pratiklerin uygulanması anlamına gelmektedir. Hintli yazar Ania Loomba’ya göre, kolonicilik insanlık tarihinin yaygın bir özelliği idi.⁶⁵ Fakat Loomba, Marksist düşünüşün yaptığı bir ayrımı hatırlatarak, erken dönem kapitalizm-öncesi kolonyalizm ile kapitalizmle birlikte gelişen çağdaş kapitalist Avrupa kolonyalizmini birbirinden ayırmak gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁶ Loomba’ya göre, çağdaş kolonyalizm, haraç almaktan fazlasını yapmıştır; malları, zenginliği, insanları ve doğal kaynakları işgal edilen ülkelerden kolonici ülkelere aktarmıştır. Tüm bu süreçlerden elde edilen “kar” devamlı bir biçimde merkez ülkelere akmıştır.⁶⁷ Bir ilkel sermaye birikimi biçimi olan kolonyalizmin kapitalist sosyal ilişkilerin ortaya çıkışında tarihsel bir rolü bulunmaktadır.

Kapitalizm-öncesi kolonicilik ve kapitalist kolonicilik arasındaki ayrım da genelde kapitalist kolonyalizmin emperyalizm olduğuna dair bir anlayış bulunmaktadır. Loomba’ya göre, bu görüş hatalıdır çünkü emperyalizm de kolonyalizm gibi kendi tarihsel süreci içerisinde ele alınmalıdır.⁶⁸ Emperyalizm kelimesinin teorideki kavramsal karşılığı farklı iki dönemde iki farklı içerikle

---

⁶⁵ Ania Loomba, **Colonialism/Post Colonialism**, New York, Routledge, 1998, s.3.

⁶⁶ Kapitalizm öncesi kolonicilik ile ilgili daha detaylı bilgi için ayrıca bkz., K. Marx-F. Engels, **Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri**, Çev. Mihri Belli, İstanbul, Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, 1992, *passim.*, ve Perry Anderson, **Passages from Antiquity to Feudalism**, London, NLB, 1974, s.58-70.

⁶⁷ Loomba, *op. cit.*, s.43-57.

⁶⁸ *Ibid.*, s.4-20.

algılanmıştır. Kapitalizm öncesi “imparatorlukların” düşündürdüğü politik bir kavram olan “emperyalizm” ve “kapitalist çağın emperyalizmi” arasında bir algılayış farklılığı söz konusudur.⁶⁹ Kavrama bu yeni içeriğin kazandırılmasında Marksist literatürün oldukça önemli katkıları vardır.⁷⁰ Özellikle kavramın bugünkü anlamının genel içeriğine Rosa Luxemburg, Nikolay Buharin, V.I. Leningibi isimlerin etkisi büyüktür. 20. yüzyılın başlarında *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (1947) adlı kitabında Lenin, emperyalizmi kapitalizmin gelişmesindeki belirli bir dönem ile ilişkilendirmiştir; emperyalizm kapitalizmin “tekelci” aşamasıdır.⁷¹

Lenin’e göre, emperyalist yayılmanın kökeninde “sermaye ihracı” gerekliliği yer alır. Lenin’in emperyalizm kavramsallaştırması kapitalizmin yapısına dair önemli tartışmalara yol açmıştır. Sonraki dönemlerde dönüşen kapitalist-emperyalist ilişkilerdeki gelişmelerin Lenin’in yaklaşımı üzerinden açıklanmasıyla ilgili bir takım teorik güçlükler yaşanmıştır. Lenin’in, kısmen varsayım üzerinden biçimlendirdiği kapitalizmin son aşaması ya da son krizi yaklaşımı, kapitalizmin bu uzun süreli krizinden kurtulmasıyla geçerliliğini yitirmiştir. Samir Amin, Lenin’in bu öngörüsünü optimistlik bir yaklaşım olarak değerlendirirken, tekelci aşamayı kapitalizmin uzun düşüş sürecinin başlangıcı olarak ele alır.⁷² Bu nedenle çağdaş kapitalist dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler emperyalizm kavramının teorik olarak yeniden biçimlenmesinde etkili olmuştur.⁷³ Lenin’in emperyalizm kuramına diğer bir eleştiri de “Yeni Emperyalizm” kavramı üzerinde

---

⁶⁹ Emperyalizm kavramının gelişimi için ayrıca bkz. R. Barış Ünlü, “İmparatorluk Fikrinin Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 65, No:3, 2010, s.243, 258-259.

⁷⁰ **Idem.**

⁷¹ Sweezy, Baran ve Magdoff, **op. cit.**, s.123-124.

⁷² Samir Amin, “The Trajectory of Historical Capitalism and Marxism’s Tricontinental Vocation”, **Monthly Review**, Vol. 62, No: 9, (Şubat) 2011, **passim.**, <http://monthlyreview.org/2011/02/01/the-trajectory-of-historical-capitalism-and-marxisms-tricontinental-vocation/>.

⁷³ Sweezy, Baran ve Magdoff, **op. cit.**, s.126-127.

çalışan Harry Magdoff tarafından yapılmıştır. Magdoff'a göre, kolonyalizm gelişen yeni kapitalist uluslararası ilişkiler ağı içerisinde değişerek farklı bir biçim alırken, emperyalist ülkelerin koloni ya da yarı-koloni durumundaki ülkelerle (ki bu ülkeler resmi olarak bağımsız ya da egemen devletler olarak görünebilirler) ekonomik ve politik bir bağımlılık ağı içerisinde olduklarını ortaya koymuştur. Bunun yeni biçimlerden biri olarak yabancı yardımları (özellikle Amerika Birleşik Devletleri kökenli) bir kontrol ve müdahale aracı olarak incelemiştir. Emperyalizm ve kolonyalizmin farklı olgular olduğunu vurgulayan Magdoff'a göre, emperyalizm ve kolonyalizmi basit bir biçimde özdeşleştirmek hem Lenin'in kuramına hem de tarihsel gerçekliğe aykırıdır.⁷⁴ Arghiri Emmanuel de aynı şekilde kolonyalizm ve emperyalizmin bağdaştırılmasını teorik açıdan hatalı bulurken, kolonilerin de sanıldığı kadar karlı olmadıklarını iddia etmiştir.⁷⁵ Beyaz yerleşimci-emperyalizm antagonizminden yola çıkan Emmanuel, bu görüşte sorunlu olan parçanın beyaz yerleşimciler gerçeğinin göz ardı edilmesinden kaynaklandığını öne sürer. Çünkü beyaz yerleşimciler metropol ülke için ekonomik yük oluşturmuşlardır.⁷⁶ Bu görüşe karşılık Magdoff, kolonyalizmin sürekli karakterine vurgu yaparak, emperyalist güçler tarafından kolayca bırakılmayacağını ve politik bağımsızlıktan önce emperyalizmin ihtiyacı olan tüm ilişkiler ağının yerleştiğini ve sömürge ülkelerin bu ülkelere bağımlılığının sürmesinin sağlandığını öne sürmüştür.⁷⁷ Bu bağımlılık ilişkisi içerisinde ister işgücü ister ülkenin doğal kaynaklarının kontrolüne emperyalist güçler tarafından yön verilmesi süreci "yeni-kolonyalizm" olarak da adlandırılmıştır. Yeni-kolonyalizm kavramı özellikle yeni bağımsızlıklarını kazanan

---

⁷⁴ **Ibid.**, s.154-156.

⁷⁵ Arghiri Emmanuel, "White-Settler Colonialism and the Myth of Investment Imperialism", **New Left Review**, London, V.I, No:73, (Mayıs-Haziran) 1972, s.36-43.

⁷⁶ **Idem.**

⁷⁷ Sweezy, Baran ve Magdoff, **op. cit.**, s.157.

Afrika ülkelerinin, bağımsızlık sonrasında eski kolonicileriyle devam eden ilişkilerini nitelemek için kullanılmıştır.⁷⁸ Böylece karlı bir sermaye birikimi yöntemi olan kolonyalizmin farklı biçimlerinin de olduğu ve bu farklı biçimlerin değişen kapitalist ilişkiler ağı içerisinde sürdürüldüğü tarihsel gerçeği de ortaya çıkmaktadır.⁷⁹ Bu açıdan kolonyal düzen, çağdaş dünya üzerinde Batılıların batılı-olmayan renkler üzerindeki egemenliği ile ırkçı bir biçimde gelişmiştir.⁸⁰

Immanuel Wallerstein ve Aquino De Branganca editörlüğünü yaptıkları ve kolonyalizme karşı yürütülen Afrika ulusal bağımsızlık mücadelelerinde öne çıkan Afrikalı yerel örgütlerin manifestoları ve bildirgelerinden derlendikleri, *The Anatomy of Colonialism'de* (Kolonyalizmin Anatomisi) bu örgütlerin kolonyal düzene olan bakış açısına geniş bir biçimde yer vermişlerdir. Editörün notunda De Branganca ve Wallerstein, yeni-kolonyalizmin tarihsel bir gerçeklik olduğunu ve bu yeni süreçte emperyalist kontrolün kolonyalizmde olduğundan çok daha incelikli işlediğini ortaya koymuşlardır.⁸¹ *Kolonyalimin Anatomisi'nde* görüşlerine yer verilen, Mozambik ulusal bağımsızlık mücadelesini yürütmüş Mozambik Kurtuluş Cephesi (*Frente de Libertação de Moçambique-FRELIMO*) onlara karşı savaşabilmek için öncelikle kolonyalizm ve yeni-kolonyalizmin tanımlama gerekliliğini ortaya koyar.⁸² FRELIMO'ya göre kolonyalizm: “Bir ülkenin başka bir ülkeyi doğrudan kontrolü ve

---

⁷⁸ Aynı süreci bugün Latin Amerika ve Asya ülkelerinde de görmek mümkündür. Sürecin Latin Amerika'daki işleyişi için ayrıca bkz. Andre Gunder Frank, **Latin America: Underdevelopment or Revolution**, New York ve London, Monthly Review Press, 1970, *passim*.

⁷⁹ Ranabir Samaddar, **Emergence Of The Political Subject**, New Delhi, Sage Publications, 2010, s.80.

⁸⁰ Robert Blauner, “Internal Colonialism and Ghetto Revolt”, **Social Problems**, Vol.16, No. 4, 1969, 393-408, <http://www.jstor.org/stable/799949>.

⁸¹ De Branganca ve Wallerstein burada Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği'nin 1967'de yayınladığı bir gazeteden emperyalizm- kolonyalizm ilişkisini açıkça ortaya koyan bir alıntı yapmışlardır: “Emperyalizm bir kene-ateşi gibidir. Bundan zarar gören hayvanlar hiçbir zaman sağlıklı olamazlar. Tıpkı emperyalistler tarafından kontrol edilen uluslar gibi. Onların ekonomik durumu asla sağlıklı değildir. Unutmayın, şimdi burada eski ve yeni-emperyalizm var. Gardınızı Alın.”

⁸² **African Liberation Reader- The Anatomy of Colonialism**, Ed. Immanuel Maurice Wallerstein, Aquino De Branganca, London, Zed Press, 1982, s.20-21.

sömürsüdür”. Buna karşılık da, “Yeni kolonyalizm, kolonyalizmin çağdaş bir formudur. Aslında, kolonyalizm ve yeni-kolonyalizm aynı şeydir; onlar sadece formları ve kendilerini sergileme biçimleri açısından farklılaşır. Yeni kolonyalizm daha fazla örtülüdür, daha fazla ‘çağdaştır’.”⁸³

Kolonyalizmin post-kolonyal yazın tarafından yapılmış tanımları diğer tanımlamaların ötesinde gerçekçi derinlikler taşımaktadır. Kolonyalizm sürekli-şiddetin araçsallaştığı; İşgal, sömürü, tecavüz, katliam, ırkçılık, savaş, ayrımcılık, kölelik, barbarlık, sahtekârlık ve daha birçok travmatik durumu içeren terör dolu bir süreçtir. Fakat ne bu aşamada ne de sonrasında kolonyal sürecin iki ayrı nesnesi olan kolonileştirilenin ve kolonicinin gerçekleri aynı değildir. Bu açıdan kolonize olmuş bireyler, toplumlar ve ülkeler için bu süreç hastalıklı bir süreçtir ve kolay bir biçimde tasfiye olması mümkün değildir. Bu bakış açısı, klasik kolonyalizm yazınının dışına çıkarak kolonyalizmin örtülü gerçekliğine kolonyal özneler üzerinden bakan Franz Fanon, Mahmood Memdani, Jean-Paul Sartre, Aimé Césaire gibi post-kolonyal yazının temelini oluşturmuş düşünürler tarafından incelikte ele alınmış ve Avrupa merkezci yaklaşım tamamıyla reddedilerek, kolonyal sömürü zulmünün tarihsel gerçekleri açıkça somutlaştırılmıştır. Kolonyalizmin sistematik karakterini özellikle vurgulayan Sartre, *kolonyalizm bir sistemdir* anlayışını, bir Fransız kolonisi olan Cezayir örneği üzerinden biçimlendirirken, bu görüşü çağdaş Üçüncü Dünya perspektifinin ve ihtiyaçlarının farklılıklarını, mülksüzlük ve kapitalizm ilişkisi içerisinde ele alarak geliştirmiştir.⁸⁴ Benzer şekilde, Cezayir örneğinden yola çıkarak kolonyalizmin tanımını yapan diğer bir düşünür ve aktivist Aimé Césaire de, *Kolonyalizm Üzerine Söylem* adlı kitabında kolonyalizmin şiddet dolu tarihsel

---

⁸³ **Idem..**

⁸⁴ Jean Paul Sartre, **Colonialism and Neocolonialism**, New York, Routledge, 2001, s.1-17.

sürecini kolonyal olma durumu üzerinden yorumlamış ve kolonyalizm tanımını, kolonyal gerçeğe tersten bakarak analiz etmiştir. Bu sebeple ise *Kolonyalizm aslında nedir?* sorusuna yanıtla kolonyalizmin aslında ne olmadığını açıklamaya çalışmakla başlamıştır.⁸⁵ Césaire, sözde-geri-kalmış toplumlara medeniyet götürerek onları uygarlaştırma söylemi içerisinde ekonomik sömürülerini sürdüren ve işgallerine meşru bir ideolojik sığınak arayan Avrupalı toplumları, politikacıları ve entelektüelleri şiddetle eleştirerek, aklen ve ruhen çöktüklerini iddia ederken, onların aslında kolonyalizm süresince ve sonrasında, *kendilerini* nasıl uygarlık dışılaştırdıklarına dair çözümler yapmıştır. Césaire göre:

“Sömürgeci ve sömürge arasındaki ilişkide yalnız zorla çalıştırmaya, baskı ve gözdağına, polise, vergi toplamaya, hırsızlığa, tecavüze, zorunlu ürüne, nefrete, güvensizliğe, kendini beğenmişliğe, kabalığa, beyinsiz seçkinlere ve alçaltılmış kitlelere yer vardır. Hiçbir insani ilişki yoktur, aksine sömürgeciyi bir dersane monitörüne, bir ordu çavuşuna, bir gardiyana, köleleri güden bir çobana; yerliyi ise bir üretim aracına dönüştüren bir hakimiyet ve itaat ilişkisi vardır.”⁸⁶

Césaire, kolonici ve kolonileştirilen arasındaki ilişkiyi siyah-beyaz diyalektiği ve ırksal işbölümü gibi sosyolojik temellere dayanarak açıklarken, Avrupa evrenselciliğini reddetmiş ve kolonyalizmin kapitalizm ile olan bağlarının maddi kökenlerinin izini sürmüştür. Kolonyalizmin ideolojik söylemlerinin altında yatan “ahlaksızlığı” ortaya koyan Césaire kolonyalizmin kapitalizm ile ilişkisini Marksist bir yaklaşımla ele almıştır. Césaire’e kıyasla kolonyalizmin anatomisine dair sosyo-psikolojik analiziyle Franz Fanon, post kolonyal yazın üzerinde çok daha derin izler bırakmıştır. Fanon, Marx’ın ekonomi temelli kapitalist sosyal ilişkilerini analizine benzer şekilde kolonyalizmin tüm süreçlerini şiddet olgusu ekseninde ele

---

⁸⁵ Aime Césaire ve Robin D.G. Kelley, **Discourse on Colonialism**, New York, Monthly Review Press, 2001, s.32.

⁸⁶ Aime Césaire, **Barbar Batı**, Der. Güneş Ayaş, Birinci Cilt, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2007, s.77.

almıştır.⁸⁷ Fakat Fanon, kolonyalizmi sınıf ilişkileri bağlamında değil, beyaz rengin beyaz-olmayan renkler üzerinde kurduğu egemenlik ilişkisi yani kolonici ve kolonize edilen diyalektiği ekseninde ele almıştır. Diğer taraftan bağımsızlık mücadelesinde önde giden Afrikalı liderlerin bağımsızlık sonrasında kolonyal güçlerle ilişkileri sürdürme çabalarına dikkat çeken Fanon, bu liderlerin bağımsızlık sonrasında aslında yeni bir düzen inşası yerine gerçekte eski kolonicinin yani beyaz olanın yerini almak istediklerini iddia etmiştir. Bu yaklaşımı biçimlendiren Fanon'dan oldukça etkilenen Mamdani ise, Marksist görüşü eleştirerek, Marksist teorinin ırk ve etnisitenin politik kimlikler olarak kolonyal kurumlar tarafından nasıl kuvvetlendirildiğini ve yeniden üretildiğini tarihselleştirme konusunda yetersiz kaldığını öne sürmüştür.⁸⁸ Mamdani kolonyal öznelerin eylemlerinin kolonyal kurumlar tarafından nasıl şekillendirildiğinin tarihselleştirilmesindeki eksikliği özellikle vurgulamıştır. Mamdani'ye göre, kolonyalizmin bir dili olan yasalar iki tür insan arasında temel ve net bir ayırım yapmıştır: *Yerliler ve Yerli olmayanlar*. Bu ayırım kendi içinde etnisite ve ırk üzerinden hiyerarşik bir biçimde düzenlenmiştir.⁸⁹ Kolonyal yönetimler aynı zamanda bu iki grup için de tüm kolonyal zamanları şekillendirme gayreti içerisindedir: “Bugün (Nüfus sayımı), Geçmiş (Tarih) ve Gelecek (Yasa).”⁹⁰ Kolonyal süreçte hem Fanon'un biçimlendirdiği şiddet olgusu, hem Mamdani'nin vurguladığı kolonyal kurumlar bir bütün olarak belirleyici olmuştur. Ancak kolonyal düzen tamamen bir ilkel sermaye birikimi çıktısı olarak kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu açıdan kolonyalizmi kapitalizmden ayrı bir olgu olarak ele alamayız.

---

⁸⁷ Barış Ünlü, “Frantz Fanon: Ezilenlerin ve Mülksüzlerin Düşünürü”, **Afrika Çalışmaları Dergisi**, C.1, No:1, 2011, s.24.

⁸⁸ Mahmood Mamdani, “Political Identity, Citizenship and Ethnicity in Post-Colonial Africa”, **Arusha Conference, “New Frontiers of Social Policy”**, (Aralık)2005, s.3.

⁸⁹ **Ibid.**, s.4-11.

⁹⁰ Mahmood Mamdani, “**Saviours and Survivors-Darfur, Politics, And The War on Terror**”, Cape Town, HSRC Press, 2009, s.146-147.

2. Kolonyalizmin Türleri

Kolonyalizm tarihsel süreçte mekâna ve zamana göre farklı yapılara ve yönetim pratiklerine sahip olmuştur.⁹¹ 19. yüzyıl boyunca, kapitalist kolonyal yayılmacılığın seyrine yön veren emperyalist güçlerin küresel boyutta ağlar kurarak genişlemesi sonucunda farklı kolonyal yapılar ortaya çıkmıştır. Özellikle 1885 Berlin Konferansı sonrasında Avrupalı devletler dünyanın Avrupa dışındaki coğrafyalarında işgal yarışına girerken, Afrika kapışması da resmen başlamıştı. Bu dönemde Afrika'daki kolonyal güçler yalnızca toprağa göç edip yerleşmediler; aynı zamanda Afrikalılara ait toprakları işgal edip kendi hükümetlerini kurarak yönetimi üstlendiler. Bu süreç Afrika'da yapısal olarak “tek tip” bir biçimde yürümedi. Pragmatik nedenlerle farklı kolonyal yönetim biçimleri ortaya çıktı. Bunlar doğrudan ve dolaylı yönetim olarak adlandırılır. Doğrudan yönetim, metropol ülke adına kolonilerdeki kolonyal güçlerin kendi hukuk sistemleri doğrultusunda sürdürdükleri bir yönetim biçimidir. Yöneticiler ve üst siyasi birimler beyaz kişilerden oluşmaktadır. Doğrudan yönetimde yerleşimci koloniler gittikleri coğrafyadametropolü temsil eden siyasi, ekonomik ve sosyal biçimlerde örgütlenmişlerdir. Dolaylı yönetimler ise, koloninin metropolün çıkarları doğrultusunda yerel şeflikler veya kabileler üzerinden etnik yapıların kullanıldığı bir biçimde yönetilmesiyle gerçekleşmiştir. Fakat buradaki etnik kimlikler kolonyal güçler tarafından yeniden radikal bir biçimde belirlenmiştir. Ayrıca kabileler eskisine kıyasla çok daha güçlü birimler haline getirilmiştir.⁹² Bu sayede kolonize olmuş

---

⁹¹ Tez kapsamı dahilinde olmadığı için bu bölümde kolonyal yapıların dünya genelindeki biçimlerinden çok Afrika'daki kolonyal yönetim biçimleri üzerinde odaklanılmıştır.

⁹² Apartheid rejiminin sürdürdüğü yönetim dolaylı yönetim biçimi özelliklerini tipik bir biçimde taşımaktadır. **Supra.**, s.77.

bireyler sözde-kabilecilik yasalarıyla yönetilirken, kolonyal güçler merkezi devletin bağlı olduğu modern ırkçı hukuk sistemine tabi olmuştur.⁹³ Dolaylı yönetimlerin sürdüğü bir çok kolonide yağma mantığı hakim olmuştur. Genel olarak İngiltere dolaylı yönetim biçimlerini denerken Fransa asimilasyon ve sonradan doğrudan yönetim gibi uygulamaları tercih etmiştir. Fransa'nın 19. ve 20. Yüzyıl kolonyal yönetim biçimi olan asimilasyon ile Fransız kültürünün etki alanı genişletilmiş ve kolonideki yerli halklar Fransız kültür ve geleneklerini sürdürdükleri sürece “Fransız” kabul edilmişlerdir. Ancak doğrudan yönetimin uygulamaları ve sonuçlarının asimilasyon ve dolaylı yönetimlerden çok ayrıştığı söylenemez. Her iki biçimde de genel olarak kolonilerin kapitalizm öncesi üretim ilişkileri ve sosyal örgütlenme biçimleri yıkılarak yerine kapitalist ilişkiler kurulmuştur. Dolaylı yönetimler konusunda uzun bir tarihi geçmişi olan İngiltere kolonilerinin kendi yönetimlerini kurmasından çok daha fazla kar edebileceğinin farkına varan ilk emperyalist güçtür. Güney Afrika'daki beyaz yerleşimciler de kendi hükümetlerini İngiltere garantörlüğünde kurmuşlardır.⁹⁴ Doğrudan yönetimin sürdüğü “yerleşimci kolonyalizmi” ise hem İngiliz hem de Fransızlar tarafından kullanılmıştır. Fransa artan sayıda yerleşimci göçleriyle Cezayir’de bir “yerleşimci kolonyalizmi” geliştirmiştir.⁹⁵

Diğer taraftan ayrı bir kolonyal yönetim biçimi olan “içsel kolonyalizm” yerleşimci kolonyalizmin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilmiştir. Güney Afrika Apartheid rejimi bunlardan biridir. “Doğrudan yönetim” biçimi olan yerleşimci kolonyalizimde metropol ülke ile resmi bağlar sürdürülür. Burada yerleşimciler

---

⁹³ David Birmingham, **The Decolonization of Africa**, y. yok, Taylor & Francis e-Library, 2009, s.1-6.

⁹⁴ **Idem..**

⁹⁵ **Idem..**

metropolü temsil edecek bir biçimde örgütlenmişlerdir. Ancak içsel kolonyalizm de hem metropol hem de koloni aynı coğrafi sınırlar ya da bölgenin içerisinde.⁹⁶

Güney Afrika'da beyazların yerliler ve toprak üzerindeki hakimiyetlerini korumaya yönelik girişimleriyle, var olan kolonyal yapıyı sürdürülebilmelerini sağlayan Apartheid rejimi kurulmuştur. Kolonyalizmin dünya üzerindeki pek de yeni olmayan bu biçimi "içsel kolonyalizmi" tanımlamak ve yapısal özelliklerini ortaya koymak tezin bütünü açısından önem taşımaktadır.

3. İçsel Kolonyalizm

1960'ların ekonomi-politik tartışmaları özellikle uluslararası emperyalizm biçimleri üzerine odaklanırken, kolonyalizm kavramı genel emperyalizm konsepti içerisinde emperyalist büyük güçler ve onların hükmettiği coğrafi bölgeler açısından tartışılmıştır. Fakat bir olgu olarak kolonyalizm yalnız uluslararası biçimde değil tek bir ülke içerisinde de işlevsellik göstermiştir. Bu süreçte aynı ülke sınırları içerisinde baskın grupların kendileri dışındaki ırklar, sınıflar veya inanç grupları üzerinde sürdürdüğü ekonomik, siyasi ve askeri baskı ve uygulamalar birçok durumda salt sınıf çatışmasıyla açıklanabilecek durumda değildir. Bu nedenle tek bir coğrafi bölge içerisinde gelişmiş bu yönetsel yapıları açıklamak üzere "içsel kolonyalizm" kavramı ortaya atılmıştır. İçsel kolonyalizm terimi ilk olarak 1957'de Güney Afrikalı Leo Marquard tarafından Güney Afrika'daki siyah yerli çoğunluğa karşı yönetimi elinde bulunduran beyaz yerleşimci azınlık tarafından sürdürülmüş Apartheid

---

⁹⁶ Lorenzo Veracini, **Settler Colonialism-A Theoretical Overview**, London, Palgrave Macmillan, 2010, s.1-14.

sistemini teorik olarak açıklamak için kullanılmıştır.⁹⁷ İçsel kolonyalizm kavramı kalkınmışlık farkları yüksek olan bir ülke ya da coğrafi bölge içinde yapısal şiddetin sürekli bir biçimde sosyal ilişkilerin biçimlenmesinde rol aldığı birçok durumda farklı içeriklerle kullanılmıştır.⁹⁸

Robert Blanuer, Robert L. Allen, Pablo Gonzalez Casanova, Andre Gunder Frank gibi düşünürler kavramın içeriğine katkıda bulunmuşlardır. Teorik olarak içsel kolonyalizm kavramına önemli katkıları olan Pablo Gonzalez Casanova göre, içsel kolonyalizm kültürel olarak heterojen, farklı grupların arasındaki sömürü ve baskı ilişkisine dayanan bir yapıya karşılık gelir. Bu, doğuşu ve evriminin belirli bir anına kadar herhangi bir şekilde karşılıklı temas etmeden oluşmuş, iki ırkın, kültürün ya da medeniyetin çarpışmasının bir sonucudur. Kolonyal yapı ve içsel kolonyalizm sınıfsal yapıları bakımından ayrılmıştır. İçsel kolonyalizm yalnızca işçiler ve sermaye sahipleri arasındaki sömürü ilişkisi değil, fakat aynı zamanda birhalkın (içinde farklı sınıflar olan) başka bir halk tarafından (yine kendi içinde farklı sınıfları bulunan) sömürüldüğü ve hâkimiyet altına alındığı bir ilişkidir.⁹⁹ Gonzalez Casanova, içsel kolonyalizm tanımlamasında, tek bir coğrafi bölge içinde var olan ekonomik sömürüyü ve etnik temele dayanan yani hem sömüren hem sömürülen etnik gruplar arasında ayrı ayrı bulunan sınıfsal yapıyı ön plana çıkarmıştır. Burada hem koloni hem de kolonize eden etnik grupların kendi içinde farklı sınıfları ortaya çıkmıştır. Casanova'nın yanı sıra bağımlılık teorisini temel alan Michael Hechter'a göre, içsel kolonyalizm kavramının kökeni Lenin'e uzanmaktadır; kavram aslında

---

⁹⁷ Alubabari Desmond Nbeta, "Ogoni as an Internal Colony: A Critique of Imperialism", **International Journal of Humanities and Social Science**, Vol. 2, No:10, (Mayıs) 2012, s.4.

⁹⁸ Pablo Gonzalez Casanova, "Internal colonialism and National Development", **Studies in Comparative International Development**, VOL.1. No:4, (Nisan) 1965, s.27-37.

⁹⁹ Casanova, **op. cit.**, s.27-37.

Lenin tarafından ulusal kalkınmanın ampirik incelenmesi sırasında kullanılmıştır. Hechter, içsel kolonyalizm ile kalkınmışlık ya da geri-kalmışlık sorununu merkez-çevre ilişkisi içerisinde ele almaya çalışır. Fakat buradaki merkez-çevre bölgeleri arasındaki ilişkilerin tamamen farklı bir modelde olduğunu öne sürer. Buna göre, merkez çevreye politik olarak hükmeder ve onu maddi biçimde sömürür. Kaynakların ve gücün iki grup arasında eşitsiz dağılımı sonrası baskın grup, merkez, monopolleştirme arayışıyla kendi avantajlarını stabilize etmeye ve var olan katmanlaşmış sistemi politikalar aracılığıyla kurumsallaştırmaya çalışır. Sosyal rollerin düzenlenmesini, bireylerin bu rollere geçişinin yasaklanmasını sağlayarak bu katmanlı sistem içinde, bu sistem “işgücünün kültürel bölümü” olarak da tanımlanabilir, her iki grup da farklı etnik kökenli gelişime katkıda bulunur. Hechter’a göre, merkez burada çeşitlenmiş endüstriyel yapıyla karakterize edilirken, çevrenin kalkınma modeli bağımlıdır ve merkezin tamamlayıcısıdır. Yatırım, kredi ve ücret kararları merkezde alınır. Ekonomik bağımlılığın sonucu olarak çevrenin zenginliği merkezin gerisinde kalmıştır.¹⁰⁰ Hechter, Avrupa-merkezci bir yaklaşımla, içsel kolonyalizm kavramını merkez-çevre ilişkisi içerisinde açıklamaya çalışmıştır. Fakat içsel kolonyalizmin ortaya çıkışındaki tarihsel süreçlerin göz ardı edilmesiyle kurulmuş bu ilişki yapay kalmıştır. Hechter’in görüşlerine karşılık Dawid Walls, içsel kolonyalizm ve içsel çevre arasında bir ayırım yaparak iki kavramın farklı olgular olduklarını vurgulamıştır. Hechter’a göre, kalkınmışlık farklarının temel nedenlerinden biri modernizm dalgasının her bölgeye eşit yayılmamış olmasıdır. Fakat kavramın bu içerikle kullanımı ekonomik sömürünün kolluk kuvvetleri olan şiddet araçlarının bu süreçten soyutlanmasını, kolonyalizmin bir sürekli işgal hali

---

¹⁰⁰ Michael Hechter, “**Internal Colonialism-Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966**”, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1975, s.9-16.

olduğu ve bunu baskıcı grubun devlet iktidarını elinde tutarak açık ya da gizli her türlü baskı aracını kullandığı bir biçimde sürdürdüğü gerçeğini yadsımış olmaktadır. Bu sebeple yoğun bir ekonomik sömürü biçimi olan içsel kolonyalizmi tanımlama girişimi, ona başından itibaren sürekli eşlik eden şiddet öğeleri ve vurgusu olmaksızın teorik açıdan eksik kalacaktır.

Diğer taraftan içsel kolonyalizm, ABD içinde beyazların siyahlar üzerinde uyguladığı ekonomik, politik ve diğer ayrımcı süreçlerden yola çıkan bazı akademisyenler tarafından şiddet yüklü ırkçılık dalgasını açıklayan bir teori olarak kullanılmıştır. Burada kurumsal ırkçılık içsel kolonyalizm kavramıyla değiştirilebilir bir biçimde kullanılmıştır. Süreci ırkçılık bağlamında ele alan Robert Allen, içsel kolonyalizmin tarihsel açıdan ırkçı sistemin gelişmesi olarak ortaya çıktığını öne sürmüştür. Allen'e göre, ırkçı sistem ve tarihsel olarak gelişen eşitsizliğin yapısı, kurbanlaştırılan grubun iş gücünün tamamının kontrolünün denetim altına alınmasını amaçlamıştır.¹⁰¹ Kapitalizm ırkçı baskıların kökenidir ve sermaye birikimi karın, kazancın ve ekonomik değişimin kilit belirleyicisidir.¹⁰²

1967'de Martin Luther King de Amerika'daki siyah gettolarını bir iç koloni olarak karakterize etmiştir. King'in yanı sıra teorinin erken dönem savunucuları ABD'deki siyah hareketin önderlerinden Malcolm X ve Stokely Carmichael olurken, içsel kolonyalizm teorisi Kara Panterler gibi siyah öncü hareketlerin söylemlerinde de sıkça kullanılmıştır.¹⁰³ Robert Blauner de Amerikan gettolarını tipik bir kolonyal yapı özellikleri taşıdığını belirtir. Blauner, Amerika'da birçok farklı yapıda getto

---

¹⁰¹ Peter Bohmen, "African-Americans as an Internal Colony: The Theory of Internal Colonialism", (Aralık)1998, <http://academic.evergreen.edu/b/bohmerp/internalcolony.htm>.

¹⁰² **Idem..**

¹⁰³ Jack Hicks, "On the Application of Theories of 'Internal Colonialism' to Inuit Societies", **Presentation Paper for the Annual Conference of the Canadian Political Science Association**, (Haziran) 2004, s.2.

bulduğunu fakat siyah gettoların üç özel ögesinin onu kolonyal statüye taşıdığını öne sürer. Bunlardan ilki, etnik gettoların bir yaşam alanı olarak bir tercih sonucu oluşmadığıdır. İkincisi bu göçmen gettoların bir ya da iki neslin yaşadığı alanlar olmasına rağmen uzun dönemde kültürel yozlaşma ve asimilasyon için önemli noktalar olduğudur. Üçüncü olarak, siyah gettoları, nadiren bazı bireysel kaçışlar olsa bile, çok daha kalıcı bir yaşam alanıdır. Oysaki bu süreç diğer etnik gruplar için daha kısadır. Diğer taraftan eğitimciler, sosyal çalışanlar, politikacılar ve getto yönetiminin iç işleriyle ilgili diğer yetkililer tipik olarak beyaz kişilerdir. Tüm bu ön plana çıkan özellikler kolonyalizmin klasik biçimlerinin karakteristik öğelerini oluşturmaktadır.¹⁰⁴

Milliyet ya da ırk kavramları sınıf ilişkileri ya da sınıf çatışmasına indirgenebilir değildirler. Çünkü böyle bir yapı üzerinde siyah ve beyaz işçilerin çıkarları aynı değildir. İçsel kolonyalizmde odak işçi sınıfına uygulanan ırkçı ayırmadan ziyade ırkçı baskının kendisindedir.¹⁰⁵ İçsel kolonyalizm teorisinin zayıf tarafı ırkçılık üzerinden açıkladığı eşitsizliklerin ekonomik kökenlerine yeterince inilmemiş olmasıdır. Özellikle sermaye sahipleri, şirketler veya hükümetlerin ırkçı ayırım ile şekillenmiş istihdam politikalarından nasıl kar ettiği ve bunu sürdürmek isteğindeki dirençleri analitik olarak açıklanmamıştır. İçsel kolonyalizm tezlerine diğer bir eleştiri de Güney Afrikalı Apartheid karşıtı aktivist ve yazar Harold Wolpe tarafından yapılmıştır.¹⁰⁶ Wolpe da içsel kolonyalizmin sınıf çatışması ve sınıf ilişkileri üzerinden analiz edilmesinin getirdiği teorik sınırlamaları eleştirir. Wolpe'e

---

¹⁰⁴ Blau, **op. cit.**, s.397.

¹⁰⁵ **Idem.**

¹⁰⁶ Harold Wolpe, "The Theory of Internal Colonialism: The South African Case", http://wolpetrust.org.za/main.php?include=texts/theory.html&menu=_menus/dialogue.html, s.2, (03.02. 2015).

göre sınıf ilişkilerinin kavramsallaştırılmasında, teoride sunulduğu haliyle, ırksal, etnik ve ulusal kategoriler arasında oluşan sömürü ve baskı ilişkilerine neredeyse hiç yer verilmemiş ya da yok denecek kadar az yer verilmiştir. Bu bağlamda içsel kolonyalizm tezleri geleneksel ırk ilişkileri teorileriyle birleştirilmektedir ve bu nedenle bu gibi benzer analitik sınırlamalardan zarar görmektedir. Bunlara ek olarak Wolpe'a göre, içsel kolonyalizm teorisi kapitalist sömürü ilişkileriyle ilişkilendirilirken teorinin tüm tarihsel özgüllüğünü erozyona uğratan analizler yapılmıştır. Bu nedenle Güney Afrika'daki ekonomik sömürü ilişkileri sınıfsal değil, ırksal veya etnik temellere dayanan kolonyal bir sömürü ilişkisidir. Wolpe, Güney Afrika'da segregasyondan Apartheid'a geçiş biçimini ele alırken, *klasik kolonyalizm üzerinden geliştirdiği analogiyle* yani emperyalist bir devletin dış kolonileriyle geliştirdiği sömürü ilişkilerinin belli bir coğrafi sınır içerisinde veya bir devlet içerisinde gerçekleşmesi olgusu üzerinden bir içsel kolonyalizm tanımlaması yapmıştır. Bu açıdan bir içsel kolonyalizm türü olan Apartheid rejimini klasik Marksizm üzerinden ve salt sınıf ilişkileri bağlamında analiz etmek gerçekçi olmayacaktır.

4. Kolonyalizm ve İlkel Sermaye Birikimi Arasındaki İlişki

Marx'a göre, kolonyalizm Avrupalı toplumların kapitalizm öncesi ekonomik biçimlerinden kapitalizme geçiş aşamasının kilit noktasını oluşturuyordu. Kolonyalizm kapitalizmin ortaya çıkış aşamasında ilkel sermaye birikimi sürecinin bir parçası olarak gelişti. Bu açıdan, kolonyalizm Avrupa kapitalizminin yayılcı bir ögesi olarak sermayeye Avrupa dışındaki dünyada eşlik etti. Kapitalizme geçiş

sürecinde devletin gücü, ordular, yasalar ve yönetsel araçlar emperyalist güçler tarafından kolonilerdeki artı-değerin tamamının transfer edebilmesi için seferber edildi. Serbest bir av alanı olan kolonilerde insan bedenine, toprağa, madenlere, ormanlara ve diğer tüm doğal kaynaklara zorla el konulmuş ve bu değerlerin tamamı Avrupa’da oluşan endüstri için hem motor olmuş hem de yakıt görevi görmüştür. Marx, ilkel birikimin kolonyalizmle ilişkisinin bu tarihsel gelişimini şöyle özetler:

“Amerika’da altın ve gümüşün bulunması, yerli halkın kökünün kazınması, köleleştirilmesi ve madenlere gömülmesi, Doğu Hint Adalarının ele geçirilmeye ve yağmalanmaya başlanması, Afrika’nın, kara-deri ticaretinin av alanı haline getirilmesi, kapitalist üretim çağının pembe renkli şafak işaretleriydi. Bu pastoral gelişmeler, ilkel birikimin belli başlı adımlarıydı. Bunu savaş alanı bütün yer yuvarlağı olan, Avrupalı ulusların ticaret savaşları izler.”¹⁰⁷

Kapitalizm evrensel bir sistemdir ve doğuşundan bugüne bu özelliği hep var olmuştur. Bu açıdan kapitalizme geçiş süreci, farklı coğrafi bölgeler arasında belirgin farklılıklar olmasına rağmen, başvurulan yöntemler açısından -ilkel birikim için- benzeri süreçleri takip etmiştir.¹⁰⁸ Kolonyal Afrika da metropole artı değeri transfer ederek uluslararası kapitalist ekonominin bir parçası olmuştur.¹⁰⁹ Kolonyal güçlerin işgal yarışıyla başladıkları bu süreçte, kolonilerde artı-değere zorla el konmuş ve sermaye birikiminin önünü açan bütün gelişmeler şiddete dayanmıştır.¹¹⁰ Özellikle madenlerde ihtiyaç duyulan iş gücü için Afrika’nın yerli halkları kölelikle başlayan ve sonrasında zorbalıkla şekillenmiş yapılar içinde çalışmaya zorlanmıştır. Kolonilerdeki bu süreç metropolde klasik biçimde gerçekleşen mülksüzleştirme

---

¹⁰⁷ Marx, **op. cit.**, s.647.

¹⁰⁸ Samir Amin, “Underdevelopment and Dependence in Black Africa-Origins and Contemporary Forms”, **The Journal of Modern African studies**, No:10, (Nisan)1972, (503-524 içinden) s.523, <http://courses.arch.vt.edu/courses/wdunaway/gia5524/amin72.pdf>.

¹⁰⁹ Walter Rodney, **How Europe Underdeveloped Africa**, Dar-Es-Salaam ve Londra, 6. Baskı, Bogle-L'Ouverture Publications, 1973, s.231.

¹¹⁰ Amin, **op. cit.** 523.

sürecinden daha kanlıve şiddetin çok daha uzun süre kalıcı etkileri olduğu bir biçimde gerçekleşmiştir. Toplu katliamlar, zorla göç ettirme ve yerleşimci işgalleri bunun yaygın biçimleridir. Bunların bir biçimi de zora dayanan yönetsel yapılarıdır. Bu yapılar içinde Afrika'da Avrupalı güçlerin bir uzantısı olan yerleşimciler tarafından kurulmuş “beyaz devletler”¹¹¹ veya yönetimler kolonileştirilmiş bölgenin tam olarak denetim altına alınması konusunda etkili olmuşlardır. Yerleşimci kapitalizminin bir çıktısı olan ve yerli halkın üzerinde tekil bir biçimde tasarruf hakkı bulunankolonyal yönetimler yerlileri düzenli bir biçimde baskı altında tutmuşlardır.¹¹² Kolonilerbununla beraber ilkel birikimin iki uçlu bıçağıyla iki kere kesilmiştir: İlki metropolün gelişmişliğıkoloninin sürekli olarak geri kalmış olmasını gerektirirken; ikincisi de kolonilerdeki mülksüzleşmiş kitlelerin hem kolonideki sermayeyi hem de metropolün kapitalist sürecini beslemesini gerektirmiştir.¹¹³ Böylece kapitalizmin mantığıyla uyumlu bir biçimde koloni ve metropol arasında eşitsiz meta akışı devam etmiştir. Bunun için de ekonomi-dışı zor kullanımının her türünün yapılaştığıkolonilerde Fanon'un resmettiğı biçimde efendi(sermaye) sürekli kendini hatırlatmak durumundadır. Sürekli şiddet kolonyal önelere kolonyal yaşamları boyunca eşlik etmiştir. Böylece doğrudan veya dolaylı şiddetin her türlüşü kapitalistin kölesini hakimiyeti altında tutması için kullanılmaya devam edilmiştir. Üstelik kolonyal şiddetin rengi de bellidir: Mülksüz yersiz yurtsuz

---

¹¹¹ Burada özellikle Güney Afrika örneğinde olduğu gibi yerleşimciler tarafından kurulan “beyaz devletler” tamamen sermaye sahiplerinin ihtiyaçları ve beyaz topluma verilen imtiyazlar ile ırksal bir dışlayıcılık ekseninde örgütlenmiştir. Bu devletlerin sözde-meşru bir biçimde var olması yerli halka karşı uygulanan her türlü şiddetin ve terörün devlet tekelinde mükemmel bir biçimde resmi ve yasal bir zeminde uygulanmasına hak ve olanak tanımıştır. Bu durum özellikle “beyaz devletlerin” uzantıları oldukları Avrupalı (daha sonradan ABD’de dahil olacaktır) büyük güçler tarafından neden şiddetle desteklendiklerini açıklanabilir kılmaktadır. Bu şekilde sermayenin ve artı değerın sorunsuz ve istikrarlı bir biçimde düzenli olarak üretimi ve merkeze akışı sağlanmış olacaktır. Ayrıca uzun dönemde buralardaki (yollar, köprüler, demir yolları gibi) sabit yatırımların sermaye sahiplerinin faydasına olacak şekilde güvenliğı de sağlanmıştır.

¹¹² Rodney, **op. cit.**, s.232-233.

¹¹³ **Idem.**

kalmış yerliler sadece iş güçlerini satmaya zorlanmazlar; aynı zamanda kendi kültürlerini, öz benliklerini, dillerini de kaybederek mülksüzleştirilirler. Bu açıdan kolonilerdeki kapitalist süreç metropoldekine kıyasla çok daha ikiyüzlüdür. Kolonilerde ilkel birikim yoluyla yerli halkların sadece beden güçlerine el konmaz; onların fikirleri, tarihleri ve çok ama çok ilerideki geleceklerine de el konarak her anlamda mülksüzleştirilirler.

Kolonyal sürecin kökeni olarak ekonomik verileri ele alan Marx ve şiddet temelli kolonyalizm tanımlamasıyla Fanon'un görüşlerinin bir sentezi olan şiddet ve artı değer üretimi, kolonyalizmin hem nedeni hem sonucu olarak kapitalizmin gelişmesine sınırsız katkıda bulunmuşlardır. Bu iki olgunun birlikte ilkel sermaye birikimi sürecinde kusursuz şekilde bir araya gelmesi tesadüfi değildir. Koloni böylecemetropol için bir birikim kaynağı haline gelirken, koloni içerisinde kapitalist gelişme için de bir birikim alanı oluşturmuştur. Yerleşimci kapitalizmin Afrika içerisindeki işleyişi son derece güçlü bir ırkçılıkla desteklenerek gelişmiştir. Irkçılık mülksüzleştirme sürecindeki şiddetin meşru söylemsel zeminini oluşturmuş ve Afrikalılar hem sözleşmeli Asyalı işçilere hem de beyaz yerleşimcilere kıyasla çok daha düşük ücretler karşılığında çalıştırılmışlardır.¹¹⁴ Kolonyal bir yapıyı gerçek anlamda analiz edebilmek için onun kapitalizm ile ilişkisinin ortaya konması gerekmektedir. Fakat böyle bir analiz ve bu analizden kesin yasalar çıkarmak Luxemburg'un ifade ettiği haliyle güçlüklerle doludur.¹¹⁵

---

¹¹⁴ **Supra.**, s.71.

¹¹⁵ **Infra.**, s.13.

Bir sonraki bölümde ilkel sermaye birikimi ve kolonyalizmin kapitalizmin her aşamasında ortaya çıkabileceği görüşü Güney Afrika'daki tarihsel süreç bağlamında test edilecektir.

II. GÜNEY AFRİKA'DA SERMAYE BİRİKİMİ SÜRECİ

A. TARİHSEL ARKA PLAN

1. Beyaz Yerleşimci Göçü

1652 yılında Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin (Vereenigde Oost-Indische Compagnie-VOC) Asya ile Avrupa arasındaki deniz yolu üzerinde stratejik nokta olan Güney Afrika'nın Cape bölgesinde kalıcı bir yerleşim kurma kararı almasını, 17. yüzyıl boyunca Hollandalıların bölgeye göçü takip etti. Bu göç sınırlı olmasına karşın Hindistan ticaret yolu üzerinde bulunan Cape, ticaret gemilerinin ikmal takviyesi için önem taşıdı. Bu süre zarfında bölgenin yerli halkları Khoi, San, Xhosa ve Sotho grupları Hollandalı ve diğer Avrupalı tüccarlarla eşit şartlarda değişim esasına dayalı sınırlı bir ticaret yapmışlardı.¹¹⁶ Hayvancılıkla uğraşan Khoilerin Hollandalılarla yüksek miktarda sığır ticaretine sıcak bakmamaları ve bu yönde kitlelerin artışı üzerine Hollandalılar bölgedeki yerleşimlerini genişletmişlerdir. Takip eden yıllarda ise Hollandalı-Khoi savaşları yaşanmıştır. Bu savaşlar bölgenin kolonileşmesinin önünü açan tarihsel gelişmelere öncülük etmiştir.¹¹⁷

18. yüzyıl boyunca Khoiler ile birlikte Sanlar ve diğer yerli grupların direnci kırılmıştır; sığırları Hollandalılar (Trekboerler)¹¹⁸ tarafından avlanmış ya da el

---

¹¹⁶ Khoi ve San'lar koyun ve sığır karşılığında gemicilerle demir, bakır ve tütün takasına dayalı bir ticaret yapmışlardır. Ayrıca bkz. Iris Berger, **South Africa in World History**, New York, Oxford University Press, 2009, s.24.

¹¹⁷ **Idem..**

¹¹⁸ **Idem..**

konulmuş; bir kısmı ise köle olarak çalıştırılmaya zorlanmışlardır.¹¹⁹ Buradaki çatışmanın temel sebebi Trekboerlerin ücretli iş gücü istihdam edecek sermayeden yoksun olmasıdır. Sermaye birikimine öncülük eden kölelik kurumu kalıcı Hollandalı yerleşiminin erken dönemlerinde baskın hale gelmiştir. Çünkü bu dönemde kendi düzenli geçim kaynakları (özellikle koyun, sığır ve bununla ilişkili olan toprak) bulunan yerli halkların *yeni gelenler* hesabına çalışmak için bir nedeni yoktur.¹²⁰ Köleliğin Güney Afrika ekonomisindeki yaşamsal yerini vurgulayan yerleşimciler, 1804 yılında, köleliğin sonlandırılmasının kolonideki tüm mülkiyeti yıkacağını ve koloniyi sefaletle sürükleyeceğini iddia etmişlerdir.¹²¹ İlkel birikimin bu araçları savaş, zor ve yağmacılık Güney Afrika'daki kapitalist sürecin temeli olarak ona bütün tarihi boyunca sürekli eşlik edecektir.

Sermaye birikimini hızlandıran beyaz yerleşimciler kitlesel üretim için büyük ticari çiftlikleri ve manüfaktür tarzı üretimi geliştirerek ticaretin artmasını sağlamışlardır. Özellikle bu dönemde henüz yeterince gelişmemiş üretim teknikleri ve teknolojileri nedeniyle üretim emek-yoğun bir biçimde sürmüştür. Beyazların sayısı bu kitlesel üretimi gerçekleştirmek için yeterli olmadığı gibi bu üretim şeklinin kapitalist birikim için gerekli koşullar sağlanamayacaktır. Böylece Güney Afrika'nın altın madenleri olan *siyah iş gücü* her türlü zora başvurmadan kaçınmaksızın ele geçirilmiş baskı ve zor kullanılarak sermaye akışı içinde kullanılmıştır. Bu dönemde yerleşimciler, artan işgaller ile Cape yerlilerinden gasp ettikleri doğal kaynaklar üzerinde köleliğe ve zora dayanan yüksek şekilde tabakalaşmış bir toplum

---

¹¹⁹ Savaş, ilk Cape-Xhosa Savaşı olarak geçmektedir. İlk savaşı takiben ikinci Cape-Xhosa savaşı 1793'de gerçekleşmiş ve çok daha büyük sayılarda kayıp yaşanmıştır. Burada verilen sayısal veriler için bkz. Timothy j. Stapleton, **A Military History of South Africa-From the Dutch-Khoi Wars to End of Apartheid**, California, Praeger, 2010, s.4.

¹²⁰ Berger, **op. cit.**, s.47.

¹²¹ **Idem.**

yaratmışlardır. Zorlanmış iş gücü her yerde düzenin sürdürülebilmesi için bireysel şiddete dayanmıştır.

Hollandalıların bölgeye göçünü İngiliz yerleşimcilerin göçleri takip etmiştir. Sırasıyla 1795 ve 1806'da İngiltere Cape'i genişleterek Fransa'nın Hindistan'a giden deniz yolunu kullanmasını engellemeküzeresayısı binleri bulan İngiliz askerini buraya göndermiştir. 1819-1820 yılları boyuncaartan sayıda İngiliz yerleşimci Güney Afrika'ya göç etmiştir.¹²² Yerleşimcinüfusunun çoğalması ve savaşlar sonrasında Cape doğuya genişlemiş, Xhosalar tamamen kolonyal yönetim altına girmişlerdir. Boerler ise kıta içlerine doğru ilerleyerek buradaki Afrika devletlerinin ve toplumlarının (Ndebele, Zulu ve Sotho gibi) gücünü kırmış ve Orange Özgür Devleti ve South Afrika Cumhuriyeti Transvaal) isimli yeni yerleşimci kolonyal devletler kurmuşlardır. Güneydoğuda ise İngilizler Zulu topraklarını ele geçirip Natal kolonisini kurmuş ve Cape ile birlikte bölgede iki koloni sahibi olmuşlardır.¹²³

Köleliğin kaldırılmasının ardından Khoisanlar ve özgürleşen köleler, özellikle kentsel bölgelerde iş arayışına sürüklenmiştir. Sermaye ve çiftlik sahibi tüccarların isteğiyle bu işçiler çalışmalarını karşılığında gıda, kıyafet ve küçük çaptamülkiyet edinebilmişlerdir. Fakat hızlı bir biçimde, siyah işçilerin hareketleri, 1841'de yürürlüğe konan "Masters and Servants" (Efendiler ve Hizmetçiler) yasasıyla kontrol altına alınmıştır.

1867'de Kimberley'de "elmas" bulunması bölgenin geleceğini belirleyerek toplumsaldinamikleri kökünden değiştiren ilk gelişmedir. Bu gelişmeyi 1886'da

---

¹²² Alan Lester, **Imperial Networks- Creating Identities In Nineteenth-Century South Africa and Britain**, London ve Newyork, Routledge, 2005, s.46-48.

¹²³ Jean Comaroff ve Jhon Comaroff, **Of Revelation of Revolution-Christianity, Colonialism and Conciousness in South Africa Vol.1 -**, Chicago ve London, University of Chicago Press, 1991, s.39-47.

Witwatersrand (veya Rand) bölgesinde yüksek miktarda altın rezervi bulunması takip etmiştir.¹²⁴ Bu madenlerin keşfiyle madencilik endüstrisi gelişmiş, bölgeye demir yolları döşenmiş ve işgücü ihtiyacı son derece artmıştır. Bu ihtiyacın sonrasında yaşanan işgücü göçleri ile birlikte bölgenin kapitalizme eklenme süreci hızlanmıştır.¹²⁵ Üstelik bu iki değerli madenin bulunmasıyla gelişen kapitalist üretim süreci ona varoluşu boyunca eşlik edecek bir ırkçılık ve etnik ayırım ile şekillenmiştir.

Maden işgali ve yağmalaması ırksal dışlayıcılık ve eşitsizliğin daha önce olmadığı kadar derinleşmesine temel oluşturdu. 1870'lerin ortalarından itibaren bölgede mülkiyet hakkı iddia eden beyaz Kazıcıları Koruma Derneği (Digger's Protection Association) Cape hükümetine baskı uygulayarak siyah kazıcıları dışladı. Bu süreçte büyük şirketler hızla örgütlendi, holdingler kuruldu. Cecil Rhodes yönetiminde 1880 kurulan De Beers Birleşik Madencilik Şirketi bunlardan biridir.¹²⁶ 1882'de yürürlüğe giren elmas ticaretini düzenleyen yasa da benzeri şekilde elmas piyasasında oluşmuş tekeli korumaya yönelikti.¹²⁷ Rhodes gibi kapitalistler sistemli bir biçimde politikayı ekonomik amaçlar doğrultusunda kullandılar. Bu emperyalistlerin bölgedepolitik yapılar oluşturması ekonomik gerekliliklerden doğdu. İşgücü piyasası bu zorunluluklardan biridir. Bu nedenle

---

¹²⁴ Witwatersrand'da altın bulunması küresel ekonomi üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. 1890'larda Transvaal'dan dünyanın %20-%25 altın tedariki sağlanıyordu.

¹²⁵ Kimberley elmas madenleri aynı zamanda dünyanın en yüksek miktarda elmas rezervidir.

¹²⁶ Cecil Rhodes 1870 yılında İngiltere'den ayrılarak Natal'a gelen beyaz bir yerleşimcidir. Agresif bir biçimde İngiltere'nin kolonyal alanını genişletme çabası içinde olan Rhodes kısa süre içerisinde İngiliz emperyalizminin en güçlü sembolü haline gelmiştir. 1890'da Cape'de başbakan olmuş ve iki yıl öncesinde De Beers Maden Şirketini kurmuştur. Daha sonradan emperyalist faaliyetlerini genişleterek kendi adının verildiği Rodezya devletini kurmuş ve yönetiminin başında yine kendisinin olduğu İngiliz Güney Afrika şirketini kurmuştur.

¹²⁷ Orijinal adı The Trade Diamond Consolidation Act (1882) ile elmas ticaretinin kaçak olarak yapılmasını engellemek üzere ağır yaptırımlar getirilmiştir. Bkz. Harold Jack Simons ve R.E. Simons, **Class and Color In South Africa 1850-1950**, Ed. Ronald Segal, Middlesex, 1969, s.41.

bölgenin siyasi yapısının şekillenmesinde en başından itibaren ekonomik gelişmeler belirleyiciydi.¹²⁸

Bu ekonomik gelişmelerin biri, 1889'da maden sahiplerinin Chamber of Mines'a (Maden Odası) katılarak hızla çok güçlü bir politik kanat haline gelmesidir. Bu zenginliği çıkarma çabası içinde olan şirketler özellikle İngiliz para biriminin değerliliğini sürdürme çabası içindedirler. Bu açıdan tekelleşme süreci Güney Afrika tarihinde kendi seyrine kolaylıkla yön vermiştir.¹²⁹ Diğer bir taraftan gelişen madencilik endüstrisi *göçmen iş gücü* ve ırksal eşitsizlik modelinin kuruluşunu pekiştirmiştir. Kimberley'de olduğu gibi Afrikalı işçiler sözleşmeli olarak çalıştırılmışlardır. İsyan çıkarmak ya da işi sözleşme tamamlanmadan bırakmak bir adli suç sayılırken işçilere verilen imzalı geçiş pasaportları ile kaçmaları engellenmiş, aksi durumda da izlerinin sürülmesi kolaylaşmıştır.

İrksal bölünmeler, beyaz madencilerin şartlarının Güney Afrika genelinde iyileşmesi ile güçlenmiş ve nitelik gerektiren işler ücret bakımından Afrikalılara kıyasla beş kat daha iyi durumda olmuştur. Bu zorlu sert şartlara rağmen 1890'ların ortasından itibaren 100,000 Afrikalı işçi yeni vergiler ve zorunlu çalışma şartları ile Rand bölgesinde yaşamıştır. İş gücü sadece madenler için değil; aynı zamanda tarımsal üretim için de gerekmiştir. Gelişmekte olan şeker plantasyonları 1851'den

---

¹²⁸ Hobson, Kimberley şirketinin siyasi yapıyı kendi çıkarlarına kullanarak vergilendirmeden kaçınma sürecini şöyle açıklamıştır: "Herhangi bir kimse kolonyal yaşamda vergilendirmede mutlak dokunulmazlık yaşamamıştır. Bu durum elmas endüstrisi için geçerli olmamıştır. Bu açıdan siyasi vurgunculuk ve entrikaların keyfini çıkararak endüstri sadece vergilendirilmemekle kalmamış, Kimberley şehrinin faydalanması için bile vergilendirme hesaplanmıştır. Kişisel özgürlüğün yaşamsal prensipleri yasadışı elmas satın alımı yasanınca ihlal edildi. Kimberley ve De Beers madenlerindeki "Compound" sisteminde (bileşik sistem) sözde gönüllü işçi sözleşmesi denen durum aşırı çalışma ile sıkı bir cezaevine dönmüştür. Bu sadece kişisel özgürlüğün ihlali değil bütün ileri yasaların kınadığı bir takas prensibinin kurulduğunun kanıtıydı. Hükümlülerin geniş şekilde madenlerde çalıştırılmasında da politika ve endüstriyel kapitalizmin arasındaki sıkı iş birliğinin bir başka örneği yaşanmıştır." Devamı için bkz. Hobson, **op. cit.**, s.12.

¹²⁹ **Idem.**

itibaren artan şekilde iş gücü gerektirmiştir. Bunlara ek olarak bölgenin mozaik yapısı 1861 ve 1911 yılları arasında artan sayıda iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere Hindistan'dan sözleşmeli işçiler getirilmesiyle tamamlanmıştır.¹³⁰ Güney Afrika'daki sermaye birikimi sürecinde üretim maliyetlerinin düşürülmesinin büyük ölçüde iş gücü ücretlerinde kesintiler yoluyla gerçekleşmesi sonucundagelişen ırkçı yapı giderek artan şekilde şiddeti pekiştirmiştir. Olumsuz şartlar altında çalışmaya zorlanan Afrikalıların bir kısmı yetersiz beslenme, uzun dengesiz vardiyalı çalışma biçimleri, kötü barınma koşulları ve salgın hastalıklar nedeniyle kısa sürede ölüme terkedilmiştir.¹³¹ Buradaki mülksüzleştirme sürecinde topraksızlaştırma ve vergilendirme gibi yöntemlerin yanı sıra yoğun bir göçmen iş gücü baskısı yaratılmıştır. Göçmen işçilerin varlığı ile Afrikalıların çalışma şartları konusundaki direnci kırılmış; çoğu işsiz hale gelen Afrikalılar eskisine kıyasla çok daha düşük ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalmışlardır. Dünya altın fiyatlarının sabitlenmesiyle birlikte maden sahiplerinin maliyetleri kısma çabası da devam etmiştir. Ucuz iş gücü tedariki sermaye sahipleri ve beyaz tekelleri açısından Güney Afrika'daki kolonyal sürecin başından sonuna kadar köklü bir problem olarak kalmıştır.

2. 1899-1902 Britanya-Boer Savaşı

19. yüzyılın sonuna doğru bölgedeki çatışmalar sadece Afrikalılar ve yerleşimciler arasında kalmamış; Transvaal ve Orange Free State'i kontrol eden

---

¹³⁰ William Basil Worsfold, **A History of South Africa**, London, J.M. Dent & co. 1900, s.143-157.

¹³¹ **Idem.**

Hollandalılar ve Cape Kolonisi ile Natal'ı kontrol altında tutan İngilizler arasında da giderek artan bir düşmanlık kendini göstermiştir. Britanya'nın emperyalist yönetimi ve Afrikaner cumhuriyetleri arasındaki Anglo-Boer Savaşı 1899'da üç yıl sürecek olan şiddetli çatışmalara yol açmıştır.¹³² Savaş kökenini 1886'da Witwatersrand'de altının keşfedilmesine borçludur. Yeni maden bölgesinin başkenti Johannesburg bundan sonra hızlı bir şekilde endüstrileşmiş, uluslararası sermayenin ilgisini çekerek Güney Afrika'nın kalan bölgelerinden, Avrupa'dan ve Amerika'dan maden mühendislerinin, esnaf ve servet avcılarının yoğun göçüne uğramıştır.¹³³

Altın 19.yüzyıldan sonraki dönemde dünyanın uluslararası ticaret değerini arttırmada işlevsel olurken, 1890'larda Londra dünya ticaretinin finansal başkenti olmuştur. Bu ticarete yön veren sermaye kuruluşları, şirketler ve yükselen yeni finans kurumları Güney Afrika'daki kapitalist sürecin biçimlenmesinde ciddi bir rol oynamıştır. Bank of England (İngiltere Bankası) gibi bazı kuruluşlar özellikle altın rezervlerinin arttırılması konusunda çok hırslıydı.¹³⁴ Bu doğrultuda 1895'de ağır şekilde makineleştirilen ve yüksek maliyetli bir biçimde altının 'derin seviyelerden' çıkartılması yöntemine başlanmış ve 1898'de Transvaal madenlerinden dünyanın son çeyrekte tedarik ettiği toplam altından daha fazlası çıkarılmıştır. Şehrin ekonomik aktivitelerinin merkezinin kuzeye yön değiştirmesi, Cape kolonisinden Transvaal'a doğru, İngiltere'nin kıtadaki üstünlüğüne tehdit olarak algılanan bir durum oluşturmuştur.

---

¹³² Simons ve Simons, **op. cit.**, s.32.

¹³³ **Idem.**

¹³⁴ Peter Warwick, **Black People And South African War 1899-1902**, London, Cambridge University Press, 1983, s.1-10.

Uluslararası emperyalistler Britanya İmparatorluğunun doğal genişleticileriydi. Bu doğrultuda Transvaal'daki uzun dönem başarılı ve karlı altın madenciliği endüstrisi de İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etti. Zaten endüstrideki %60-%80 arası yabancı sermaye İngilizlere aitti.¹³⁵ Bölgedeki kolonyal yönetimler endüstriyi uluslararası sermayenin düşük fiyatlarda ürün tedarik etmesini sağlayacak şekilde düzenlemeye çalışmışlardır.¹³⁶ 1894'de, Cape'in başbakanlığını yürüttüğü dönemde, Rhodes, Glen Grey Act (Glen Grey Yasası) yasasını yürürlüğe koydu.¹³⁷ Bununla iş gücü ücretlerine ve bireysel toprak sahiplerine vergi yükü getirerek, köylülerin maden işçisi olmak üzere göç etmesini sağladı. Ayrıca De Beers içerisindeki beyaz çalışanların siyahlar üzerinde otorite sağlamasına imkan tanındı.¹³⁸

Transvaal bölgesinin altın rezervleri İngiliz sermayesi için zengin bir kaynaktı. İngiliz kapitalistler, Boer yönetimi, altın madenciliğinde ihtiyaç duyulan teknik ve ekonomik desteği sağlayarak işgücü probleminde yardımcı olacak kapasitede olmadığını iddia etmekteydiler.¹³⁹ Bu nedenle İngiltere'nin çıkarları ve endüstriye yaptığı yatırımların korunması, ancak Boer oligarşisinin Transvaal devletinin yönetiminden uzaklaştırılmasıyla gerçekleşeceği kabul edilmişti. Bu iddialar İngilizlerin Boer yönetimiyle gireceği savaştaki meşru gerekçeleriydi.¹⁴⁰

Hobson, Güney Afrika'ya yaptığı ziyaret sonrasında yazdığı iki kitabında da Güney Afrika'nın bugünkü seyrine yön veren Anglo-Boer Savaşının nedenlerini ve

---

¹³⁵ John J. Stephens, **Fuelling the Empire- South Africa's Gold and Road to War**, Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2003, s.254-261.

¹³⁶ Hobson, **Capitalism and Imperialism...**,s.9.

¹³⁷ Bu yasayla birlikte Rhodes bireysel toprak imtiyazı sağlamanın önünü açmış ve Xhosa'ları endüstride veya ticari çiftliklerde çalışmaya zorlamak üzere işgücü vergisi yükü getirmiştir. Başlangıçta sadece Glen Grey bölgesi için geçerli olan yasa kapsamı sonradan Glen Grey bölgesini aşacak şekilde başka bölgelere genişletilmiştir.

¹³⁸ Simons ve Simons, **op. cit.**, s.46.

¹³⁹ **Ibid.**, s.43.

¹⁴⁰ Warwick, **op. cit.** s.1-10.

sonuçlarını araştırmıştır.¹⁴¹ Anglo-Boer Savaşını ele aldığı ilk kitabında “Biz Neden Savaşıyoruz?” başlığı altında gerekçeleri sıralamıştır.¹⁴² Bu savaş, ilk olarak, İngiltere ve Güney Afrika’da karlılığın madenlerde daha fazla çalışma ve spekülasyonlarla büyük bir şekilde artması demektir.¹⁴³ Buna ek olarak ekonomi için öncelikli olan ve de iyi yönetim sayesinde sağlanacak tamamen ucuz, düzenli ve itaatkâr siyah iş gücü tedarikigüvence altına alınacaktı.¹⁴⁴ Maden Odası’nın bir raporuna göre, işgücü tedariki sorununa çözüm bulunamazsa, açık bir şekilde piyasadakirekabet stresi kademeli olarak ücretlerin artışına neden olacaktır. Bir önceki yıl bu kıtlık nedeniyle Sierre Leone, Altın Sahili ve Liberya’dan işçiler getirilmiş, Hindu ve hatta İtalyan işgücüithal edilmiştir. Hobsonmaksimum kar sağlanması için özellikle işgücü piyasasının genişletilmesi gerektiğini iddia etmiştir.¹⁴⁵ Bu nedenle uzak bölgelerden gelen işgücü Güney Afrikalı, yeraltında çalışmaya gönülsüz olan yerliler üzerinde taşıyacakları yükten çok daha fazla baskı getirerek desteklenmeliydi. Hobson önerisini Güney Afrikalı bir politikacıdan alıntılacağı şu sözlerle destekler: “Vergilendirme ya da başka bir ikna edici bir teşvik yolu deneyerek ya da pratik olarak yerlileri buna mecbur bırakıp, onların kotalarının dolması sağlanmalıdır. Ve bir ölçüde başladıktan sonra bu yerliler nihayet tamamen

---

¹⁴¹ J. A. Hobson’un 19. yüzyılın sonlarına doğru Güney Afrika’da fiilen bulunan çok az sayıda ekonomi politik yazarından biri olması nedeniyle o dönemde yazdığı kitaplar kendisinin Güney Afrika’daki bu tarihsel sürece tanıklık etmesi açısından önem taşır. Fakat Hobson bu süreci kendi bulunduğu akımın yön verdiği haliyle tek taraflı olarak “beyazlar” ve özellikle “İngilizler” tekelinde ele alır.

¹⁴² J. A. Hobson, **The War In South Africa: Its Causes and Effects**, London, Macmillan&Co., 1900, s.229-235.

¹⁴³ Hobson burada siyahları nitelendirmek için Arapça kökenli bir kelime olan *Kâfir*’i kullanmıştır. Kafir “dinden çıkmış” ya da “dinsiz” anlamlarına gelen Güney Afrikalı siyah yerlilere hitaben beyaz yerleşimciler ve çeşitli kapitalistler tarafından kullanılmış ırkçı, ayrımcı ve dışlayıcı bir kelimedir.

¹⁴⁴ Hobson’a göre, iyi yönetimle, Geçiş (Pass) ve Alkol (Liquor) Yasalarının doğru uygulanması sağlanacak, böylece siyahların işlerini terk etmeleri ve (çalışma performanslarını etkileyen) alkolü elde etmeleri de engellenecektir.

¹⁴⁵ **Ibid.**, s.230.

çalışmak zorunda kalacaklardır. Üstelik sadece çalışmak zorunda kalmayacak ayrıca çok ucuza çalışmak zorunda kalacaklardır.”¹⁴⁶

Hobson’a göre, Britanya egemenliği altında kurulmuş bir Güney Afrika’dayüksek sayıda insanın kalıcı kolonici olarak bölgeye yerleşmesi sağlanacaktır.¹⁴⁷ İngiliz yerleşimci sayısının artışı ile Britanya İmparatorluğu’na bağlılığın artması arasında paralel bir ilişki kuran Hobson’a göre, İngiliz emperyalizminin yerleşimciler aracılığıyla genişlemesi, hem onun bölgedeki sarsılmaz varlığını güçlendirecek hem de emperyalist genişleme açısından sermaye sahiplerine katkı sağlamış olacaktır.¹⁴⁸

1901’de Boer Cumhuriyetleri ile girdiği savaştan galip bir şekilde ayrılan İngiltere’nin zaferi bir şeyi kesinleştirmişti: Güney Afrika’nın anayasal şekli İngiliz monarşisiyle belirlenecekti. İngiliz zaferine karşılık savaş sonrasında Boerler de İngilizler gibi sermaye birikimi açısından daha iyimser olmuşlardır.¹⁴⁹ Hobson bu süreçte özellikle Cape kolonisinde hem Hollandalı hem de İngiliz sermaye sahiplerinin Britanya’nın egemenliğinden memnun olduklarını vurgulamıştır. Hobson’a göre, Cape kolonisinin önde giden politikacıları, Afrikaner liderler vesermaye sahipleri İngiltere ile olan bağların zayıflatılmasından yana olmamışlardır. Ayrıca İngiltere’nin kendi kolonileriyle birlik olacağı bir *emperyalist federasyon* fikri madencilik endüstrisi ve sermaye sınıfı tarafından güçlü bir biçimde desteklenmiştir.¹⁵⁰ Bunlara paralel olarak İngiltere madencilik sermayesinin

---

¹⁴⁶ **Idem..**

¹⁴⁷ Hobson burada Güney Afrika’daki bölgelerin birleşmesi için göndermelerde bulunmuştur. **Ibid.**, s.246.

¹⁴⁸ **Idem..**

¹⁴⁹ Hyam ve Henshaw, **op. cit.**, s.76.

¹⁵⁰ Hobson, **The War In...**, s.112.

ihtiyaçlarıyla uyumlu, modernize olmuş bir devlet yaratmak için harekete geçmiştir.¹⁵¹

Savaşın bir etkisi gıda sıkıntısıyla ciddi bir biçimde kendini gösterirken diğeri ise fiyatlardaki hızlı artışı. Savaş süresince, özellikle yerli Güney Afrikalı bazı kabilelerinde desteğini alan İngiltere'nin zaferinin siyahlar arasında sosyo-ekonomik şartları iyileştirecek bir gelişme olacağı görüşü hakim olmuştur.¹⁵² Buna karşılık, 1899'un optimizmi ağır şekilde cezalandırılmış ve beraberinde politik umutların altüst oluşunu getirmiştir. Savaştan sonrada, ırksal ayrımcılık yasaları bozulmamış bir biçimde cumhuriyetlerden miras alınmış ve kolonilerde sürdürülmüştür. Transvaal belediyelerinde yasal olarak siyahların bölgeden köklü bir biçimde dışlanması resmileşirken; 1904'de ilk defa "Endüstriyel Colour Bar" (Endüstriyel Renk Barı) yasası tanıtılmıştır. Böylece kırsal-kentsel/siyah-beyaz ayrımının derinleştirilmesi için yasal temel sağlanmıştır.¹⁵³ Siyah maden çalışanlarının aylık ücretleri Maden Odası tarafından 1900'de savaş durumu kullanılarak %30-35 oranında düşürülmüştür.¹⁵⁴ 1907'den itibaren madenlerde siyah işçi ücretleri hem reel değeri hem de miktarı açısından ciddi boyutlarda azalmıştır. Savaş, eski cumhuriyetlerde, siyah köylü çiftçilere de ekonomik serbestlik getirmemiştir. Aksine bu dönüşümler uzun dönem için siyah çiftçilerin ekonomik bağımsızlıklarının altını çok daha derinden oymuştur. Beyaz çiftçiler ise yasal olarak

---

¹⁵¹ Warwick, **op. cit.**, s.182-183.

¹⁵² Özellikle liberalistlere göre Britanya siyahların yaşama ve çalışma şartlarını daha iyi duruma getirmek amacındaydı. Aynı zamanda ırkçı, ayrımcı sosyal ve ekonomik şartların siyahlar için çok daha zor hale getiren uygulamaların ve bu yönde yapılan yönetsel işlemlerin Boer /Afrikaner kanattan olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca bkz. Ronald Hyam ve Peter Henshaw, **The Lion And The Springbok- Britain And South Africa Since The Boer War-**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, **passim**.

¹⁵³ Saul Dubow, **Racial Segregation and the Origins of Apartheid in South Africa, 1919-36**, New York, St. Martin's Press, 1989, s.8-10.

¹⁵⁴ Warwick, **op. cit.**, s.163-178.

toprağa, tarımsal kredilere ve avantajlı teknolojilere erişim hakkına sahip olmuşlardır. Bu kredidestekleri ve devlet teşvikiyle artan sayıda beyaz kurumu ticarileştirmiştir.

Hayal kırıklığı ve uyanış savaşı sonrasında Asyalı ve Renkli¹⁵⁵ liderleri tarafından da ifade edilmişti. Asyalıların Transvaal ve Orange River'dan toprak almalarını kısıtlayıcı yasalar İngiltere yönetimi tarafından güçlendirilerek sürdürüldü. Hintliler Gandhi liderliğinde, bu yasanın terk edilmesi için protestolar düzenlediler. Gandhi'ye göre, İngiltere hükümeti altında kendi hakları Boer rejimi döneminden çok daha kötü duruma gelmiştir.¹⁵⁶ Aralık 1903'te Imvo dergisi Tswana şefleri Lentshwe ve Sekhoma ile yapılan bir röportajı yayınlamıştır. İki şef de toprak lordlarının sözleşmeli Çinli işçileri, iş gücü krizini çözmek için Güney Afrika'ya getirmelerine karşı imalı ve şiddetli bir kampanya başlatmışlardır. Lentshwe şöyle diyordu: "Çin İmparatoru değil, Bakhataların şefi olarak Rand madenlerine yardım edebilecek bir pozisyonda değilim. Ve onlar Çinlileri istiyorlar, kendilerinin tabiriyle çok pahalı olan benim insanlarımı değil."¹⁵⁷

Sekhoma ise durumu şu şekilde açıklamıştır:

"Eğer herhangi bir kimse size bu ülkede yeteri kadar işgücü yok derse bu bir yalandır. Onlar insanlarımızın ailelerini terk etmelerini ve Johannesburg'a gidip altı ay uzakta kalmalarını, maden sahiplerini zengin etmek için sürünmelerini ve geriye hiçbir şey getirmeden dönmelerini istiyorlar. Peki bu durumda çalışmak için güzel olan nedir? Ki birileri 6 ay ya da sekiz ay mahkûm gibi hizmet ettikten sonra eli boş dönüyorsa(...)"¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Güney Afrikalı "Melez" halkı ifade eden "Colored" kavramı yerine tezde "Renkli" ifadesi kullanılacaktır.

¹⁵⁶ **Idem..**

¹⁵⁷ **Idem..**

¹⁵⁸ **Idem..**

3. Güney Afrika Birliği ve Segregasyon Dönemi

Kapitalist krizler karşısında Güney Afrika'daki ilkel birikim süreci kesintisiz bir şekilde sürmüştür. Luxemburg'un ifade ettiği etkin militarizm kullanımı, savaş, kölelik, hırsızlık, yağma ve talan en yalın haliyle Güney Afrika topraklarında sürekli bir biçimde kendini yenilemiştir.¹⁵⁹ Her ne kadar stratejik olarak adlandırılrsa da ikmal noktası olan Cape'de ve genişleyen bir biçimde Güney Afrika'nın her bölgesinde yerli Afrikalı halklar, işgal, köleleştirme, yeniden işgal ve kolonileştirme, ırkçılık ve sürekli kendini yenileyen bir kolonyal yapıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu açıdan Apartheid'in ırkçı ideolojik kökenleri ve Güney Afrika birliğinin kuruluşundan Ulusal Parti'nin iktidara geldiği 1948 yılına kadar sürdürülmüş *segregasyon* politikaları arasında yüksek derecede bir devamlılık söz konudur.¹⁶⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrası segregasyon bazı noktalarda reforma uğramış, fakat ana maddeleri *ayrı gelişme (seperate development)* politikaları ile Apartheid altında sürdürülmüştür. Bu nedenle birlik sonrası dönem Apartheid'in temel unsurları ve kapitalizm ilişkisini ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Güney Afrika'nın bir birlik olması yönünde sermaye sahipleri ve İngiliz emperyalizminin etkisi altındaki beyaz yerleşimciler South Africa Act (Güney Afrika Yasası) ile 1909'da Güney Afrika Birliğini oluşturmak için ilk adımı atmış ve 1910'da kendi kendini yöneten birlik, Britanya İmparatorluğunun egemenliği altında ve Commonwealth içinde resmen kurulmuştur.¹⁶¹ Hem yerleşimci emperyalizmin hem de uluslararası emperyalizmin etkili alanında olan Güney

---

¹⁵⁹ **Infra.**, s.12.

¹⁶⁰ Dubow, **op. cit.**, s.21-29.

¹⁶¹ Britanya 1884 yılında Commonwealth of Nations adıyla tanımlanmıştır. İngiltere ve kolonilerinin oluşturduğu bir İngiliz milletler topluluğu olan Commonwealth amaçları ve işlevi için ayrıca bkz. <http://thecommonwealth.org/our-history#1>.

Afrika'da birlik oluşturularak merkezileşme süreci tamamlanmıştır. İngiltere sayesinde sermaye sahipleri ve politik elitin elde ettiği imtiyazların meşru zemini oldukça modern bir devlet örgütlenmesi bünyesinde garantilenmiştir. Bunun sonucunda, Afrikalıların çıkarları genel olarak İngiliz-Boer uzlaşması için kurban edilmiş ve özellikle Güney Afrika Yasasında tamamen ortadan kaldırılmıştır. 1910 itibariyle, iki yüzyıllık bir göç, genişleme ve işgal sonrası, toplam nüfusun %20'sini oluşturan beyazlar Güney Afrika'yı beyaz ve Avrupalı ilan etmişlerdir. Bu kolonyal toplum içerisindeki sosyal bölünmeler oldukça hızlı bir biçimde aşırı ırkçı bir karaktere bürünmüştür. Birlik sonrası beyaz iktidarı ırkçı ayrımcılığın aşırı formlarını siyahları toplumsal yaşamın her alanında beyazlardan *ayrıştırmak* için sistemli bir biçimde kullanmıştır.¹⁶² Afrikalılar toprakları işgal edilerek hem üretim araçlarından koparılmış hem de kapitalist gelişmenin akışına ters gibi görünen bir yapının içine terk edilmişlerdir. Güney Afrika'daki değerli madenlerin varlığı beyazların siyah düşmanlığını pekiştirmiş ve ilkel birikimin kesintisiz sürecinin bu coğrafyadışı bir biçimde işlemesine yol açmıştır. Çünkü buradaki emperyalist süreç çok daha hırslı bir sermaye birikiminin parçası olmuştur.¹⁶³

Maden Odasındaki ekonomik gücün birliği ve bu gücü elinde tutanlar Güney Afrika Birliğini finanse etmişlerdir. Bu birliktamamen Büyük Britanya'nın Güney Afrika'daki üstünlüğünün sağlanmasına adanmıştır.¹⁶⁴ Sermaye sahipleri ve madenciler açısından birliğin kurulması ülkenin en kuzeyinden en güneyine

---

¹⁶² Hyam ve Henshaw, **op. cit.**, s.78.

¹⁶³ 1920-1930'lar aynı zamanda Afrikalılar için yeni bir *siyah* kimliği kazandıkları yeni bir dönemdir. Bu dönemde siyahlar eğitim almış, edebiyat, müzik gibi farklı sanatsal uğraşlarla ilgilenerek Afrikalılar arasında bir bilinç doğmasını sağlamışlardır. 1940'ların ilk yarısına kadar madenciler ve eğitim almış Afrikalılar arasındaki bu patlama Johannesburg gibi metropollerde kendine yer edinmiş ve kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Bu atmosferde African National Congress (ANC- Afrika Ulusal Kongresi) gençlik yapılanmasının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

¹⁶⁴ J. A. Hobson, **Capitalism and Imperialism...**, s.23-26.

madenlerin daha güvenli taşınması açısından çok kritik olmuştur. Üstelik bölgedeki yoğun iş gücü ihtiyacını karşılamak ve iş gücü ücretlerini en düşük seviyede tutabilmek için bölgeler arası bir uzlaşma uzun dönemde etkili çözümler getirmiştir. Ayrıca sermayenin sorunsuz dolaşımı için gereken güç devlet tekelinedetoplanmıştır.¹⁶⁵ Elbette bütün bu sürecin belirleyicisi olan Britanya için birlik, bölgedeki yatırımlarının ve çıkarlarının korunması için gereklilikti. Bu acil ihtiyaç aslında Britanya'nın Boerler karşısında kazandığı savaş sonrasında kendi egemenliğini dayatmasının hem nedeni hem sonucu olmuştur. Böylece Güney Afrika'daki kolonyal düzen İngiltere'nin diğer kolonilerinde sürdürdüğü *dolaylı yönetimin* beyaz yerleşimciler tarafından İngiltere garantörlüğünde sürdürülmesiyle devam etti. Bu gerekçelerin yanı sıra Hollandalı sermaye sahipleri açısından da bölgede İngiliz egemenliği altında oluşacak bir birlik kendi çıkarlarının korunması ve karlılığı arttırmak için güçlü bir hedefti. Bu döneme kadar İngiltere'nin dünyanın geri kalan bölgelerindeki eski kolonilerinin birleştikten sonra elde ettiği kazanımları ve ekonomik gücü (özellikle Kuzey Amerika) çok cezbediciydi. Bu açıdan bu verimli işbirliğini Güney Afrika'ya getirmek için geç kalınmadı. Nitekim İngiliz kapitalizmi de 20. yüzyılın ilk büyük ve uzun soluklu yatırımını 1910'da işlevsellik kazanan Güney Afrika Birliğinin kurulması için bölgeye yaptı.¹⁶⁶

Birliğin kuruluşundan sadece 3 yıl sonra Yerli Toprak Yasası (The Natives Land Act) yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla Afrikalıların beyaz alanlardan toprak satın alması yasaklanmış ve Güney Afrika'nın % 13'den daha azını oluşturan bir toprak alanı Yerli Rezervi (Native Reserves) adıyla siyah rezervi olarak kalmıştır.¹⁶⁷ Bu

---

¹⁶⁵ Dubow, *op. cit.*, s.15.

¹⁶⁶ P. Eric Louw, *The Rise, Fall, and Legacy of Apartheid*, New York, Praeger, 2004, s.20-21.

¹⁶⁷ Dubow, *op. cit.*, s.39-40.

gelişme de siyahları çok düşük ücretlerle çalışmaya zorlamanın yasal altyapısını oluşturmuştur. 1913 Yerli Toprak Yasasıyla Afrikalıların artık ait oldukları ülkeye dair herhangi bir hak iddia etmeleri tamamen engellenmiştir. Toprak Yasası yalnızca ülkeyi Afrikalıların sahip olduğu topraklar ve beyazların mülkü olan topraklar şeklinde ikiye bölmekle kalmadı, ayrıca tüm Afrikalıları beyazların mülkü ilan edilen kentsel alanlardan tamamen uzaklaştırdı. Üstelik Afrikalıları beyaz-mülkü olan topraklarda kiracı ve ücretli iş gücü haline getirdi. Yasa aynı zamanda Afrikalıların ürünün bir kısmını paylaşmak üzere beyaz çiftliklerle ya da çiftlik sahipleriyle yaptığı anlaşmaları da tamamen yasaklamıştır.¹⁶⁸ Bu zorba ilkel birikim adımları kitlesel bir şekilde Afrikalıları mülksüzleştirerek ücretli iş gücüne geçişlerini hızlandırmıştır. Böylece çiftçi kökenli siyah Güney Afrikalıları, yönetimin getirdiği vergileri ödeyemeyerek zorunlu olarak düşük ücretlerle çalışmışlardır. Bu durum en çok büyük beyaz ticari çiftliklerin iş gücü sorununa çözüm oldu. Ayrıca bu sayede uzun dönemden beribeyaz şirketler ve İngiliz kapitalistler arasında çok tartışılan bir ekonomik problem olan düzenli ve düşük ücretli iş gücü tedariki sorununa da geçici bir çözüm sağlanmıştı.

Segregasyon dönemi ve İngiliz emperyalizmini birbirine bağlayan Eric Louw'a göre Boer Savaşı, kapitalizmin ihtiyacı olan bir politik çerçeve olarak, bir rejim değişikliği ile ilgilidir. Bu sayede hukukun üstünlüğü ve güçlü bir devlet kurulmuş, kapitalist gelişmeyi desteklemek için modern ve bürokratik vergilendirme sistemi yaratılmış, kapitalist girişime mülk edinmenin önünü açan düzenleyici

---

¹⁶⁸ Beyaz çiftçiler Afrikalıları madencilik ya da manüfaktür endüstrilerinden kazanabileceklerinden çok daha düşük ücretler vermişlerdir. Fakat buna rağmen çoğu Afrikalı yer altına inmeyi ya da zorlu vardiyalı çalışma gerektiren manüfaktür endüstrilerini tercih etmemiştir. Ayrıca bkz. Leonard Montearth Thompson, **A History of South Africa**, New Haven ve London, Yale University Press, 2001, s.165-166.

çerçeveler getirilmiş, metropoller kurularak kapitalizme ticari ve endüstriyel merkezler sunulmuş, var olan kültürel ve otoriter yapıları yeniden yapılandırılarak toplumun buna transferi sağlanmış ve daha önemlisi mülksüzleştirilen kırsal nüfus kentlerde (işçi olarak) yeniden konumlandırılmıştır. Bu projenin amacı Güney Afrika’da var olan tüm sosyal biçimleri yıkıp yerine kendi tasarıları olan kompleks ve çeşitli formlar yerleştirerek kapitalist modern bir devlet yaratmaktır. Bu devlet aracılığıyla uygulanan “kültürel program” ile İngiliz kolonizasyonu ve Afrikanerlerin İngilizleşmesi planlanmıştır.¹⁶⁹ Louw’a göre, ırkçı-kapitalist devletin kuruluşu şu öğelerle şekillenmiştir:¹⁷⁰ 1. Toplum İngilizlerin sahip olduğu maden endüstrisi (özellikle altın) ihtiyaçlarına hizmet etmek için örgütlenmiştir. Endüstri ise kar maksimizasyonu prensibiyle organize olmuştur. 2. Ekonomi, endüstrileşmiş derin seviye madenciliğini fonksiyonel hale getirmek için ucuz siyah iş gücüne dayandırılmıştır. 3. Siyah iş gücünü garantilemek için göçmen iş gücü sistemi tüm Güney Afrika bölgesinde kurulmuştur. 1913 Toprak Yasası da “siyah rezervleri” yaratarak bu davaya hizmet etmiştir. 4. Erkekler göçmen işgücü oldukları için rezervler kadın, çocuk ve yaşlı insanlarla dolmuştur. 5. Bir “Geçiş(pass) sistemi” siyahların “beyaz bölgelerine” gidişini düzenlemiştir. 6. Bu sosyo-ekonomik düzen tamamen beyaz yerleşimciler tarafından sahiplenilmiş ve yönetilmiştir. 7. Irkçı kapitalizm İngiliz sınıf sistemine benzeyen etnik bir sıralama sistemi kurmuştur ve politik olarak Güney Afrika Birliği bir beyaz oligarşisidir. Ulusal Parti iktidara geldiği zaman 1900-1939 arasında kurulan bu fonksiyonel ırkçı kapitalist sistemi miras aldı. Irkçı kapitalizm 1948’e kadar Britanya’nın Güney Afrika üzerindeki egemenliğiyle desteklenen ve madenciliğin ihtiyacı olan ucuz siyah işgücü ekseninde

---

¹⁶⁹ **Idem..**

¹⁷⁰ Louw, **op. cit.**, s.20-21.

yapılandırıldı. Bu süreçte müdahaleci Keynezyen ekonomik model ile ikincil bir endüstrinin büyümesi sağlanmıştır.¹⁷¹

Bu dönemde kapitalizm-öncesi üretim biçimlerinin yıkılmasıyla Afrikanerler de şehirlere işgücü olarak sürüklenmiştir. 1929'da Afrikanerlerin %28'i çok yoksullaşmıştır. Büyüyen yoksul beyaz problemi ve özellikle Afrikaner işsizliği devlet ve şirketler için tehlike olmaya başlamıştır. 1922 Rand isyanındaki Afrikaner ve İngiliz işçilerin durumu bunun bir örneğidir.¹⁷² 1924'de James Barry Munnick Hertzog başbakan olur ve Keynezyen politikalarla sistemi stabilize eder: Madenlere siyah göçmen işgücü tedariki garanti altına alınmıştır; "siyah rezervlerinin" yönetimleri düzenlemiş ve rezervlerin alanı genişletilmiştir; kentsel segregasyon zorunlu hale gelmiştir; beyaz işçi sınıfı devletin sahip olduğu demiryolları, demir & çelik şirketleri ve ikincil endüstrilerde istihdam edilmiştir; Afrikaner bir orta sınıf yaratılmış ve Afrikanerler kamu hizmetleri ve öğretmenlik gibi alanlarda istihdam edilmiştir; Endüstriyel Uzlaşma Yasası ile sendikaları uyumlulaştırılmış, beyaz işçilere maddi üstünlük sağlanmıştır; Afrikaner dili ikinci ulusal dil kabul edilmiş (1925), İngiliz bayrağı Güney Afrika bayrağı ile değiştirilmiş (1928) ve Westminster sistemi (1931) ile Britanya İmparatorluğunun egemenliği altında kalmak güvence altına alınmıştır.¹⁷³

Birlik ve segregasyon sistemi sermaye sahiplerinin çıkarlarına hizmet edecek bir biçimde örgütlenmiştir. Karşıt bir biçimde bu yapı içinde siyahların çıkarlarında bir o kadaraz yer verilmiştir. Bu süreçte siyah iş gücü ücretlerinin hızlı düşüşünün yanı sıra, birliğin giriştiği yasal düzenlemeler nedeniyle toplumsal ayrışmalar

---

¹⁷¹ **Idem..**

¹⁷² **Idem..**

¹⁷³ **Idem..**

derinleşmiştir. Diğer taraftan birlik ile endüstrileşme hızlanmış, üretimin boyutları artmış ve madencilik sektörü de gelişmiştir. Kapitalizme çok yönlü bir sermaye birikimi pratiğiyle hızla eklenilen Güney Afrika'daki bu süreçte yerlilerin ekonomik yapı içerisinde kölelik benzeri şartlarda çalışmaları gerekmiştir. Birlik, Afrikalılar karşısında beyazları hem ayrı bir toplum hem de ayrı bir ırk olarak güçlendirecek şekilde ardı ardına yasalar düzenlemiştir. Bu düzenlemeler de siyah ırkçılığını pekiştirmiş, beyaz işçiler ve siyah işçiler arasında da sınıfsal bir ayrım yaratmıştır. Siyah işçiler Geçiş ve Toprak Yasası gibi bağlayıcı sınırlamalarla beyaz işçilerin kat kat altında ücretler karşılığında ve kölelik-benzeri şartlarda çalışarak toplumsal tabanın en dibine itilmişlerdir. 1911 yılında bir beyaz madencinin yıllık nakit kazanımı bir siyaha kıyasla 11,7 kez fazlayken, 1951'de bu 14,7 kat olmuştur.¹⁷⁴ Nitekim bu durumu pekiştiren 1922'de resmileşen The Apprenticeship Act (Çıraklık Yasası) beyaz yerleşimcilere Afrikalılar karşısında büyük bir avantaj sağlarken, toplumsal bölünmeyi derinleştiren yasalara başka bir ekleme daha yapılmıştır. Hükümetin 1924'de iktidardan düşmeden önce yaptığı son yasa Industrial Conciliation Act (Endüstriyel Uzlaştırma Yasası) siyahları işverenle yapılacak pazarlıkların tamamının dışında bırakırken; bu haklar beyazlar ve ayrıcalıklı şekilde renklilere devredilmiştir.¹⁷⁵ 1930'lu yıllarda dünya genelindeki ekonomik krizden etkilenen Güney Afrika'da niteliksiz işgücü oluşturan Afrikanerler için yeni istihdam alanları (temizlik, devlet işleri, demir yolları, vb.) yaratılmıştır. Diğer taraftan 1936'da United Party (Birleşik Parti) beyaz hükümeti tarafından siyahların parlamentoda temsiline sınırlama getirerek, franchise sistemi ile sadece

---

¹⁷⁴ Thompson, **op. cit.**, s.153.

¹⁷⁵ **Ibid.**, s.156.

ayrı ayrı sınırlı aday göstermelerine olanak tanınmıştır.¹⁷⁶ Beyaz işçiler iyi ücret karşılığında, kentlerde serbestçe yaşayıp, siyasete katılabiliyorlarken; siyah işçiler kötü ücretler karşılığında, kırsal alanlarda, getto veya barakalarda dolaşım özgürlüğü ve siyasi hakları olmadan çalışmışlardır. 1946 yılına gelindiğinde beyazların hane geliri Afrikalılardan on, Asyalılardan altı ve Renklilerden ise beş kat daha fazladır.¹⁷⁷

B. İNGİLTERE’NİN GÜNEY AFRİKA POLİTİKALARI 1910-1948

1906 yılında İngiltere, Afrikalılara uyguladığı *Geçiş Yasası*’nın benzeri sınırlamalar getiren The Asiatic Law Amendment Act’ı (Asyatik Hukuku Değişiklik Yasası) kabul ederek Asya kökenli işçilere de bölgenin büyük çoğunluğunu oluşturan Afrikalı ve Asyalılara artık tamamen sırtını dönmüştü. Irkçı ayırım derin bir biçimde beyazların üstünlüğünü sağlıyordu.¹⁷⁸ Birinci Dünya Savaşı’na doğru işsizlik artarken, çalışan işçilerin ücretlerinde de kesintiye gidildi. Kaldı ki sermaye sahipleri ve politikacılar bir şekilde ücretleri yeniden kısmanın ve kesmenin bir yolunu bulmuşlardı. Bütün bu gelişmeler *Geçiş Yasasının* getirdiği zorluklarla birleşerek siyah kadınları da kesin bir biçimde ücretli iş gücünden uzaklaştırarak, kırsala ve aile içi işlere (çocuk ve yaşlıların bakımı, temizlik ve ev işleri) sıkıştırdı. Britanya’nın Güney Afrika’daki ekonomik emperyalizmi genişleyerek kültürel değerlere ve sosyal yapıya da yansdı. Bu sırada siyahlar da kolonyal yönetim altında kalmaya devam etti. Bu çift yapı özellikle İngiltere’nin varlığıyla desteklenen beyaz yerleşimciler

---

¹⁷⁶ Franchise sistemi 1854 tarihi itibarıyla siyahlar beyaz temsilcileri kendilerini temsil etmek için seçebiliyorlardı. 1936’da Representation of Natives Act (Yerlilerin Temsili Yasası) ile bu uygulamaya sınırlama getirilmiştir.

¹⁷⁷ **Idem..**

¹⁷⁸ Simons ve Simons, **op. cit.**, s.71.

tarafından korundu. Güçlenen beyaz egemenliği karşısında ise Afrikalılar birleşerek 1912’de *South African Native National Congress’i (Güney Afrika Yerli Ulusal Kongresi)* oluşturdular.¹⁷⁹

Savaş sonrası birliğin kurulmasına kadar geçen kısa bir süre içinde İngiltere’nin bölgeye ihracatı ciddi bir biçimde artmış; bununla birlikte İngiltere Güney Afrika ekonomisini tamamen yönetmeye başlamıştır.¹⁸⁰ Güney Afrika’nın 1913’de toplam yabancı yatırımının %91’i Britanya tarafından yapılmıştır. Bu oran 1956’da % 62, 1972’de %50’si 1982’de %10’dur. Güney Afrika’da dükkânlar İngiltere’den ithal edilmiş magazin dergileri, karikatürler, diğer basılı materyaller, çeşitli kategorilerde tüketim malları, markalar, yerel ürünler, Joko çayları ve Baker bisküvileri gibi İngiliz kapitalizminin ticari ürünleriyle dolup taşmıştır. Ordunun yüksek kademelerinde İngilizler baskın hale gelmiştir. Ve 1911’de Güney Afrika’daki İngiliz nüfusu eskiye göre çok daha yüksek bir sayıdadır. (Toplam beyaz yerleşimcilerin % 45’ini oluşturmuşlardır.)

Parlamento işleyişi için Westminster sistemi örnek alınmıştır.¹⁸¹ İngiliz basını Afrikaner basınından çok daha geniş ve etkili şekilde kullanılmıştır. 1960’lara kadar eğitim her seviyede İngiliz merkezli olmuştur. Neredeyse tüm Güney Afrika’da kiliseler Britanya kiliseleriyken, çok sayıda İngiliz misyoner ülkede

---

¹⁷⁹ Berger, **op. cit.**, s.100.

¹⁸⁰ John Aldred, **British Imperial and Foreign Policy, 1846-1980**, Oxford, Harcourt Education Limited, 2004, s.161-168.

¹⁸¹ Westminster sistemi, İngiltere’nin uzak kolonilerinde kullanılmış bir yönetim sistemidir. Güney Afrika Birliğinin 1910 ve 1961 arasında ve Güney Afrika Cumhuriyeti’nin 1961-1984 arasında kullandığı sistem 1983’de tamamen terkedilmiştir. Ayrıca bkz. “South Africa’s Parliamentary System: From Westminster to Hybrid?”, **Briefing Paper**, <http://www.cplo.org.za/wp-content/uploads/downloads/2015/05/BP-380-South-Africas-Parliamentary-System-May-2015.pdf>, (17.03.2015).

faaliyette bulunmuştur. Ticari sporlar olan ragbi ve kriket ülkede yaygınlaşmıştır.¹⁸² Tıpkı Hindistan'daki gibi Güney Afrika'da da İngiliz sporlarının yerleşmesi çok kısa bir sürede gerçekleşmiştir. Eski kültürel alışkanlıklar baştan aşağı değişirken beyazlar İngiliz hegemonyası altında kapitalist geçişi hızla tamamlamışlardır. Böylece İngiltere Güney Afrika ekonomisinin bel kemiği olmuştur.

1934 yılında yürürlüğe giren Status of the Union Act (Birlik Statüsü Yasası) Güney Afrika parlamento sisteminde değişiklikler yapmış, İngiltere Kralının doğrudan müdahale yetkisi yerine başbakanlık ve parlamentonun alanı güçlendirilmiştir. Fakat bu yasa İngiltere ile olan siyasi bağlılığın devamı ve yenilenmesi anlamına gelmiştir. Britanya İmparatorluğuna doğrudan bağlı olan fakat kendi yönetimini sürdüren Güney Afrika devleti tipik biçimde İngiliz kolonisi özellikleri taşımaktadır.

Dönemin hegemonu İngiltere ekonomisi için Güney Afrika birçok noktada çok büyük değer taşımıştır. İngiltere'nin dünya genelinde kurduğu ticaret ağı ve ticari üstünlüğü sayesinde dünya pazarına hâkim olması onu özellikle ihraç ettiği ürünlerin piyasa fiyatlarını belirleme konusunda tekel konumuna getirmiştir. Bu sayede İngiliz sterlini değer kazanarak (ve bu değeri koruyarak) dolaşımda kullanılan yabancı para birimi olmaya devam etmiştir. Sterlinin değeri, hem büyük ölçüde dev İngiliz monopollerin seyrine yön verdiği uluslararası finans kuruluşları; hem de İngiltere bankacılık sektörünün genişlemesinin bel kemiğini oluşturmuştur. Bank of England'ın (İngiltere Bankası) sahip olduğu yüksek miktardaki altın rezervi özellikle İngiltere ekonomisinin altın fiyatlarından etkilenmesine neden olmuştur. Dünya altın ve elmas fiyatlarının yüksek olması ve Güney Afrika'daki sermaye birikiminin

---

¹⁸² Ronald Hyam ve Peter Henshaw, **op. cit.**, s.14.

İngiliz sermaye dolaşımına kazandırılması bir açıdan İngiliz emperyalizminin gücünü arttırmıştır. Bütün bu ekonomik nedenler İngiltere açısından Güney Afrika'nın önemini ortaya çıkarmaktadır. Zaten 1960 yılına kadar Güney Afrika ekonomik açıdan İngiltere'ye tamamen bağlı durumda olmuştur. Özellikle ülkenin dış hesaplarının tamamında İngiliz sterlini üzerinden işlem yapılmıştır.¹⁸³

1960'lara kadar Güney Afrika ile sürdürdüğü ilişki her açıdan İngiltere'nin ekonomik çıkarlarını tatmin edecek düzenlemelerin ve yasallaştırmaların yapılmasına yetmiştir. İngiliz sermayesi ve İngiltere'nin bölgedeki yatırımları Afrikalılar için herhangi bir değişiklik getirmemiş; aksine başından itibaren İngiltere politikalarıyla şekillenen Güney Afrika'nın toplumsal hayatından tamamen dışlanmışlardır. İngiltere'nin bölgedeki varlığı elbette ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında galip şekilde yeni bir hegemonya olarak dünya sahnesine çıkışına kadar güçlü bir biçimde sürmüştür.¹⁸⁴

---

¹⁸³ **Idem..**

¹⁸⁴ Louw, **op. cit.**, s.25.

III. APARTHEİD DÖNEMİ

A. SİSTEMATİK APARTHEİD

1. Apartheid'ın Tanımı Ve Irkçılık

Şu andan itibaren, şehirlerde ve ülkede onların şefleri, aşiret yetkilileri ve temsilcileri kendilerinin sözde antik kabile yasalarının restorasyonu için Apartheid yasalarının yöneticileri olacaklar. Bu, kıtanın birçok parçasında başarısız olmuş kolonyal yönetimlerin dolaylı yönetim metotlarının modernize edilmesi için yapılmış yeni bir girişimden başka bir şey değildir.¹⁸⁵

1910'dan itibaren beyaz yönetim "devleti" Afrikalılar, Renkli ve diğer Asya kökenlilere karşı ayrımcı yasalar ve uygulamalar yapmak için kullanmıştır. Segregasyon, etkin bir militarizm eşliğinde beyaz çıkarlarını ve sermayesini üstün bir biçimde korumuş, bu temelde Güney Afrika endüstrisinin hızla gelişmesi sağlamıştır. Bir kolonyal toplum yapısı olan segregasyon, 1948 sonrasında temel öğelerini beyaz üstünlüğü ekseninde sürdürülebilir bir forma sokmak ve Afrikaner çıkarlarını üst seviyelere taşımak için yerini Apartheid sistemine bırakmıştır. Çoğunluğunu Afrikanerlerin oluşturduğu Ulusal Parti'nin (National Party) 1948 seçimlerinde kazandığı zafer beyazların gücünü pekiştirmiştir. Bu zafer sonrasında adım adım siyah nüfusun çok düşük seviyede de olsa merkezi politik sisteme katılımından iz bile kalmamıştır.¹⁸⁶ "Apartheid" terimi politik bir slogandan geliştirilmiş, ırkçı ayrıma dayanan, şiddetli ve sistematik bir sosyal mühendislik programıdır. Apartheid, tamamı beyazlardan oluşan Afrikaner bir hükümet tarafından tüm Afrikalı, Renkli ve Asyalılara (beyaz olmayan herkese) karşı baskı ve

¹⁸⁵ Ruth First, **Voices of Liberation**, Cape Town, HSRC Press, 2. Baskı, 2012, s.73.

¹⁸⁶ Thompson, **op. cit.**, s.188.

zorbalık ile ırkçı ve ayrımcı şiddet formları uygulayan, renk çizgisi boyunca hiyerarşik bir yapı öngören, Güney Afrika devletinin meşru bir araç olarak kullanıldığı bir sistemdir. Bu sistemin temelinde sermaye birikimi süreci için motor görevi görmüş ilkel birikimin şiddet yasalarının sürdürülmesi çabası yatmaktadır. Bu nedenle Apartheid sosyal ve politik uygulama alanlarıyla ekonomik sonuçlar elde etmeyi hedeflemiş kapitalist bir projedir.

Ulusal Parti hükümeti Apartheid'ı yönetim araçlarını kendi tekelinde tutarak uygulamıştır. Apartheid'ı *Küçük Apartheid* ve *Büyük Apartheid* olarak tanımlayan Afrikaner hükümet Güney Afrika'yı makro ve mikro ölçekte ırkçı ve hiyerarşik olarak yeniden biçimlendirmeye çalışmıştır. Apartheid sisteminin dayanağı dört temel unsurdur. Bunlardan ilki, Güney Afrika nüfusuher biri kendi doğal kültürüne sahip 4 ırksal gruptan (*beyaz, renkli, Hintli ve Afrikalı*) oluşmasıdır.¹⁸⁷ İkincisi, modernleşmiş bir ırk olarak beyazların, devletin tamamında *mutlak kontrol* hakkına sahip olmalarıdır. Üçüncüsü, beyaz çıkarlarının tüm siyahların çıkarlarından kesin bir biçimde üstün kabul edilmesi ve devletin“alt ırklara” eşit imkânlar tanımak zorunda olmamasıdır. Dördüncüsü, beyaz ırkın (Afrikanerler ve İngilizce konuşan bileşenler ile birlikte) tek bir ulus olarak, Afrikalıların ise birkaç ayrı ulus ya da potansiyel ulusa ait olarak değerlendirilmesi ve böylece beyaz ulusun ülkenin en kalabalık ulusu haline getirilmiş olmasıdır.¹⁸⁸ 1948'de iktidara geldikten sonra Ulusal Parti hükümeti bu ırkçılıkla biçimlenmiş kolonyalist fikirlere hayat vermeye başladı.

---

¹⁸⁷ Bu madde İngiltere'nin dolaylı yönetim uyguladığı diğer deniz aşırı kolonilerindeki felsefenin özetidir. *Her bir ırkın kendi doğal kültürüne sahip olması* ile kastedilen ırklar arasındaki eşitsizliğin doğal ve kendiliğinden oluşmuş olmasıdır. Bu açıdan Asyalı, Renkli ve Afrikalı ırklar doğal olarak beyaz ırktan daha aşağıdır ve herhangi bir şekilde eşit olması mümkün değildir. Bu ırklar modernleştirilebilir fakat asla beyazlarla eşit olmayacaklardır. Buna göre Beyaz ırkın kendi doğası gereği bir üstün yaradılışı vardır.

¹⁸⁸ Burada Afrikalıları *ayrı ayrı* etnik kökenlilerine göre 10 bölgeye bölen ve gruplandıran Apartheid prensiplerine göre Afrikalı halklar bir birleşik ulusu oluşturmamaktadır. Thompson, **op. cit.**, s.190.

Uzuntarihsel geçmişte Afrikalı, Renkli ve Asyalıların çok sınırlı biçimde elde ettikleri ekonomik kazanımları ve politik hakları Apartheid ile tamamen yok edildi. Özellikle siyahlar Apartheid ile Güney Afrika vatandaşlık haklarından aşamalı bir biçimde koparıldı, kendi anavatanlarının dışına çıkarılarak, bu topraklar üzerinde hak iddia etmeleri engellenmeye çalışıldı.¹⁸⁹

Güney Afrika Birliği ile hızla gelen mülksüzleştirme yasaları ve segregasyon doyumsuz ve sınırsız bir ırkçılıkla şekillenmiş Apartheid ile yenilenmiştir. Birliğin kuruluşu itibariyle yürürlüğe koyduğu ayırım yasalarıyla yeni devletin dayatmalarına karşı çıkan Afrikalılar, Apartheid karşısında çok daha güçlü ve örgütlü bir biçimde mücadele yürütmüşlerdir. Fakat beyaz yönetim her türlü devlet aracı ile çeşitli formlarda mekanizmalar yaratarak Apartheid karşıtlığını bastırmaya çalışmıştır. Bir şiddet türü olarak ırkçılık Güney Afrika'daki ilkel sermaye birikiminin sürekliliğini sağlayan bir araç olmuştur. Bu açıdan ırkçılık Apartheid ile salt bir ideoloji olarak kalmamış, reelde işlevsel bir şekilde Afrikalıları baskı altında tutabilmek için bir “zor” biçimi olarak kullanılmıştır. Bu sayede Afrikalı halklar sırf ırkları ve etnik kökenleri gerekçesiyle *Bantu Yurtlarına* itilmiş ve tarihsel olarak sadece geçim araçlarından koparılmakla kalmamış topraklarının işgali de sürdürülerek bölgenin kolonyalstatüsü korunmuştur.

---

¹⁸⁹ David Welsh, **The Rise and Decline of Apartheid, From Racial Domination To Majority Rule**, Newyork, Jonathan Ball Publishers, 2010, 173-174.

2. Apartheid Yasaları Ve Sosyo-Politik Uygulamaları

Apartheid'in toplum mühendisliği planlarının başında Avrupalı toplumun yanında bir "Bantu" toplumu yaratmak ideali gelmiştir.¹⁹⁰ Apartheid'in segregasyondan önemli bir farkı "ayrı ayrı gelişme" (*separate development*), "ayrılma" (*secession*), "ayırım" (*segregation*) gibi politikalarla Afrikalıları beyaz topraklarından uzaklaştırma çabasıdır. Bu fikirler ve uygulamalar Afrikalılar için yeni değilken, segregasyon politikalarının birçok temel ögesi istikrarlı bir biçimde birliğin kurulduğu dönemden itibaren sürdürülmüştür. Günlük hayatın sosyal alanlarını kapsayan ayrımcı yasalar *Küçük Apartheid* ile biçimlendirilmiş, ancak *Büyük Apartheid* ile daha geniş kapsamlı birtoplum mühendisliği ve kolonileştirme hırsı sistematikleştirilmiştir. Bu açıdan *Büyük Apartheid*, *Bantu Yurtlarını Küçük Apartheid* ise günlük hayatın her alanını iki farklı seviyede ayırmak için kullanılmıştır.¹⁹¹ Kendi yönetim mekanizmasını geliştiren Apartheid rejimi altında Bantu toplumunu yaratmak için hayata geçirilen iki yasa Bantu Education Act (Bantu Eğitim Yasası)¹⁹² ve Bantu Authorities Act (Bantu Otoriteleri Yasası) ile bunun gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Öncelikle Bantu Otoriteleri Yasası çok dikkat çekici bir yasadır çünkü endüstrileşmenin göbeğinde "kabileciliği" yeniden kurmaya çalışmıştır.¹⁹³ Bu yasa ile tüm Afrikalıların Native Reserves (Yerli Rezervi)¹⁹⁴ (ülkenin tüm topraklarının sadece %13'ü) içerisinde kendi etnik gruplandırmalarına göre: Zulu, Xhosa, Sotho, Pondo, Fingo vb. şekilde yeniden

---

¹⁹⁰ I. B. Tabata, **Education For Barbarism- Bantu (Apartheid) Education in South Africa**, London, Unity Movement of South Africa, 1959, s.17.

¹⁹¹ "Petty Apartheid", http://www.capetown.at/heritage/history/apart_petty.htm, (10. 03. 2015).

¹⁹² Aynı başlık içinde eğitim uygulamalarının anlatıldığı bölümde yasanın içeriği açıklanacaktır. **Supra.**, s.76.

¹⁹³ Welsh, **op. cit.**, 181-188.

¹⁹⁴ Yerli Afrikalıların yaşaması için ayrılmış bölgeleri ifade etmek için kullanılmış bir terimdir.

yerleştirilmesi planlanmıştır. Her köy Bantu “şeflerinin” otoriteleri altında, Bantu toplumuna dönüştürülmüştür.¹⁹⁵

Faaliyetlerini hızla sistematize eden Apartheid, 1949’da nefret ve tiksinti dolu ırkçı ayrımın şiddetini arttırmış; Mixed Marriages Act (Karışık Evlilikler Yasası) ile beyazlar ve beyaz-olmayan tüm ırkların birbirleriyle evlenmesini yasaklamıştır. Hükümet açısından bu ilk ve önemli yasaklama özellikle herhangi bir sınıfa girmeyen “Renkli” grupların artmasını engellemek açısından çok büyük önem taşımıştır.¹⁹⁶ 1950’de yürürlüğe giren The Population Registration Act(Nüfus Kayıt Yasası) ile her bir kişinin ayrı ayrı ırksal kategorisini planlamak için bir sistem sağlanmıştır. Benzeri şekilde 1950 The Immorality Act (Ahlaksızlık Yasası) da gruplar arası evliliğin yasaklanması gibi, ırklara göre evlilik yapılmasını ve cinsel ilişkileri renk çizgisi boyunca resmi olarak yasaklayarak, bireysel olarak beyazlar ve beyaz olmayanlar arasındaki ilişkiler için kesin sınırlar yaratmıştır. Bu sayede toplumsal hayatın herhangi bir alanında ve özel hayatta bile iki farklı ırk veya renkten insanın birbirini yakından tanınması ve ilişki kurması kesin bir biçimde engellenmiştir. Böylece farklı ırklara ait toplumların birleşmesi, kaynaşması veya yakınlaşmasını engelleyen bir sistem ortaya çıkmıştır. 1953’de bir mahkemenin segregasyonun kamu tesislerinin farklı ırksal gruplar için eşit olmasını hukuki bulmaması kararının ardından, parlamento son derece hızlı bir şekilde Reservation of Separate Amenities Act’ı (Ayrı Tesis Özellikleri Rezervasyon Yasası) böyle bir eşitsizliği yasallaştırma için meclisten geçirerek kanunlaştırmıştır. Böylece zaten

---

¹⁹⁵ Apartheid *şeflik* idealini gerçekleştirirken özellikle eski şehirlerde kurduğu yapılarda birçok Afrikalı bölgenin yerli dilini konuşmuyordu. Birbirine ait olmayan bölgelerden bir araya gelmeye zorlanan birçok Afrikalı için durum böyle olmuştur. Gidilen yerde konuşulan dil ile kendi dilleri farklı olmuştur.

¹⁹⁶ Tabata, **op. cit.**, s.20.

1948'den itibaren var olan “White Only” veya “Blankes Alleen” notları akla gelebilecek her yerde görülmüştür.¹⁹⁷ Yasalar ve düzenlemeler ayrılıkçılığı ve ayrımı her alana taşımıştır: Taksiler, ambulanslar, cenaze arabaları, otobüsler, trenler, asansörler, WC'ler, parklar, kilise salonları, kasaba salonları, sinemalar, tiyatrolar, kafeler, restoranlar, banklar ve oteller. Üstelik bu yasalar okullar ve üniversitelerde dâhilher yerde onaylanmış veya siyahlara dayatılmıştır.¹⁹⁸

Ulusal Parti parlamento içerisinde sahip olduğu çoğunluğu kullanarak Renklilerin ve Afrikalıların oy kullanma haklarını ortadan kaldırmayı planlamıştır. 1950'lerde meclisin hala üçte ikisini oluşturan Ulusal Parti, 1951'de bir yasa geçirerek Renklilerin genel oy haklarını kaldırmıştır. Fakat yeterli sayıda çoğunluğa sahip olamayan partinin yaptığı yasa geçerli olmamıştır. Nihayet 1956'da, 1951 yasasını yeniden yürürlüğe koymuş ve legal bir biçimde Renkli oylarını ortadan kaldırmıştır.¹⁹⁹ Apartheid bunun yanı sıra ülke genelindeki resmi Afrika kurumu olan Native Representative Council'i (Yerli Temsil Meclisi) 1951'de ortadan kaldırmıştır. Daha sonra rezervleri 10 bölgeye ayırmıştır. Bu topraklar potansiyel bir Afrikalı *ulus* için *Homelands* veya *Bantustan* (*Bantu Yurtları*) olarak Beyaz vesayeti altında Bantu otoritelerince ve çoğunlukla kalıtsal (kan bağlarıyla belirlenen) şefliklerle yönetilmiştir.²⁰⁰ Bu sayede ülkenin geri kalanının tamamında tüm hakları reddedilmiş, bir Afrikalı *ulus* kendi *Bantu Yurdu* içinde “kendi çizgisi boyunca

¹⁹⁷ Sırasıyla İngilizce ve Hollandaca *Sadece Beyazlar* anlamına gelmektedir.

¹⁹⁸ Alıntı ve Güney Afrika tarihinin tüm yasalarının kronolojisi için ayrıca bkz., <https://www.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/031v01538/041v01828/051v01829/061v01857.htm>, (03.02. 2015).

¹⁹⁹ Welsh, *op.cit.*, s.189.

²⁰⁰ *Ana Vatan* veya *Ana Yurt* anlamlarına gelen İngilizce bir kelime olan *Homelands* veya *Bantustan* kavramı Apartheid yönetimi süresince siyah Afrikalı çoğunluğu beyaz bölgelerinden tamamen “ayrıştırmak” için sistematize edilmiş bir mekanizmadır. Bu sayede siyah çoğunluğun beyazların yaşadığı kentsel bölgelerden uzaklaştırmış bununla ilişkili birçok politika ve yasa uygulanmıştır. *Homelands*, Apartheid'in bilinen en sistematik öğelerinden biridir. Bölüm içerisinde *Homelands* olan İngilizce kavram yerine *Bantu Yurtları* kullanılacaktır. *Homelands* için ayrıca bkz. “The Homelands”, <http://www.sahistory.org.za/special-features/homelands>.

gelişecektir”. 1971’de tamamlanan yasal sistem, Bantu Homelands Constitution Act ile (Bantu Yurtları Anayasa Kanunu) hükümeti, herhangi bir *Bantu Yurdu* için bağımsızlık verme hakkı ile güçlendirmiştir.²⁰¹ **(EK-1: GÜNEY AFRİKA BANTU YURLARI HARİTASI).**

Afrikalılar için oluşturulan *Bantu Yurtları* gün geçtikçe küçültüldü. Bu bölgeler sadece çok düşük bir sayıda Afrikalıya tam geçim sağlayabildi. Bunun sonucunda, Afrikalıların yurtlarını terk etmeleri için yapılmış teşvikler, tarihte olmadığı kadar güçlü bir biçimde büyüdü. Afrikalılar Cape Town, Elizabeth Limanı, Durban ve Transvaal’ın güney bölgelerindeki büyük endüstriyel komplekslerde çalışmak durumunda kaldı. Daha fazlası, hiçbir yabancı ülke “bağımsız” *Bantu Yurtlarının* egemenliğini tanımadı.

Apartheid, tüm siyahlar üzerinde sert ve artan bir şekilde sofistike kontrol biçimlerini içermiştir. Hükümet beyazların işgücü olarak ihtiyaç duyduğu az sayıdaki siyah hariç tüm Afrikalıları “kendilerine ait” *Bantu Yurtlarına* sürmeye çalışmıştır. Her geçen yıl 100,000’den fazla Afrikalı geçiş yasası kapsamında tutuklanmış, bu sayı 1975-76’da tepe noktasına ulaşmış, 381,858 kişi bu kapsamda yakalanmıştır.²⁰² Hükümet ayrıca şehir yakınlarındaki kampları da iptal ederek buralarda yer edinmiş ayrı şehirlerde işgücü olarak çalışanları *Bantu Yurtlarına* ya da iş gücü ihtiyacı olan beyaz çiftliklere sürgün etmiştir. Hükümet ayrıca toprak sahibi olan veya Afrikalılarca beyaz alanlarında yer edinmiş siyah noktalarını da ülke genelinde yok etmeye başlamıştır.²⁰³ Beyaz çiftliklerinin geniş bir biçimde ticarileşmesi ve makineli

---

²⁰¹ Harita 1, *Apartheid Homelands* (Apartheid altında siyahlar için *Bantu Yurdu* ilan edilen bölgeler ve bunlardan bağımsızlık statüsü verilmiş olanlar), orijinali için bkz. Thompson, **op. cit.**, s.192.

²⁰² Saul Dubow, **Apartheid 1948-1994**, Oxford, Oxford University Press, 2014, s.90-98.

²⁰³ **Ibid.**, s.102-105.

tarıma geçmesi sonucu Afrikalılar beyaz çiftliklerdeki son toprak haklarını kaybetmiş ve siyah işgücüne gerek kalmamıştır. Afrikalıların artı değeri beyaz kentsel alanlardan dışlanmış ve artık şehirlere giremedikleri için daha önce orada bulunmuş bile olsalar birçoğu yeniden *Bantu Yurtlarına* yerleşmek zorunda kalmışlardır.²⁰⁴ Bunun yanı sıra hükümet bazı kentsel bölgeleri (Ciskei'deki Msantsane, East London ve KwaZulu'da Umlazi) *Bantu Yurdu* olmakla tehdit ederken, yeni şehir merkezleri kurmuşlardır. 1980'de Sotho'da *Bantu Yurdu* olarak adlandırılmış QwaQwa'da 157,620 Afrikalı 239 mil karede yaşam mücadelesi vermiştir.²⁰⁵

Bantu Yurtlarının dışındaki şehirlere hükümet daha önce başka şehirlerde yaşayan yüksek sayıda Renkli ve Hintliyi transfer ederek yeni *Bantu Yurdu* ilan edilmiş şehir merkezlerine gönderdi. 1950 de Group Areas Act'ın (Grup Alanları Yasası) getirdiği bir sürü değişiklikle, hükümet kentsel alanları bölgelere ayırarak her bir ırkın üyelerinin ayrı ayrı çalışmasını ve yaşamasını zorunlu kıldı. Bu alanların birçoğu daha öncesinden siyahlar tarafından kullanılırken daha sonradan özel beyaz yerleşimi için ayrıldı.²⁰⁶ Bunlardan biri Johannesburg'un dört mil kuzeyinde yer alan Sophiatown'dı. Sophiatown Afrikalıların, 1923 Urban Areas Act (Kentsel Alanlar Yasası) ile toprak satın almasının yasaklanması öncesi toprak sahibi olduğu birkaç şehir merkezinden biriydi. 1955'e gelindiğinde hükümet Afrikalıları şehirden 12 mil uzak olan Meadowlands şehrine sürdü. Sophiatown beyazlar için yeniden yerleşim bölgesi haline getirildi ve Triomf (Zafer) olarak yeniden adlandırıldı. Benzeri durum Cape Town'daki District Six bölgesindeki Renkli insanlar ve Durban kentinde

---

²⁰⁴ Thompson, **op. cit.**, s.193.

²⁰⁵ **Idem.**

²⁰⁶ William Beinart, **Twentieth-Century South Africa**, Oxford, Oxford University Press, 2001, s.151-155.

Hintliler için de geçerliydi.²⁰⁷ Hükümet bu zorunlu göçün “gönüllü” bir biçimde olduğunu iddia etmiştir. Fakat hükümetin programlı ve sistematik biçimde yürüttüğü yeniden-haritalandırma ve zorla yer değiştirme planları polis ve silahlı kuvvetlerin gücünün kullanımıyla gerçekleştirilmiştir. Merkezi şehir ve kentsel bölgelerden uzaklaştırılan siyahlar, ülkenin belli bölgelerine iş gücü deposu olarak iliştirilmişlerdir. Afrikanerler *ayrı ayrı gelişme* politikalarının temel amacının dekolonizasyon süreciyle Afrikalıları kendi bağımsız *Bantu Yurtlarına* kavuşturmak olduğunu iddia etmişlerdir. Bu söylemlere karşılık, *Rezervler* ihtiyaç duyulduğunda başvurulabilecek bir işgücü deposu olarak sermaye ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır. Bu uygulamayı destekleyen aynı politik amacın diğer bir çıktısı 1961’de ülkenin resmi adının Güney Afrika Birliği’nden “Güney Afrika Cumhuriyeti’ne” değiştirilmesi için çıkarılan yasadır. Bu sayede siyahlar sözde-kendi ülkeleri olan *Bantu Yurtlarına* göç etmeye zorlanmışlardır. Bir çalışmaya göre, 1960-1983 arasında 3.548.900 kişi yerinden edilmiş ve zorla göç ettirilmiştir.²⁰⁸

Bu yerinden etme Afrikalı *Bantu Yurtlarında* büyük bir nüfus patlaması sorunu yaratmıştır. Belediye, barınma, hastane, okul ve diğer birincil derecede ihtiyaç olan hizmetler yetersiz kalmıştır. Bütün bunların yanı sıra uygun barınma koşulları ve yeteri kadar gıda takviyesi olmadığı için Afrikalılar salgın hastalıklar ile de baş etmek zorunda kalmışlardır. Apartheid ile bu merkezlerdeki siyah nüfusu ciddi bir oranda artış gösterirken, aynı durum Renkliler ve Hintliler içinde gerçekleşmiştir. 1950’de Afrikalı nüfusun %39,7’si buralarda yaşarken, 1980’de bu oran %52,7’ye ulaşmıştır. Buradaki nüfus 1970-1980 arasında %69 gibi bir oranda

---

²⁰⁷ **Idem..**

²⁰⁸ Afrikalıların Apartheid süresince *Rezervlere* zorla göç ettirildiğine dair ayrıca bkz. Nigel Worden, **The Making of South Africa**, 5. Baskı, Oxford, Jhon Wiley & Sons Ltd., 2007, **passim**.

artış göstermiştir. Bütün bunlara karşılık hükümet tüm kentli Afrikalıların sadece ziyaretçi olduğunu, gerçek yurtlarının hükümetin işaret ettiği *Bantu Yurtları* ve gerçek liderlerinin “kabileşefleri” olduğu konusunda son derece ısrarcı olmuştur.²⁰⁹

Tüm bu yer değiştirme, göç ve nüfus politikalarının yanı sıra hükümet beyaz- olmayan toplumlara tam olarak kolonyal egemenliği altına almak üzere kültürel emperyalizmi şiddetle sürdürmüş ve eğitim sisteminin kontrolünü de sağlamıştır. Eğitim Afrikalıları uygarlık sürecinden ayırmak için bir araç olarak kullanılırken, şartlar Afrikalıları için geriye dönük bir biçimde kabileci bir toplum yapısı olarak belirlenmiştir. Tabata'nın ifade ettiği biçimde eğitim sistemi de *barbarizm için eğitim* olmuştur.²¹⁰

Yasal olarak Beyazların tek bir bütün ulus olarak tanımlanmasına karşılık yükselen Afrikaner milliyetçiliğinin bir sonucu olarak, ilköğretim okulları Afrikaner dili ve İngilizce konuşan beyazlar arasında ayrılmıştır. Bu sayede Afrikaner çocuklarının kendi ana dillerinde eğitim alması sağlanmıştır. Hükümet Afrikalıların eğitimlerini ise büyük oranda misyoner okullarına terk ederken bu okulların kapasiteleri büyük sayıdaki Afrikalıları için son derece yetersiz olmuştur. Afrikalı nüfusu fon yardımlarından ve hükümetin mali desteğinden tamamen yoksun kalmıştır. 1953'de Bantu Eğitim Yasası ile merkezi hükümet, bölgesel yönetimlerin elinden Afrikalıların eğitim sisteminin kontrolünü almış ve hükümet dışı okulların var olmasını imkânsız hale getirmiştir. Doğrudan Afrikalıların eğitiminin kontrolünü de sürdürmüşlerdir. 1960'larda yasa kapsamı genişlerken, hükümet Renkli ve Asyalı çocukların eğitimlerini de kontrol altına almıştır. Konuyla ilgilidönemin başbakanı

---

²⁰⁹ *Ibid.*, s.120-125.

²¹⁰ Tabata, *op. cit.*, s.19.

Hendrik Frensch Verwoerd'ungörüşleri aslında toplumsal eşitsizliğin boyutlarını ifade etmek için yeterlidir. Verwoerd şöyle özetlemiştir:

“Yerli eğitimi öyle bir şekilde kontrol edilmelidir ki hükümetin politikalarına göre olmalıdır... Eğer bugün yerli Güney Afrikalı herhangi bir okulda varoluşuyla beraber yetişkin hayatını eşit haklar politikası altında yaşayacağını düşünüyorsa, o büyük bir hata yapmış olur... Onun için Avrupalı toplum içerisinde belli işgücü formlarının üstünde hiçbir yer yoktur (...)”²¹¹

Hükümet kontrolü altında bulunan okullarda siyah çocukların sayısı ciddi bir miktarda artmıştır. 1979'da 3.484.329 Afrikalı çocuk resmi olarak okula başlamıştır. Hükümetin beyaz öğrenciler için eğitim harcamaları Afrikalı öğrencilerden on kat fazla iken, Afrikalı sınıflar beyaz sınıflardan iki kat daha büyük yapılmıştır.²¹² Üstelik Afrikalı okullarında öğretmenler beyaz okullarındakine kıyasla çok daha az nitelikli ve ücretleri de beyaz öğretmenlere kıyasla çok daha düşük düzeydedir.²¹³ Ayrıca ders içerikleri ve sınavlar hükümetin ırkçı görüşlerini ifade etme zorunluluğu taşımaktadır. Afrikalı çocukların artan şekilde eğitime katılmaları Apartheid'in şiddetli sömürü politikalarıyla hızla gelişen endüstrinin ihtiyacı olan yarı-nitelikli ve nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılamak için düzenlenmiştir.²¹⁴

Ayrıca önemli bir miktarda kurulan ve ayrı bir vaka haline gelmiş olan “çiftçilik okulları” içerisinde öğrenci 24 saatin tamamında çiftlik sahibine aitti. Çiftlik sahipleri okulun hem sahibi hem de müdürü olabildikleri için, öğretmen istihdam etme hakları da bulunmaktaydı. Bu okullar gelişen Afrikaner ticari çiftliklerinin iş gücü ihtiyacına hizmet eden yapılarıydı. 1953'de Orange Özgür Devleti

---

²¹¹ *Ibid.*, s.39.

²¹² Dubow, *op. cit.*, s.110-112.

²¹³ Eğitime siyah katılımını arttıran düzenlemeleri, *Geçiş* Yasasındaki bazı esneklikler takip etmiştir. Bu gelişmeler liberal yaklaşımlar ve uluslararası sermaye tarafından Apartheid'in “yumuşaması” şeklinde yorumlanmış olsa da gerçekte bu uygulamaların temelinde piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü “ucuz” ve “yeterli” şekilde tedarik edilebilme gayreti bulunmaktadır. *Supra.*, s.99.

²¹⁴ Harold Wolpe, *Race, Class & Apartheid State*, Africa World Press, 1990, s.70-72.

bölgesinde Afrikalılar için var olan okulların %75'inden fazlası çiftçilik okullarıydı. Büyüksek oranlar sonucunda da önemli bir sayıda Afrikalı tarım işçisi aday ortaya çıktı. Bantu eğitimi içerisinde çok daha kapsamlı bir hükmetme pratiğiyle daha geniş bir alanda siyahların hayatına müdahale söz konusudur. Eğitim sisteminin sağladığı yoğun asimilasyon sayesinde kolonyal hayat biçiminden fikri kaçışlarında engellenmesi amaçlanmıştır. Bu şartlar altında Afrikalılar kölelik koşullarının çok daha genişletilmiş bir formuyla yüzleşmişlerdir. Apartheid ile eğitim sistemi de bir mülksüzleştirme formu olarak kullanılmış, Afrikalı çocuklar okul hayatları ile başlayan sistemli ve düzenli bir dönüşüm programıyla, tüm varoluşları boyunca beyaz sermayesinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılabilecekleri bir metalaşma sürecinden geçmişlerdir. Burada normal bir kapitalist ekonomide gerçekleşen emeğin metalaşma sürecine karşılık topyekûn bir hayatın bireysel olarak metalaşma süreci söz konusudur. Böylece siyah bedeni ve varoluşu beyaz kapitalizminin döngüsünde sermayeye dönüşmek üzere bir meta olarak yerini alacaktır. Bu vahşi ilkel birikim yöntemleriyle yoğunlaşmış ortamda şiddet diyalektik bir biçimde toplumsal hayatın tamamlayıcısı olarak kendine sürekli bir yer edinmiştir.

3. Ekonomik Uygulamalar

Güney Afrika'nın toplumsal yapısındaki antagonizmin kökenlerinde çok-ırklı işgücü ve ırksal bir biçimde ayrılmış kurumlar ve Afrikalıların ekonomideki baskın ve kolektif rollerine karşılık gücün merkezlerinden uzaklaştırılmış olmaları yatmaktadır. Dört milyon beyazı temsil eden bir Afrikaner hükümeti, kolonyal otokrasi, teknoloji vemaleleşmiş çağın değişikliklerinin bir bileşimiyle elli milyon

Afrikalı, Renkli ve Hintliyi kalıcı bir itaat altında tutmuştur. Sosyal, politik ve ekonomik alanlarda Apartheid yönetiminin yapmış olduğu tüm yasalar birbiriyle bağlantılı ve birbirini destekleyici niteliktedir. Apartheid'ın resmen tanıtılması ile işgücü piyasasının ırkçı yapısı bir adım öteye taşınmıştır.²¹⁵ Kapitalist ekonomiler içerisinde ön plana çıkan ve hızlı bir büyümeye sahip Güney Afrika, Gayri Safi Milli Hasıla açısından “gelişmiş kapitalist toplumlar ve geri bırakılmış toplumlar” arasındadır. Güney Afrika kapitalizmi bir taraftan jet uçakları, nükleer silahlar ve bilgisayar gibi teknolojileri üretebilecek kapasiteye sahipken, diğer taraftan toplam nüfusun büyük çoğunluğu açlık sınırındadır ve %10'luk kesim toplam gelirin %60'ını almaktadır.²¹⁶ Apartheid'ı sürdüren beyazlar, aynı zamanda güçlü sermaye sahipleri ve kapitalist tüccarlar olarak ülkenin tüm ekonomik hayatını sıkı sıkıya elinde tutan ve yöneten bir gruptur. Bu güçlü ekonomik yapı ve kalkınmışlık sadece beyaz toplum için kullanılmıştır. Ekonomik ve politik açıdan homojen bir yapıda olan beyazlar, içinde farklı sınıfları barındıran kendi toplumsal örgütlenmeleri ile siyasi yapıyı tekelleştirerek faaliyet göstermişlerdir. Ordu, parlamento, yükseköğrenim kurumları, bürokrasi ve diğer kurumlar tamamen beyazların istihdam edildiği ve yönettiği birimler olmuştur. Bütün bunların yanı sıra, endüstriyel faaliyetler, tarım, ticaret ve ülkenin ekonomik motoru olan madenler tamamen beyazların kontrolündedir.²¹⁷ Büyük ölçekli ticari şirketler ve çiftlikler tamamen beyazlar tarafından kontrol edilmiş, buna karşılık az sayıda küçük ölçekli ve zanaat gerektiren işler Hintli yerleşimciler ve Asyalılar tarafından yapılmıştır.

---

²¹⁵ Jock McCulloch, *South Africa's Gold Mines & The Politics of Silicosis*, Johannesburg, James Currey, 2012, s.16.

²¹⁶ Legassick, *op. cit.*, s.254.

²¹⁷ Worden, *op. cit.*, s.10-15.

Güney Afrika'da eş zamanlı olarak hem kapitalist üretim hem de pre-kapitalist üretim biçimleri bir arada sürdürülmüştür. Pre-kapitalist toplumun Güney Afrika'ya sağladığı ucuz iş gücü arzı endüstriyel sektörleri hızla geliştirmiş; artan sermaye yatırımlarıyla da madenler, çiftlikler, şehirler, limanlar, demir yolları ve stratejik merkezler emperyalist bir yapıda olan Güney Afrika devletini güçlendirmiştir. Ancak bu yapı içerisinde mülkiyet hakları ve politik otorite sadece beyazlara tanınmıştır. Apartheid dogma olarak her yerde bir “dekolonizasyon çıktısı olarak kabul edilmiş” fakat esasında toplumu arkaik kolonyal bir kalıp içerisinde tutmak için tasarlanmış bir program olmuştur.²¹⁸

İlk aşamada beyazlar ve siyahlar arasında ırksal ayrıma dayanan bir iş bölümü ön görülmüştür. Bu ırksal ayrım üzerinden beyazlar daha iyi pozisyonlara ve nitelikli iş gücü gerektiren işlere alınırken, siyahlar nitelik gerektirmeyen işlerde, madenler ve ticari çiftlikler gibi merkezlerde çalışmışlardır. Bu nedenle *colour bar*'ın kapsamı manüfaktür endüstrilerini kapsayacak bir biçimde genişletilmiştir. Maden yöneticileri sözleşmeli, göçmen işçileri istihdam etmiş ve onlara yaşamlarını sürdürmeye yetmeyecek ücretler ödeyerek, baraka ve birleşik evlerde barınmaya zorlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası altın fiyatlarının düşmesi karlılığı sürdürebilmek için işgücü ücretlerinde kesintiye gitmeyi gerektirmiştir. Maden sahipleri işgücükaynaklarını Güney Afrika'nın dışında tutarak Afrikalıların ücretlerini dondurabilmiş ve onları nitelikli işgücünün dışında tutabilmiştir.²¹⁹

Afrikalıları gelişen endüstrinin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikli iş gücü gereklerinden yoksun bırakan Bantu eğitimi işgücü piyasasında Afrikalılar için

---

²¹⁸ Simons ve Simons, **op.cit.**, s.612.

²¹⁹ **Ibid.**, s.613.

dezavantajlı bir durum yaratmıştır. Bu avantajların tamamına sahip beyazlar ise nitelikli iş gücü gerektiren alanlarda istihdam edilmiştir. Geçiş yasası ve *Afrikalı Bantu Yurtları* ile siyah iş gücünü kentlerden uzak ve belirli bir seviyede tutmak sermaye sahiplerinin çıkarları için planlanmıştır. Aynı ekonomik sistem içerisinde Afrikalı *Rezervlerinde* sürdürülen, toprağın toplumun genel mülkiyeti olduğu, kapitalizm-öncesi ilkel üretim biçimi ve “beyaz” topraklarında sürdürülen, işgücüne dayanan, kapitalist bir üretim biçimiyle oluşmuş bu ikili yapı Apartheid rejiminin yaslandığı temel ekonomik kaynağı oluşturmuştur. Apartheid, *Bantu Yurtları* politikaları ile öncelikle bu ikili yapıyı sürdürmeyi ve beyaz sermayenin imtiyazlı konumunu korumayı amaçlamıştır.²²⁰

B. İNGİLTERE, ABD VE ULUSLARARASI SERMAYENİN

APARTHEİD POLİTİKALARI

Ülkenin mineral zenginliğinin cezbediği ilk emperyalist güç olan İngiltere, ülkenin endüstrileşme sürecine hız kazandırmıştır.²²¹ Apartheid Güney Afrika’sı da ekonomik olarak İngiltere ile çok güçlü bağlara sahip olmuştur. 1940’lar ve 1950’ler süresince kilit büyüyen sektör olan mühendislik ile İngiltere bölgeye artan bir şekilde sermaye ihraç etmiş ve Güney Afrika’ya yapılan yatırımlarla buradaki makineleşme hız kazanmıştır. Birçok yabancı firma hükümetle işbirliği içerisinde tekstil gibi çeşitli alanlarda endüstrilerin gelişmesi için çalışmalar yürütmüştür. Daha önemlisi İngiltere’nin teknolojisi Güney Afrika’da sofistike bir kimyasal endüstrinin

---

²²⁰ Wolpe, **Race, Class & Apartheid...**, s.10-20.

²²¹ Ruth First, Jonathan Steele ve Christabel Gurney, **The South African Connection, Western Investment in Apartheid**, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, s.23-24.

gelişmesini sağlarken, aynı zamanda ihracata yönelik gıda üretimi ve konserve sektörleri de kurulmuştur.

Benzer bir biçimde ABD'nin Güney Afrika politikaları Güney Afrika kapitalizminin gelişimi açısından önem taşımıştır. Erken dönemde henüz tam olarak bir İngiliz kolonisine dönüşmemiş Güney Afrika için ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in "medeniyet çıkarları" şeklinde açıkladığı ve İngilizce-konuşan beyaz İngiliz kökenlilerin "Güney Afrika'da egemen olmaları gerektiği" yönünde ifade ettiği görüşleri bu ilginin başlangıcıdır. Erken dönemde ABD'nin İngiliz kolonisi Güney Afrika için tutumu Avrupa-merkezci bir biçimde İngiliz-Amerikan ittifakıyla İngiliz olmayan tüm halkların üzerinde şekillenmiştir. Buna bağlı olarak ABD Anglo-Boer savaşında İngiliz ordusuna askeri mühimmat desteği vermiştir. Sonraki dönemde, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında askeri gücüyle ABD ile işbirliği içerisinde olan Güney Afrika ile ABD ilişkileri çok daha gelişmiştir.²²² Apartheid süresince beyaz yönetim yoğun bir biçimde ABD'nin komünizm karşıtı politikalarını desteklemiş ve Soğuk Savaş süresince Afrika'da Sovyetlere karşı işbirliği yapmıştır. Bunun bir parçası olarak 1952'de ABD Güney Afrika'ya 112 milyon dolar değerinde silah satışı gerçekleştirmiştir.²²³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Apartheid, ABD, Ortak Pazar (Common Market), Japonya gibi hızla büyüyen ekonomilerle önemli bağlantılar geliştirmiştir. 1969'da Güney Afrika'daki yabancı yatırımın % 15'ini dolar bölgesi (300'den fazla Amerikan şirketi bölgede faaliyet göstermiştir), %21'ini Batı Avrupa yatırımları oluşturmuştur. Bu süreçte sadece 1950'ler ve 1960'ların başında Apartheid karşıtı

---

²²² Peter J. Schraeder, **United States Foreign Policy Toward Africa, Incrementalism, Crisis and Change**, 1994, s.191.

²²³ *Ibid.*, s.195.

gösteriler nedeniyle ülkedeki yabancı yatırım yavaşlama eğiliminde olmuş ve 1960 Sharpeville katliamının hemen sonrasında 48 milyon sterlin değerinde yatırım ülkeden kaçmıştır.²²⁴ Bu tarih sonrası Güney Afrika'daki sermaye kaçıışı kesintisiz bir biçimde sürecektir. Fakat bu gelişmeler de ekonomik büyümeyi yavaşlatmamıştır. 1960'lar boyunca en hızlı gelişen sektörler Amerikan firmalarının kilit rol oynadığı motorlu araç üretimi ve otomobil aksesuarları, petrol zenginleştirilmesi ve rafine edilmesi gibi alanlarda olmuştur.²²⁵ Buna karşılık hızla yükselen Güney Afrika'daki batı yatırımları 1965-1970 arasında 982 milyon sterlin değerinde olmuştur. Büyük kurumlar Apartheid ekonomisini desteklemeyi güçlü bir biçimde sürdürmüşlerdir.²²⁶ İngiltere'nin Güney Afrika yatırımları süreklilik içerisinde devam etmiş ve 1961-1966 yılları arasında yıllık ortalama 28 milyon sterlin değerindeki doğrudan yatırım 1967-1969'da neredeyse iki katına çıkarak 53 milyona ulaşırken, 1969'da 70 milyon olmuştur. 1970 itibariyle Apartheid toplam yabancı yatırımın % 58'ini sterlin bölgesinden almıştır. 1971'de 500'den fazla İngiliz firması Güney Afrika'da faaliyet göstermiştir. Bu dönemde İngiltere sınırları içerisinde Güney Afrika'da sermaye yatırımı yapmamış olan sigorta şirketi, inşaat grubu ya da birliği ve vakıf sayısı yok denecek kadar azdır.

1960'da ABD'nin bölgedeki yatırımı 13 milyon sterlinken, takip eden yıllarda ortalama 14 milyon ve nihai olarak 1970'de 41 milyona ulaşmıştır. Bütün bu yatırımlar Apartheid ekonomisinin hızla büyümesini sağlamış ve Güney Afrika'nın batılı şirketlerin kendi evlerinde sahip oldukları avantajlı teknolojilerle araştırma ve

---

²²⁴ 21 Mart 1960'da Güney Afrika'nın Sharpeville kentinde *Geçiş Yasasına* karşı barışçıl bir yürüyüş düzenleyen *Pan African Congress-PAC (Pan Afrika Kongresi)* bölgedeki polis karakoluna doğru yürümek için harekete geçmiştir. Polisin kalabalığa ateş açması sonucu 69 Afrikalı öldürülmüştür. Tarihe Sharpeville Katliamı olarak geçen bu olay Apartheid'in en kanlı protestolarından biridir. Bkz. Berger, **op. cit.**, s.120-124.

²²⁵ **Idem.**

²²⁶ First, **op. cit.** s.24.

geliştirme yapmasına imkan tanımıştır.²²⁷ Afrikalıların kolonyal statüsü Apartheid rejimi ile güçlendirilirken, sermaye birikimi ve yeniden yatırılmış sermaye batı kapitalizmiyle birlikte Güney Afrika'da endüstrileşmenin hızını arttırmış ve ekonomiyi büyütülmüştür. İş gücü maliyetlerinin karlılık açısından sorun yaratmadığı Güney Afrika İngiliz, Amerikan ve diğer emperyalist şirketler için yaşamsal değer taşımıştır. Özellikle yabancı şirketlerin Güney Afrika'daki yatırımlarının büyüklüğü ve aldığı destek ile sahip olduğu gücü çok yönlü bir biçimde derinleştiren Apartheid baskı araçlarını genişletmiş ve daha sistematik hale gelmiştir. Elbette bu süreç - yabancı sermayenin beklentisini yüksek oranda karşılayacak- ucuz iş gücü politikalarının bir parçası olduğundan, uluslararası sermayenin yatırımları hem dolaylı hem de doğrudan bir şekilde Apartheid'ı desteklemiştir.²²⁸ Bu sayede Apartheid, uluslararası sermayenin yatırımları ile Güney Afrika'daki köklerini derinleştirmiştir.²²⁹ South African Communist Party (SACP- Güney Afrika Komünist Partisi) özellikle 1950'ler sonrasında Güney Afrika'ya yapılan yabancı doğrudan yatırımın ekonomideki ağırlığını vurgulamış ve bu şirketlerin İngiliz veya Amerikan şirketleri olduğunu ön plana çıkarmıştır.²³⁰

Bilgisayarlar, elektronikler, kimyasallar ve özellikle nükleer enerji teknolojisinin Güney Afrika'daki hızla yükselen gelişimi ve Batı'daki teknolojik gelişmişlik seviyesinde olması uluslararası sermayenin Apartheid ile yakın ilişkisinin bir sonucudur. Özellikle Afrika ve dünyanın diğer kolonyal bölgelerindeki ekonomik faaliyetler, endüstrileşme, üretimin çok yönlülüğü ve sahip olunan teknolojilerle

---

²²⁷ **Idem..**

²²⁸ **Ibid.**, s.28.

²²⁹ Martin Legassick, "South Africa: Capital Accumulation and Violence", **Economy and Society**, Vol.3, No:3 (1974), 271-273.

²³⁰ Güney Afrika Komünist Partisi, 1921'de orijinal adı *Communist Party of South Africa*- CPSA kurulmuştur. 1950'de yasadışı ilan edilen partinin kurucu üyeleri South Africa Communist Party-SACP adıyla partiyi yeniden kurmuşlardır. Berger, **op. cit.**, s.99.

kıyaslandığında durumun boyutları çok daha açık bir biçimde anlaşılabilir. Bu eskiye uzanan işbirliği ve birlikteliğin bir örneği Emperyal Kimyasal Endüstrileri (Imperial Chemical Industries) ve AE & CI (Güney Afrika'nın en büyük ikinci endüstriyel şirketler grubu) arasındaki işbirliğidir. AE & CI'nin %42,5'lik bir hissesi merkezi Londra'da bulunan ICI'ye aittir. ICI'nin 1950'de AE&CI'ye 2 milyon sterlin borç vermesini takip eden iki yılın sonunda Güney Afrika uranyum oksit üretimine başlamış ve AE & CI on yedi uranyum zenginleştirme tesisinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.²³¹ Teknik nitelik desteğinin yanı sıra Batı hükümetleri Güney Afrika'ya güçlü bir teknik yardım da yapmışlardır. Nihayet 1970'de Güney Afrika Atom Enerji Kurulu yeni bir uranyum zenginleştirme tekniği geliştirdiklerini ve bu sayede 1978 itibariyle nükleer güçten enerji üretebileceklerini ve takip eden beş yıl içerisinde kendi nükleer silahlarını yapabileceklerini duyurmuştur. Elbette bu gelişim Soğuk Savaş politikalarının da bir parçası olarak ABD hükümetinin yüksek teknik desteğiyle gerçekleşmiştir.²³² Bu gelişmeler öncesinde ABD Atom Enerjisi Komisyonu (Atomic Energy Commission-AEC)Güney Afrika Cumhuriyeti ile 1950 Kasım ayında uranyum oksit rezervlerinin kısıtlı olması ve kitlesel gelişime izin vermeyecek durumda olması nedeniyle bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre ABD bilimsel ve teknik bir işbirliği ile üretimin genişletilmesi ve geliştirilmesi için gereken her türlü sermayeyi temin edeceğini garanti etmiş, Apartheid yönetimi ise bunun karşılığında ABD'ye ürettiği tüm uranyum oksit çıktılarını temin edeceği üzerinde anlaşmıştır. Bu bağlantının

---

²³¹ Thomas Borstelmann, **Apartheid's Reluctant Uncle, The United States and Southern Africa in the Early cold War**, New York, Oxford University Press, 1993,s.164. (Ayrıca aynı kitap içinden özellikle bkz. *Apartheid and the Cold War: Confirming the Ties* başlıklı bölüm, s.166-194.)

²³² John Siko, **Inside South Africa's Foreign Policy, Diplomacy in Africa from Smuts to Mbeki**, New York, I.B. Tauris &Co Ltd, 2014, s.61-68.

stratejik önemi ABD'nin 1952'den 1966'ya kadar \$1 milyar değerinden fazla uranyum ürünü satın almış olmasıdır.²³³

Güney Afrika araştırma istasyonunun kullandığı reaktör Amerikan şirketi Allis Chalmers tarafından satılmış ve kurulumu yapılmıştır. Güney Afrikalı nükleer bilimcileri Amerikan Atom Enerjisi Komisyonu Ulusal Laboratuvarı'nda Oak Ridge'de eğitimlerini almıştır. Bunun yanı sıra NASA da benzer şekilde Güney Afrika ile sıkı bir işbirliği içerisinde çalışmıştır. Dönemin NASA başkanı görüşlerini şöyle iletmiştir: “Güney Afrika endüstrisine çok fazla insan kaybediyoruz, ancak biliyoruz ki ülkeyi iyileştiriyoruz, bu sebeple bunu önemsemiyoruz.”²³⁴

1961'de John F. Kennedy başkanlığında yükselen anti-Apartheid retoriğine karşı bürokrasitarafından ABD-Güney Afrika ilişkilerinde hiçbir değişiklik olmaması yönünde güçlü bir baskı uygulanmıştır. Bu anlamda gelişen Apartheid-karşıtı söyleme karşılık devam eden bir ABD-Güney Afrika işbirliği gerçeği söz konusudur. Bu süreçte ABD Güney Afrika'nın silahlı güçlerini geliştirmesini desteklemek için silah satışı da yapmayı sürdürmüştür. ABD'nin resmi görevlileri her ne kadar bu silah desteğinin “dış” güçlere karşı kullanılacağı yönünde vurgu yapsa da; bu silahlar “içerde” olarak Apartheid karşıtlarına karşı kullanılmıştır. ABD diplomatları ve yetkilileri hızla büyüyen ABD-Güney Afrika askeri işbirliğini izole etmek için yoğun çaba harcamışlardır. Bu işbirliklerinin yanı sıra 1961'de Commonwealth'in dışına çıkarılan Güney Afrika'da CIA yoğun bir biçimde faaliyet göstermiş ve Nelson

---

²³³ Schraeder, **op. cit.**, s.219.

²³⁴ First, **op. cit.**, s.30.

Mandela'nın²³⁵ yakalanması için verdiği teknik destek ve girişimler sonunda 5 Ağustos 1962'de bunu gerçekleştirmiştir.²³⁶

Diğer taraftan İngiltere'nin Güney Afrika'daki ekonomik faaliyetleri sonucu sahip olduğu sermaye birikimi ile yatırımların Afrika'nın diğer bölgelerine de yayılması sağlanmıştır. Özellikle ucuz Afrikalı işgücünün getirisi tüm deniz aşırı sterlin bölgelerinden daha karlı durumda olmuştur. Bu nedenle madencilik sektöründen elde edilen birikim bu şirketlerin Namibya, Angola, Mozambik gibi diğer Afrika ülkelerinde de yatırımlar yaparak genişlemesini sağlamıştır. Güney Afrika bir pazar olarak dönemin en önemli İngiliz yatırım yatağı haline gelmiştir.²³⁷ Güney Afrika'nın önde giden ilk on şirketinin üçü hali hazırda İngiliz ortaklığına sahiptir.²³⁸ Ülkenin yüz büyük şirketinin yüzde yirmi beşi İngiliz ortaklıdır ve bu yüz şirketten on iki tanesi de İngiliz firmaların yan kuruluşudur. Genel olarak Güney Afrika ekonomisi İngiliz firmalarına bağımlı durumdadır. Amerika açısından bir "pazar" olarak Güney Afrika daha az öneme sahipti. 1970'de ABD toplam denizaşırı doğrudan yatırımının sadece %1'ini Güney Afrika'ya yaparken bu değer giderek artmıştır. Özellikle iki kilit sektöre yoğunlaşmıştır. İki Amerikan petrol şirketi,

---

²³⁵ Hukuk öğrenimi gören Nelson Mandela, ANC'nin gençlik kollarının kurucu üyesi olarak başladığı Apartheid karşıtı mücadelesine, 1961 SACP ile ittifak içinde militan Umkhonto we Sizwe- Ulusun Mızrağı (MK) örgütünü kurarak devam etmiştir. 1962'de tutuklanmasına kadarki süre içinde sayısız gözaltı ve tutukluluk yaşamıştır. Apartheid karşıtı mücadelenin lideri olarak kabul edilen Mandela tutuklandıktan sonra Roben Adasında 27 yıl sürecek olan mahkumiyet yaşamıştır. 1994'e geldiğinde ANC'nin lideri olarak ilk demokratik seçimlerden zaferle ayrılarak ülkeye başbakanlık yapan ilk siyah lider olmuştur. Berger, *op. cit.* s.99.

²³⁶ *Idem.*

²³⁷ İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla kolonyal statülerinden resmen kurtulan ve yeni bağımsızlaşan Afrika ve diğer dünya ülkeleri sayesinde uluslararası çapta bir Apartheid karşıtlığı etkili olmuştur. İngiltere içerisinde de yükselen bu karşıtlık ve Birleşmiş Milletler'de Apartheid hükümetine karşı yaptırım kararı için yapılan tüm zorlamalara rağmen İngiltere'nin Güney Afrika ile olan ekonomik ve stratejik ilgisi sürmüştür. Bu ilginin analizi için ayrıca bkz. ANC arşivleri, Arianna Lissoni, **The Anti-Apartheid Movement, Britain and South Africa: Anti-Apartheid Protest vs Real Politik**, <http://www.anc.org.za/show.php?id=5695>, (03. 12. 2014).

²³⁸ ICI, AE&ICI, Associaed British Foods şirketleri Premier Milling, British Leyland Motor Corporations ve Leyland South Africa ile ortaklık içerisinde olan şirketlerdir.

Mobil ve Caltex, Güney Afrika'ya ithal edilen petrolün yarısından fazlasını rafine etmişlerdir.²³⁹ Amerikan şirketleri olan General Motors, Ford ve Chrysler ülkenin arabalarının % 60'ını üretmişlerdir. Amerikan şirketleri sonraki dönemlerde ağırlıklı madencilik, makine endüstrisi ve yapı sektöründe aktifleşmişlerdir.

Uluslararası kapitalizmin Apartheid yönetimi ile yakın ekonomik bağları ülkenin sermaye birikimi sürecindeki yabancı yatırımların ağırlığı doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle İngiliz kapitalizminin ekonomi içerisindeki ağırlığı oldukça fazladır. Sermaye birikimi Luxemburg, Harvey ve diğerlerinin güçlü bir biçimde ortaya koyduğu üzere beraberinde mutlak bir politik kontrol getirmiştir. Bu görüşe karşılık Güney Afrika'nın İngiltere ile olan bağlarının birliğin kuruluşundan itibaren giderek zayıfladığı, segregasyonun Avrupa kolonyal döneminin bir uzantısı olarak görüldüğü, ancak Apartheid'in bu süreçle ilişkisiz olduğu yönünde birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre, zaten segregasyon döneminin yasa yapıcı liderlerinin Anglo-Boer Savaşında İngiltere karşıtlığıyla bilinen üç üst düzey komutan olduğu savunulmuştur.²⁴⁰ 1960 *Sharpeville Katliamı* etkisi ve 1961 sonrasında Güney Afrika'nın Commonwealth dışına atılması, İngiltere'nin Güney Afrika'da gittikçe azalan ekonomik faaliyetlerine bir gösterge olarak sunulmuştur.²⁴¹ Bunların yanı sıra diğer bir hakim görüş, İkinci Dünya Savaşı sonrası iktidara gelen Afrikanerlerin özellikle 1948'e kadar Güney Afrika'da son derece güçlü olan İngiliz emperyalizmine karşı olduklarıdır. Güney Afrikalı aktivist ve gazeteci Ruth First

---

²³⁹ **Idem..**

²⁴⁰ Bu üç isim sırasıyla Louis Botha, Jan Christiaan Smuts and J.B.M. Hertzog'dur. Fakat bu üç isimde (Güney Afrika Partisi, Ulusal Parti, Birlik Partisi) İngilizlerin de çoğunlukta olduğu siyasi partiler dahil neredeyse tüm beyaz siyasi partileriyle iletişim halindedir ve değişik yıllarda bunlardan birinde görev almışlardır. Bu açıdan bu isimlerin Boer savaşında İngilizlere karşı savaşmış olması başkanlıkları sırasında İngiliz karşıtlığı politikası yürüttüklerini iddia etmek için yetersizdir.

²⁴¹ Adrian Guelke, **Rethinking The Rise And Fall Of Apartheid, South Africa and World Politics**, New York, Palgrave Macmillian, 2005, s.43-50.

yabancı fonların Güney Afrika'daki rejime karşı bir baskı aracı olarak kullanılmadığını, aksine bu fonların Apartheid rejimine karşı herhangi bir meydan okumaya direnmek için kullanıldığını ortaya koymuştur.²⁴² Güney Afrika Apartheid süresince Batı'nın ekonomik sistemine çok dahayakından bağlıdır. Ve hatta 1960ve 1961'de bile (Güney Afrika'dan servet akışının en düşük olduğu yıllar) sermaye birikimi süreci hiç aksamamıştır.²⁴³

Yabancı sermaye ve Güney Afrika hükümeti arasındaki ilişki ülke dışında da büyümüştür. Apartheid yönetimi ciddi bir biçimde ve artan miktarda Avrupa'da borçlanmıştır. 1969'dan itibaren dış borçlanma üç katına çıkarken, 1971'de toplam 154 milyon sterline ulaşmıştır. Uluslararası sermayeApartheid rejimini borçlandırarak kendine bağımlılığını sürdürmesini sağlarken, siyasi kontrol ve egemenliğini sürdürmek için de ekonomide aktif bir biçimde rol almıştır. Apartheid hükümetinin tahvilleri neredeyse tüm Avrupa ticari bankalarında garantili olmuştur.²⁴⁴ Yabancı hükümetler aynı zamanda Apartheid'a düzenli bir sermaye transferi sağlamışlardır. Hükümet kaynakları transferlerin değerini sayısal olarak az göstermesine rağmen 1968'e kadarki beş yıllık süreçte 68 milyon sterlin Güney Afrika'ya transfer edilmiştir. Apartheid uygulayan Güney Afrika ile güçlü bir biçimde ticaretini genişletmeyi sürdürmüştür. Bu ticaret 1971'de son on yıllık sürece göre 252 milyon sterlinden 650 milyona ulaşmıştır. İngiltere bu tarihte Güney Afrika ihracatının %29'unu hala elinde bulunduruyor olsa da, Batı Avrupa'nın satışları bu oranın üstüne çıkmıştır. Avrupa dışında Japonya ve ABD de Apartheid yönetimi ile

---

²⁴² Güney Afrika Komünist Partisi'nin kurucularından biri ve Apartheid karşıtı bir gazeteci olan Ruth Frist, 1982'de Güney Afrika'dan sürgün edildiği sırada çalıştığı Mozambik'te gerçekleşen bir bombalı saldırı sırasında öldürülmüştür. Ruth First aynı zamanda Apartheid döneminin önemli tanıklarından biridir. Biyografinin tamamı için ayrıca bkz. First, **Voices Of...**, s.1-27.

²⁴³ First, **op. cit.**, s.33-34.

²⁴⁴ **Idem.**

ticaretini hızla attırması ve Batı Avrupa ile İngiltere seviyesine yaklaşmışlardır. Bu ticaret Apartheid yönetimi için yaşamsal öneme sahiptir. Ayrıca Güney Afrika Commonwealth'in dışına çıkarılmış olmasına rağmen Commonwealth'in faydalarını kullanmaya devam etmiştir. Commonwealth içinden ise bu ilişkinin kökeninin 1932'e uzanan Ottawa Anlaşmaları olduğu ileri sürülmüş ve Commonwealth üyeliğinden gelmediği için sürdürülebileceği açıklanmıştır.²⁴⁵ Özellikle 1932 Ottawa Anlaşmaları İngiltere ve Güney Afrika arasındaki emperyalist bağımlılık ilişkisinin diğer bir göstergesidir. 1961-1963 yılları arasında anlaşma çok tartışılmış olsa da 1971-73 yıllarına kadar tüm üyeler arasında aktif bir biçimde sürdürülmüştür.²⁴⁶

Güney Afrika ekonomisi İngiltere ile olan ticaretine geçmiş dönemde oldukça bağımlıyken 1970'ler itibarıyla bu bağımlılık kısmen azalmıştır. Önceki kırk yıllık dönemde endüstrileşme ile yapılan hamlelerle ithalatı arttırmaya yönelik çalışmalar ve Batı Avrupa üzerinden alternatif tedarikçi bulma girişimleri sonucu, 1947 ile 1967 yılları arası İngiltere'nin ithalatı %30'lardan %20'lere gerilemiştir. Fakat bu gerilemenin içerisinde dünya ekonomisinin seyrine yön veren ve İkinci Dünya Savaşı

---

²⁴⁵ Lord Privy Seal İngiltere'de 15 önemli devlet kişisinden biri olarak 14. yüzyıldan itibaren krallık içerisinde güçlü bir kurum olarak faaliyet göstermiştir. Dönemin Privy Seal Lordu **Edward Richard George Heath** Güney Afrika ile ticari işbirliğinin üyelik dışında da devam edebileceğini açıklayan kişidir.

²⁴⁶1932 *Ottawa Anlaşmaları (Ottawa Agreements)* Britanya ve kolonileri arasında tarifeler ve ticaret üzerine yapılmış bir takım seri anlaşmayı içermektedir. Ottawa şehrinde yapılmış konferans sonrasında Büyük Depresyonun etkilerinden korunmak üzere bir emperyalist sistem inşa edilmiştir. Anlaşmalar kolonilerden gelen et, buğday, süt ve meyve gibi ürünlerin İngiltere'ye ücretsiz girişi için kontenjanlar belirlemiştir. Temel mantığı, "imparatorluk içi ücretsiz ticareti" savunan, "ülke üretimi ilk, imparatorluk üretimi ikinci ve yabancı üreticiler sonuncu" prensibine dayalı kapalı bir koalisyon biçiminde temelde İngiltere'nin emperyalist çıkarlarını koruyan ve garanti altına alan bir anlaşmadır. İmparatorluk içinde düşük tarifeleri gerektiren anlaşma imparatorluk dışına yüksek tarifelerin uygulanmasını öngörerek tek taraflı bir biçimde sermaye birikiminin sürekliliğini garantilemeye çalışmıştır. Konferans özellikle "Keynezyen" ekonomi modelinin (faizlerin düşürülmesi, para arzının artırılması ve hükümet harcamalarının artırılması, vb. gibi) adaptasyonu için önem taşımıştır. Özellikle Keynezyen dönemin ekonomi politikalarının uygulandığı Güney Afrika'daki Apartheid devletinin 1971-73 sürecinde ve Keynezyen politikardan vazgeçilerek -Washington Konsensüsü ile başlayan- neo-liberal politikaların uygulanma süreçlerinde geçirdiği değişimler daha açık anlaşılmaktadır. Anlaşma detayları için ayrıca bkz. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100256845>.

sonrası hızla yükselen ABD emperyalizmiyle bir yer değiştirme de söz konusudur.²⁴⁷

Yine de Güney Afrikaticareti bağımlılığın klasik biçimi olan ham madde, gıda ve şarap ihraç ederken, makine ve sermaye malları ithal etmeye devam etmiştir.

1974-1976 yılları arasında Güney Afrika ile ABD arasında yükselen bir işbirliğinin göstergesi Angola müdahalesi sırasında ortaya çıkmıştır. 1976 *Soweto Katliamı* sonrasında, ABD içerisinde yükselen tepkiler ve söylemlere rağmen Washington'un Güney Afrika politikasında bir değişiklik yaşanmamıştır.²⁴⁸ Sembolik ambargo kararlarına karşılık ABD'nin Güney Afrika'ya ihracatı 1978 ve 1979'da %30'ların üzerine çıkmıştır. Apartheid rejimi ve ABD arasındaki ilişkinin seyri Apartheid'in düşüşü öncesi Ronald Reagan başkanlığı sırasında açık bir biçimde hayata geçirilmiş politikalarda gözlenebilir.²⁴⁹ Reagan ve P.W. Botha döneminde, ABD ve Güney Afrika arasında 1981'de hayata geçirilen *Constructive Engagement (Yapıcı Angajman)* ile birlikte Washington yönetimi ANC'yi tehlikeli ve komünizm yanlısı terörist bir grup olarak ilan etmiştir.²⁵⁰ Jimmy Carter başkanlığında söylemleri değişse ve bu ABD'nin Güney Afrika politikalarında bir kırılma ya da farklılaşma olduğu gibi bir algı yaratılmaya çalışılmış olsa da Apartheid rejimi ile ilişkiler süreklilik içerisinde devam etmiştir.²⁵¹ Aynı durum sonraki dönem ABD başkanları

---

²⁴⁷ **Idem..**

²⁴⁸ 16 Haziran 1976' da Soweto Öğrencileri Temsilci Meclisi 20.000 kişilik lise ve ilköğretim düzeyinde öğrenci çocuğun katılımıyla İngilizce ya da Afrikaner dilinde eğitim istemediklerini ifade eden bir yürüyüş düzenledi. Yürüyüşte polis öğrencilere çeşitli kimyasallar kullandıktan sonra üzerlerine ateş açmıştır. Vahşi polis saldırı saldırısının ardından (176 siyah çocuğun öldürüldüğü söylene de sayının 700'lere ulaştığı tahmin edilmektedir) yüzlerce çocuk ve genç öldürülmüştür. Saldırı sonrası Soweto Katliamı hem Güney Afrika içinde hem de uluslararası ortamlarda tepki çekmiş ve Apartheid'in bu saldırısı ciddi bir biçimde kınanmıştır. Ayrıca bkz. Robert C. Cottrell, **South Africa- A State of Apartheid**, y. yok, Chelsea House Publishers, 2005, s.105-106.

²⁴⁹ Tarihiçi David Schmitz ile yapılan röportajda bu yönde güçlü soru ve cevaplar bulunmaktadır. Bkz. **Regan's Embrace Of Apartheid South Africa**, Ed. Justin Elliott, 2011, http://www.salon.com/2011/02/05/ronald_reagan_apartheid_south_africa/, (10.07.2015).

²⁵⁰ David. F. Schmitz, **The United States and Right-Wing Dictatorships, 1965-1989**, New York, Cambridge University Press, 2006, s.217-220.

²⁵¹ Schraeder, **op. cit.**, s.221-222.

içinde geçerli olmuştur: Richard Nixon ve George W. Bush dönemlerinde de Apartheid politikaları aynı şekilde sürdürülmüştür.²⁵²

C. APARTHEİDİN YAPISI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Apartheid'ın yapısı üzerine ANC, SACP (South Africa Communist Party- Güney Afrika Komünist Partisi) gibi Apartheid karşıtı öncü hareketler ve Martin Legassick, Harold Wolpe, Chris Alden, Merle Lipton, Dan O'Meara, Mahmood Mamdani, Ruth First, Saul Dubow, Patrick Bond, Deborah Posel gibibirçok akademisyen ve aktivist tarafından farklı görüşlerortaya atılmıştır. Apartheid'ın niteliği üzerine yapılan tartışma temel olarak liberal, yeni-Marksist ve yeni-Weberci teoriler ekseninde sürdürülmüştür. Genel olarak liberal yaklaşımlara göre, Apartheid yasaları ve kurumları ekonomik büyümeyi bozup yavaşlatmaktadır. Bu nedenle Apartheid ve kapitalizm arasında ilişki kurmak gerçekçi değildir. Bu görüş ırkçılığa, iktidarın nasyonalist yapısına ve hükümet politikalarına özel bir vurgu yapmıştır. Yani Apartheid'ın kökleri hükümet politikaları ve ırkçı ideolojiyle ilgilidir. Yeni-Marksist ve diğer revizyonist görüşler ise Apartheid'ın kapitalist gelişimin altını kazınması bir kenara, kapitalist süreci körükleyerek güçlendirdiğini iddia etmiş ve ayrıca ucuz iş gücünün Güney Afrika kapitalizminin sürdürülmesi ve genişlemesi için yaşamsal değerde olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu yaklaşım Güney Afrika *Bantu Yurtlarından* gelen *göçmen iş gücü* ile kapitalist ve kapitalist-olmayan çevreler arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Sınıf-ırk tartışması ekseninde bazı görüşler sınıf

---

²⁵² Ayrıca bkz.

http://www.democracynow.org/2004/6/11/allied_with_apartheid_reagan_supported_racist, (10.06.2015).

indirgemeci, bazıları ise ırk indirgemeci olmuştur. Son olarak ilk iki görüşün karşısında Apartheid'ı özellikle 1948 sonrasında iktidara gelen Afrikaner hükümetin politikalarına ve totaliter yapısına bağlayan üçüncü bir görüş yer almıştır.²⁵³ Bu görüş kendi içinde ikiye ayrılarak bir kısmı yeni-Weberci bir yaklaşımla kolonyal kurumlara, bürokrasiye, ordu ve devletin özel yönetim araçlarına ağırlık vermiştir. Buna karşılık bir grup da Apartheid'ın salt ırkçı bir ideolojinin ve Afrikaner milliyetçiliğinin ürünü olarak yükselen Avrupa ırkçılığının bir parçası olarak görmüştür.

Güney Afrika tarihi ve Apartheid'a yönelik birçok yaklaşımın tek yönlü ve indirgemeci olması Güney Afrika ekonomi politiği ve özellikle post-Apartheid döneminin yorumlanmasında güçlük çıkarmaktadır. Güney Afrika kapitalizminin gelişim seyrini Avrupa ve batı kapitalizmiyle eşitleyerek, kalkınma ve modernleşme teorilerini Güney Afrika'ya uyarlayan liberal görüş bunlardan biridir. Diğer taraftan Apartheid'ı Afrikaner nasyonalizmine dayandıran salt politik açıklamalar da bir o kadar gerçek dışıdır. Buna karşılık Apartheid'ın temelinde ekonomik gerekçeler arayan Marksist görüşler oldukça analitik yaklaşımlar geliştirmiştir. Ancak birçok Marksist yaklaşım içerisinde de bütünlükten yoksun, indirgemeci ve tek yönlü bir ekonomi-politik yorumu söz konusu olmuştur. Kuşkusuz bu tartışmada Apartheid karşıtı mücadelenin öncü hareketleri ANC ve SACP'nin Apartheid eleştirisi çok kritik olmuştur.

---

²⁵³ Owen Crankshaw, **Race, Class and the Changing Division of Labour Under Apartheid**, London, Routledge, 1997, s.13.

Marksist bir çizgiye sahip ANC'ye göre, "Apartheid ırkçılığı kolonyal-tipte sömürü yoğun bir sistemdir."²⁵⁴ Güney Afrika içinde hem kolonize edenin hem kolonileştirilmiş olanın bir arada olması onu diğer kolonyal sistemlerden ayırmıştır. "Yöneten ve yönetilen yanyana aynı coğrafik sınırlar içinde yaşamaktadır. Fakat renk ve ırk, beyaz işgal ordusunu ve onların nesnesi olan beyaz nüfusun yerleşimini, baskın çoğunluk olan Afrikalılar, Hintli ve Renkli insanlardan ayıran bir çizgi olarak kullanılmıştır."²⁵⁵ Ekonomik ve politik güç "sözde efendi" olan beyazların elinde toplanmıştır. Yasa ve güç ile aşılmaz sınırlar inşa edilmiş, bu sayede beyaz azınlık korunmaya çalışılmıştır. Ülkenin ihtiyacı olan zenginliği ve ekonominin ihtiyaç duyduğu iş gücünü sağlamak dışında siyahlar toplumsal alanların dışına itilmişlerdir. ANC beyaz azınlığın ırk üstünlüğü teorileriyle ırkçılığı desteklemeye çalıştığını ancak gerçekçi olmayan bu teorilerin "terörün yönetimini" meşrulaştırma çabasından başka bir şey olmadığını ortaya koymuştur. ANC'ye göre Apartheid 1948'de iktidara gelen Ulusal Parti'nin resmi politikasıdır ancak Apartheid'in kökenleri 1948'den çok daha öncesine uzanmaktadır.²⁵⁶ Ülkenin işgali Afrikalı halkların işgali ile gerçekleşmiş, Afrikalılar hızlı bir biçimde mülksüzleştirilerek, önemli geçim kaynakları (toprak ve büyük baş hayvanları) ellerinden alınmıştır. 1910'da kurulan birlik ile Afrikalıların temel hakları beyaz egemenliği altında sona ermiştir. Özellikle Ulusal Parti ve Birleşik Partidevlet gücünü ve ülkenin ekonomik kaynaklarını tekelleştirmiş ve ırk yönetimi sistemini araçsallaştırarak beyaz iktidarının güvenliğini sağlamıştır.²⁵⁷

---

²⁵⁴ De Braganca ve Wallerstein, **op. cit.**, s.39-40.

²⁵⁵ **Idem.**

²⁵⁶ ANC'ye göre bu beyaz yönetimler ile başlayan ırkçılık 300 yıl kadar geriye gitmektedir.

²⁵⁷ **Ibid.**, s.41.

Ülkenin erken dönem ekonomisi, madencilik ve endüstri, İngiliz sermayesi ağırlıklıyken, Apartheid yönetimiyle tarımsal üretim Afrikaner çiftçi toplumunçkarları doğrultusunda zenginleştirilmiştir. Apartheid öncesi Afrikanerlerin ekonomik gücü görece daha azken, Apartheid döneminde çiftçiliğin gelişmesi, endüstriyel ve ticari kapitalizmin ve özel sektörün büyümesi ve devlet sermayesinin tamamlanması sağlanmıştır. 1960'larda Güney Afrika'ya yapılmış yabancı sermaye yatırımlarının miktarı neredeyse devlet sermayesinin toplamı kadardır.²⁵⁸ Bu dönemde hızla büyüyen Güney Afrika ekonomisi kapitalist dünya içerisinde ilk sıralarda yer almıştır. Bu süreçte Apartheid yasaları ve kontrolleri aşırı derecede ucuz Afrikalı işgücütedarikini garantilemiştir. ANC'ye göre, Apartheid sisteminin merkezinde işgücü ve toprak politikaları bulunmaktadır. *Bantu Yurtları* politikasıyla Afrikalılar ülke topraklarının %13'üne sıkıştırılmıştır. Bu yetersiz alanda geçim ekonomisi sürdüremeyen Afrikalılar böylece beyaz topraklarında işgüçlerini satma arayışına girmişlerdir. Rezervlerdeki tarımın nüfusu destekleyememesi ve vergilendirme zorunlulukları ile göçmen işgücü sistemi ortaya çıkmıştır. Beyaz üretim alanlarında geçici olarak işçi olan Afrikalılar *GeçişYasası* ve diğer kontrollerle rezervlere dönmeye zorlanmışlardır. ANC'ye göre Apartheid, bir önceki sistem olan segregasyonun geliştirilmiş bir formudur.²⁵⁹

Apartheid karşıtı mücadelenin diğer bir parçası olan ve temel prensiplerini ortodoks-Marksizm üzerinden şekillendirmiş SACP'ye göre ise, iki Güney Afrika'nın beyaz olanı "gelişmiş kapitalist bir devlet", siyah olanı "klasik bir koloni" özelliklerine sahiptir. 1910'da birliğin kurulması emperyalizmin çıkarlarına hizmet etmiştir. Güç beyaz azınlığın tekeline toplanmış, baskıcı beyaz ulus Güney

---

²⁵⁸ **Idem..**

²⁵⁹ De Braganca ve Wallerstein, **op. cit.**, s.47-50.

Afrika'nın hem topraklarını işgal edip insanlarını baskılamış, hem de bu insanlarla yan yana yaşadığı *özel bir tür kolonyal* düzengeliştirmiştir. SACP'ye göre, Güney Afrika'da *emperyalizmin son aşaması olan gelişmiş bir tekelci kapitalizm* hakimdir. Bu tekelci kapitalizm İngiltere, ABD ve diğer emperyalist devletlerin çıkarlarıyla çok yakından bağlantılıdır. Buna karşılık *beyaz-olmayan Güney Afrika* tüm özellikleriyle tipik bir kolonidir. Yerli halklar ağır bir baskı, yoksulluk ve sömürü nesnesi olmuş, tüm demokratik haklarından yoksun bırakılmıştır.²⁶⁰ Ayrıca bu emperyalist çıkarlar *devletin tekelci kapitalizmi* ile (Iscor-demir&çelik, Escom-elektrik, Sasol- petrol) de çok yakından bağlantılıdır. SACP'ye göre, bu tekellerGüney Afrika'daki gerçek gücü oluşturmaktadır. Güney Afrika'daki *özel tür kolonyalizm* ilk olarak bu tekellerin çıkarlarına hizmet etmektedir.²⁶¹

Özel bir tür kolonyalizm yaklaşımının ortaya atılmasıyla geliştirilen Güney Afrika'nın hem emperyalistbir devlet hem de bir koloni olarak tek bir ayrılamaz coğrafi, politik ve ekonomik bütünlük içinde var olması görüşü sınıf, ırk, cinsiyet ve çevresel faktörleri sistematik olarak toplu bir şekilde incelemeye imkan vermiştir. Fakat SACP'ninbu tezi Afrikalı toplumların öncelikle *içsel kolonyalizmden* ulusal özgürlüğe kavuşması, sonrasında kapitalizme karşı mücadele etmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Bu aşamalı *özel bir tür kolonyalizm* tezi Güney Afrika ekonomisinin “kapitalist” olduğunu göz ardı etmesi gerekçesiyle bazı sol entelektüeller (özellikle yeni-Marksist yaklaşımlar) tarafından eleştirilmiştir. Bu isimlerin biri olan Harold Wolpe, Apartheid'ın sürdürülmesinin altındaki kapitalist mantığın temel endişesini aşağıdaki şekliyle özetlemiştir:

---

²⁶⁰ **Idem..**

²⁶¹ **Idem..**

Afrikalı ucuz işgücü tedarikinin yeniden üretim maliyetinden daha düşük bir seviyede sağlanması kapitalizm-öncesi üretim biçiminin bir işlevidir. Bir kapitalizm-öncesi üretim biçimi olan segregasyon sistemi kapitalizmin genişlemesiyle birlikte yıkılacağından, segregasyon döneminin şartlarının aynı şekilde sağlanabileceği Apartheid sistemi ortaya çıkmıştır.²⁶² Bu değerlendirme öncesi Wolpe, Apartheid'in farklı biçimlerdeki analizi üç başlık üzerinde yoğunlaştırmıştır: İlki, Güney Afrika tarihinin süreklilik içeren varyasyonları; ikincisi sınıf ya da ırk indirgemeci yaklaşımlar ve üçüncüsü devlete ve politikaya tekil bir çizgide aşırı önceliğe yer veren görüşler.²⁶³ Wolpe'a göre birliğin kurulmasından itibaren devlet farklı işlevlerde kullanılmıştır. İlki, devlet doğrudan yasalar, aracı kurumlar ve kendi kurumlarıyla hareket etmiştir. İkincisi, bu süreç içinde devletin baskı araçları yükselen toplumsal hareketlere karşı sürekli kullanılmıştır.²⁶⁴

Wolpe bu yasaların tamamında ırkçı ve ayrımcı bir ideoloji bulunduğunu öne sürer. Resmi olarak tanımlanmış ırksal grupları belirlemek ve bu grupların ilişkilerini düzenlemek amacıyla yürürlüğe giren yasalar, ırkçı ideolojinin yaygınlaşması ve bu ideolojinin aracı olarak kullanılmıştır.²⁶⁵ Wolpe, özellikle bu ırkçı ideolojinin aslında nasıl Güney Afrika'daki üretim biçimi ve biçimlerine karşılık geldiğini ortaya koyarak (üretim biçimi ile kastedilmek istenen sosyal üretim güçleri ve ilişkilerin baskın üretim araçlarına nasıl bağlı olduğudur) tek bir ekonomik sistemin de kendi

---

²⁶² Harold Wolpe, "Capitalism and Cheap Labour-Power in South Africa: From Segregation to Apartheid", **Economy and Society**, Vol.1, No:4 (1972), s.425 (s.425-456 içinden).

²⁶³ **Idem..**

²⁶⁴ Devletin bu yöndeki tutumuna –destekleyici ya da baskılamak amaçlı- 1914 beyaz maden-işçileri grevi, 1922 beyaz işçilerin genel grevi ve 1946 Afrikalı maden işçileri grevi ve 1972 Ovambo Grevine karşılık verdiği yanıtlar bunlardan dramatik olan bazı örneklerdir.

²⁶⁵ Wolpe, **Race, Class & Apartheid...**, s.6.

içinde birbirinden farklı üretim biçimlerini içerebileceğini açıklar. Bu nedenle Güney Afrika'daki üretim biçimlerini iki şekilde sınıflandırmıştır. İlki, kapitalist üretim araçlarına sahip olmayan işçilerin doğrudan işgüçlerini satarak, ödenmeyen emekleri ile üretim araçları sahibine artı değer kazandırdıkları kapitalist olan üretim biçimidir. İkincisi Afrika kamplarındaki, toprağın ortak mülkiyet olduğu ve çalışan sosyal birliğin ilişkilerinin kan bağına dayandığı kapitalizm-öncesi üretim biçimidir. Güney Afrika'da kapitalizmin gelişimi üretim kapasitesinin bozulmasına ve daha sonra hızla artan şekilde kapitalizm-öncesi toplumların yıkılmasına bağlıdır. Kapitalizmin erken dönemlerinde (1870-1930'lar) sermaye birikiminin ve artı değer hızı *Rezervlerde* göçmen işgücünün yeniden üretim aracının bir bölümünü sağlayan kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin sürdürülmesine bağlı olmuştur.²⁶⁶ Bu iki üretim biçiminin çakışması *Rezervlerde* kapitalizm-öncesi üretim biçiminin sürmesine izin vermemiştir. Ve bu nedenle *Rezervlerdeki* üretim araçlarından koparılarmülksüzleştirilen çok daha fazla Afrikalı ücretli-işgücü ortaya çıkmıştır. Wolpe bu noktada temel tezini ortaya koymuştur. Önceki dönemlere uygun politik yapıyı sağlayan segregasyon yerine Apartheid, artı-değer ve sermaye birikimihızının kapitalizm-öncesi üretim biçiminin parçalanarak sürdürülebilmesine bu ikili üretim biçiminin bir arada devam ettirilmesi gerekliliği nedeniyle sistematize edilmiştir. Diğer bir deyişle Apartheid, ikinci endüstrileşme döneminde, ucuz ve kontrol edilmiş işgücünü garanti eden ve yüksek hızda kapitalist sömürüyü sürdürmeyi sağlayan bir sistemdir.²⁶⁷ Oldukça düşük işgücü ücretleri kentsel beyaz bölgelerinde çalışan siyahların geçimini sağlamaya yetmeyeceği için, *Rezervlerde* kalan diğer aile fertleri de burada bir geçim ekonomisi yaratmaya çalışmıştır. Ancak

---

²⁶⁶ **Idem..**

²⁶⁷ **Ibid.,** s.8, 9.

Wolpe, başka durumlardan farklı olarak Güney Afrika'daki yerli halka ait pre-kapitalist sektörden doğrudan (böyle bir üretim fazlası olmadığı için) artı-değer çıkarılmadığını ifade eder. Bu nedenle iki sektör arasındaki ilişki bunun yerine kapitalist sektöre iş-gücü tedarikine indirgenmiştir.

Apartheid'ın yapısını liberal bir yaklaşımla değerlendiren Merle Lipton da, baskın şekilde kapitalist bir yapıda olan Güney Afrika ekonomisinin *Bantu Yurtları* ile kapitalizm-öncesi unsurlar içerdiğini ortaya koymuştur. Ancak Lipton'a göre, Apartheid'a temelden ve birçok açıdan sıkı sıkıya bağlı olan bu feodal-benzeri öğeler kapitalist gelişmeye engel olmuştur. Hızla büyüyen Güney Afrika ekonomisi içerisinde kapitalistlerin çıkarları zamanla değişime uğramıştır. Böylece kapitalistler tekrarlayan bir biçimde Apartheid'ı ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunmuşlardır.²⁶⁸ Lipton segregasyon ve Apartheid arasında süreklilik olduğu yönünde bir vurgu yapmıştır. Ancak sunduğu argümanlarla Apartheid'ın 1970'lere doğru aşamalarla çözülmeye başladığını iddia eder.²⁶⁹ İlk olarak *segregasyon* çalışma alanlarında bütünleşme ile çözülmeye başlamış ve toplu taşıma alanları gibi yerlerde yumuşamıştır. İkincisi, *ayrımcılık (discrimination)* iş alanı, staj, sendikalar ve ücret barlarında erozyona uğramış ve hükümet eğitim, sağlık ve refah gibi konularda eşit harcamalar yapmaya başlamıştır. Üçüncü olarak *ırkçı hiyerarşik statü* yumuşamış, siyahların meslek ya da mevki ile ilgili konularda beyazlarla eşit olabilmeleri üzerine ılımlı değişiklikler yaşanmıştır.²⁷⁰ Lipton, Apartheid'ın yapısındaki bu değişiklikleri ekonominin büyümesine ve kapitalistlerin ihtiyaçlarına bağlar. Bu nedenle Apartheid basit bir şekilde kapitalizm kaynaklı ya da ırkçılığın bir ürünü değildir. Apartheid'ın

---

²⁶⁸ Merle Lipton, *Capitalism and Apartheid, South Africa 1910-1948*, Hants, Wildwood House Ltd., 1985, s.2.

²⁶⁹ *Infra.*, s.77.

²⁷⁰ *Ibid*, s.81-82.

kökenindeki sınıf çatışması ve ırkçılık, kompleks bir şekilde birbirine bağlıdır. Ayrıca bu iki öge Apartheid'ın resmi ideolojisi ve güvenlik faktörleriyle güçlendirilmiştir.²⁷¹

Lipton'a göre, gelişen ekonomi içerisinde artan nitelikli işgücü ihtiyacını karşılayacak Afrikalı bulunmaması ve beyaz iş gücünün de maliyetinin yüksek olması sermayenin gereklilikleriyle çatışma halindedir. Bu çelişki nedeniyle kapitalistlerin artan talepleri karşısında daha fazla sayıda Afrikalı nitelikli iş gücü ekonomiye entegre olacaktır. Ayrıca Apartheid'ın maliyetinin çok yüksek olması kapitalistlerin Apartheid'ın önemli yönlerine karşı çıkmasını sağlamıştır. Özellikle egemen kapitalist sınıf Apartheid'ı hiç desteklememiştir. Bu analizde Apartheid politikaları ve kapitalistlerin çıkarları ayrı ayrı kamplarda yer almıştır. Lipton, ekonomik verilerin veya sınıf çıkarlarının politik davranışı anlamak için yetersiz olduğunu öne sürmüştür.²⁷² Fakat Lipton'un analizinde politikaya yüklenen ağırlık ve ekonomik bakış açısının eksikliği Apartheid'ın kökenleri ve ırkçılık ile ilgili temel soruları yanıtsız bırakmaktadır.

Liberal yaklaşımların temel iddiası, ekonominin gerektirdiği artan nitelikli işgücü ihtiyacı sonucu daha fazla sayıda Afrikalı işçinin nitelikli işgücü olarak sisteme entegre olmasıyla Apartheid'ın kendiliğinden çözülme sürecine gireceğidir. İngiltere ve diğer yabancı ülkeler, özellikle Apartheid'a müdahale edilmesine gerek olmadığını, Güney Afrika'ya yapılan yatırımların Apartheid'ın altını kazıdığını iddia etmiştir. Bu görüşe göre, artan nitelikli ve yarı-nitelikli iş gücü için siyah rezervlerinin kullanılmasıyla birlikte sorun "barışçıl" ve kendiliğinden bir çözüme

---

²⁷¹ **Ibid.**, s.365-374.

²⁷² Lipton, **op. cit.**, s.370-375.

kavuşmuş olacaktır. Ayrıca bu yaklaşımda, gelişen Güney Afrika endüstrisinin yeni bir pazar ihtiyacı olduğu özellikle vurgulanmıştır. Bu ihtiyaca yönelik iç talebin ve tüketimin artırılması için Afrikalıların ücretleri giderek arttırılmıştır. Fakat gerçekte iş-rezervasyonları, Afrikalıların işe alınmasını engellerken, açılan yeni pozisyonlar beyazlar tarafından doldurulmuştur. Diğer taraftan “colour bar” eklenen değişikliklerle beraber Afrikalıların işgücüne nitelikli olarak katılımını düzenlemiş ve sınırlamıştır. 1956’da Endüstriyel Uzlaştırma Yasası ile işgücü bakanlığı “colour bar’ı” tüm endüstriler ve tüm branşlar için genişletmiştir. Bu sayede ırksal eşitsizlik renk çizgisi boyunca korunmuş ve beyaz işçi sınıfının her bir endüstriyel sektörde tam kapasiteli istihdam edilmesi garantelenmiştir.²⁷³ Bu açıdan nitelikli işgücünü oluşturan siyah işçi sayısının artışı Apartheid’in genel işgücü politikalarıyla bir çatışma halinde değildir, karşıt bir biçimde bir uyuma söz konusudur. 1970’ler boyunca artan sayıda siyah nitelikli iş gücü ekonomiye katılmış ancak Afrikalıların çalışma biçimi beyaz işçilerle kıyaslanamayacak şekilde eşitsiz ve olumsuz şartlarda sürdürülmüştür. Böylece Apartheid, endüstrileşme büyüdükçe beyaz ve beyaz olmayanlar arasındaki ayrımı da büyütürken beraberinde getirmiştir.²⁷⁴

İrkçılığı Afrikaner nasyonalizmiyle birleştiren bazı Weberci yaklaşımlara göre, bu tutum iktidarın totaliter yapısından kaynaklanmaktadır. Bazı görüşler Apartheid altında siyahlara göre kısmen daha az olsa da beyaz işçilerin de benzeri şartlar altında çalıştırıldığını ve zorlandığını iddia etmiştir.²⁷⁵ Özellikle Nazi politikaları ve Apartheid politikalarının sıkça karşılaştırılması ve bu iki tarihsel olgu arasındaki analogjiye dayanan Apartheid analizi çok eleştirilmiştir. Bu görüşün

---

²⁷³ First, *op. cit.*, s.62.

²⁷⁴ *Ibid.*, s.59.

²⁷⁵ Peter Alexander, **Workers, War & the Origins of Apartheid: Labour & Politics in South Africa 1939-48**, Oxford, James Currey Ltd, 2000, s.118-122.

savunucularından Adrian Guelke, Apartheid'in yapısının totaliter mi kolonyal mı olduğuna yönelik bir soruyla başlattığı tartışmayı Hannah Arendt'in *Totalitarizmin Kökenleri* kitabından referanslarla sürdürmüştür. Guelke, özellikle Apartheid ve Nazi Almanyası arasında bir analogi yaparak, iki tarafta da sorunun kökenlerinin totalitarizmden kaynaklandığını öne sürmüştür. Guelke'ye göre, segregasyonu Apartheid'a bağlayan yaklaşımlardaki temel çarpıklık özellikle kolonyalizm ve Avrupa milliyetçiliği dönemleri arasındaki ayrımın yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Apartheid, radikal, "anti-kolonyal" Afrikaner nasyonalizminin bir ürünüdür.²⁷⁶ Segregasyon ve Apartheid arasındaki süreklilik fikrini tamamen reddeden ve iki süreci farklı dönemlere, ideoloji ve pratiklere bağlayan bu görüş, iddiasının aksine tarihsel olarak gerçekçi değildir. Bazı Afrikanerler faşist fikirlerden etkilenmiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanyayı desteklemek istemişlerdir. Ancak bu gerçekleşmezken, Guelke'nin iddiasının aksine, Apartheid ve Afrikanerlerin tutumları Alman Faşist rejimiyle farklı yapılarda olmuştur.²⁷⁷ Bu görüşe karşı çıkan Deborah Posel'e göre Apartheid, Nazi devleti gibi sistematik olarak ırkçılaştırmış rejimlere benzemeyen şekilde hiçbir zaman soykırımcı bir proje olmamıştır. Buna karşıt bir biçimde Apartheid'ın zorunluluklarından biri, "sürekli kölelik" ve "teslim" koşullarında da olsa, beyaz üstünlüğünün yapılarını bozulmamış şekilde korumak için çoğu siyah insanı canlı tutmak olmuştur.²⁷⁸

---

²⁷⁶ Guelke, **op. cit.**, s.30-40.

²⁷⁷ William Beinart ve Saul Dubow, "The Historiography of Segregation and Apartheid", **Segregation and Apartheid in Twentieth-Century South Africa**, Ed. William Beinart ve Saul Dubow, London ve New York, Routledge, 2003, s.12.

²⁷⁸ Deborah Posel, "The Apartheid Project, 1948-1970", **The Cambridge History of South Africa**, vol. 2, (1885-1994), s.332 (319-368 içinden).

Apartheid'ı totaliter bir yönetim olarak tanımlayan yaklaşımlar içerisinde özellikle Afrikanerlerin ve Ulusal Parti'nin rolüne büyük bir pay biçilmiştir. Gelişmeye büyük katkıları olan isimlerden Afrikaner politikacı Hendrik Frensch Verwoerd bu süreçte Apartheid'in baş mimarı olarak öne çıkarılmıştır.²⁷⁹ Birçok akademik yayın, belgesel ve benzeri çalışma Verwoerd'in otoriter karakterine odaklanarak Apartheid'in kilit olarak 1948 sonrasında nasıl geliştirildiğini kanıtlama çabası içerisinde olmuştur. Bu görüş oldukça yaygın olmasına karşılık temelinde, tarihsel olarak yerleşimci kolonyalizm ve kapitalizm ilişkisinin Apartheid ile tamamen koparılması fikri yatmaktadır. Segregasyon ile Apartheid arasında süreklilik olmadığı vurgusuyla Apartheid'in Afrikaner nasyonalizminin bir ürünü olan resmi ırkçı ideolojisine bağlı bir şekilde geliştirildiği ifade edilmiştir.²⁸⁰ Bunlara ek olarak bu görüşteki diğer bir iddia "büyük plan" tasarısıdır. Bu iddianın kökeninde Afrikanerlerin özellikle 1960 sonrasında Apartheid'ı gerçekleştirmek için doğrusal ve kümülatif bir çizgi boyunca her yeni adımı öncekinin başarısının üstünde temellendirerek gerçekleştirdiği görüşü bulunmaktadır.²⁸¹ Apartheid'in yapısına yönelik yapılmış bu çalışmalar, Deborah Posel'e göre, anlaşılır bir biçimde "kışkırtıcıdır." Posel, tekil bir büyük plan görüşünün Apartheid'in inşasındaki politik sürecin köklü bir biçimde yanlış bir sunumu olduğunu öne sürer.

Weberci bir perspektifle, devletin, kurumlarının ve bürokrasinin bu süreçteki rolünün liberal, Marksist ve diğer görüşler tarafından görmezden gelindiğini öne

---

²⁷⁹ Hendrik Frensch Verwoerd, 1901'de Hollanda'dan Güney Afrika'ya göç etmiş bir beyaz yerleşimcidir. 1958'den 1966'ya kadar ülkede başbakanlık yapmıştır. Başbakanlığı döneminde ırkçı uygulamaların artması ile siyahlar üzerinde beyaz egemenliğini en üst seviyelere taşımıştır. Bu açıdan Apartheid'in baş mimarlarından biri olarak tarihe geçmiştir.

²⁸⁰ Deborah Posel, **The Making Of Apartheid 1948-1961, Conflict and Compromise**, Oxford, Clarendon Press, 1991, s.2.

²⁸¹ Bu çalışmalardan biri olarak bkz. Nancy L. Clark ve William H. Worger, **The Rise and Fall of Apartheid**, ikinci Baskı, Londra ve Newyork, Routledge, 2011, **passim**.

süren Posel'e göre, Apartheid 1950'lerden itibaren devletin içinde baskın hale gelmiş ve devletin eylemleri için bir kılavuz olmuştur. Bu nedenle devletin rolünün tüm tarihsel süreçte önemi özel olarak vurgulanmalıdır çünkü devlet de kapitalistler gibi kendi hesabına çalışmaktadır.²⁸² Bu açıdan Legassick ve Wolpe gibi Marksistlerin Apartheid analizlerini indirgemeci ve araçsalcı bulan Posel, "sınıf-ırk tartışması" bağlamında Güney Afrika'nın basit bir şekilde sınıf güçlerinin reflekslerine indirgenemeyeceğini iddia etmiştir.²⁸³ Posel'e göre, Afrikanerler kendi çıkarları için çabalarken, devlet hali hazırda Afrikalıların kentleşmesini dondurmuş ve göçmen işgücü sistemini güçlendirmiştir.²⁸⁴ Posel, devletin bir aktör olarak ırkçı ayrımı kurumlarla etkinleştirdiğini özellikle vurgulamıştır. Buna karşılık Wolpe, bu süreçte devlete yüklenen gerçek dışı ağırlığı yadsımıştır. Wolpe'a göre, devlet temel öğeleriyle, bir araç olarak, kapitalist gelişme doğrultusunda Apartheid ile ucuz göçmen iş gücü tedarikini sürdürebilmek için kullanılmıştır.²⁸⁵

Devlet ve kapitalizm arasındaki ilişkide Apartheid'a dair diğer bir çözümleme Eric Louw tarafından yapılmıştır. Louw'a göre, yirminci yüzyılın başında Güney Afrika Birliği'nin kurulmasında İngiltere'ye bağlı Cape kolonisinin İngiliz yöneticisi Lord Alfred Milner'in büyük katkıları bulunmaktadır. Britanya, diğer güney Afrika bölgesindeki topraklarında olduğu gibibir "endüstriyel kapitalist devlet" kurma girişimini başlatmıştır.²⁸⁶ Milner, İngiliz egemenliğinin göbeğinde bir yerleşimci kapitalizmi kurulmasına öncülük etmiştir. Buradan doğan ırkçı-kapitalist devlet, Güney Afrika'nın sosyoekonomik örgütlenmesinin bir aracı olmuştur. Bu devlet,

---

²⁸² Posel, **op. cit.**, s.5-6.

²⁸³ **Idem.**

²⁸⁴ Deborah Posel, "Rethinking the 'race-class debate' in South African Historiography, **Social Dynamics**, Vol.9, No:1, Oxford (1983), **passim**.

²⁸⁵ Harold Wolpe, "Towards analysis of the South African state", **International Journal of the Sociology of Law**, No:42 (1980), s.8.

²⁸⁶ Louw, **op. cit.**, s.1-3.

madencilik kapitalizminin ihtiyaclarına hizmet etmek için tasarlanmıştır. Aynı zamanda devlet politik güce sahip beyaz yönetim ile birlikte, beyaz azınlığın güç sahibi olduğu bir biçimde beyazlar hesabına yönlendirilmiştir. Louw, İngiliz emperyalizminin ABD emperyalizmiyle yer değiştirdiği İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Güney Afrika'nın da bu emperyalizmin etki alanı altına girdiğini ortaya koymuştur. *Afrikanerlerin tutumlarına* odaklanan Louw'a göre, Apartheid tamamen Afrikaner politikasının bir ürünüdür.²⁸⁷ Afrikanerler İngiliz emperyalizminin Güney Afrika'daki alanını genişleten segregasyon sistemine karşı çıkmış ve İngiliz emperyalizmine karşı Afrikaner kimliğini güçlendirmiştir. Bununla ilişkili olarak segregasyon sürecinde siyahların kısmi olarak Güney Afrika'nın siyasal hayatındaki varlığı, Apartheid rejimi ile tamamen ortadan kaldırılmıştır.²⁸⁸

Marksist ve liberal yaklaşımlara karşılık yeni-Weberci perspektifle Güney Afrika'nın Afrika tarihi içerisinde ele alınması gerektiğini ifade eden Mahmood Mamdani'ye göre toplumsal segregasyon ırkçı egemenliğin istikrarsız olmasını sağlamıştır: Ekonomi geliştikçe kentleşmiş ya da ilkelikten çıkmış daha fazla yerli işgücüne ihtiyaç duyulmuştur.²⁸⁹ Irksal hâkimiyeti sürdürebilmek için debeyaz azınlığın kurumsal ayırım sistemini güçlendirmesi gerekmiştir. Bu sayede yarı-endüstrileşmiş, kentleşmiş Güney Afrika içinde, üretici olmayan yerlilerin kendi *Bantu Yurtlarına* itilmesi, üreticiolabileceklerin ise *Bantu Yurtları* ve beyaz alanları arasında bir göçmen işgücü olmaları sağlanmıştır. Bu gelişmelerin sonucu ortaya çıkan yüksek derecede şiddet ve gaddarlık Güney Afrika'nın kendi kolonyal

---

²⁸⁷ **Idem..**

²⁸⁸ **Idem..**

²⁸⁹ Post-kolonyal teörinin savunucularından olan Mamdani diğer Weberci yaklaşımlardan temel olarak ayrılır. Mamdani burada diğer Weberci yaklaşımlar gibi hükümetin milliyetçi ve totaliter yapısına dikkat çekmez. Ona göre bu süreçteki temel unsurlar önceki dönemlerden beridir fonksiyonlarını sürdüren kolonyal devlet kurumları ve bürokrasisidir.

tecrübesi içerisinde yer almıştır. Fakat Apartheid Güney Afrika'ya özgü bir şekilde gelişmemiş, bu biçim gerçekte Afrika'daki kolonyal devletin genel yapısı içinde yer almıştır. Bu açıdan Mamdani “kolonyal devletin” yapısının her yerde benzeri öğeleri temel olarak paylaştığını vurgulamıştır. Mamdani'ye göre; “Ne segregasyon ne Apartheid Güney Afrika'nın icadı değildir. İkisi de hem İngiliz ‘dolaylı yönetimi’ hem de Fransız ‘asimilasyon’ yönetiminin idealize edilmiş bir formudur.”²⁹⁰

Mamdani'ye göre, örgütlenme ve yeniden örgütlenme meselesinde temel sorun merkezi ve baskın şekilde tek bir yanıtı denk gelir: Yerli sorunu. Zayıf ve yabancı bir azınlığın nasıl yerli çoğunluğu yönetebileceği sorusuna cevap “doğrudan ve dolaylı yönetim” ile verilmiştir. Mamdani'ye göre, beyazlar ve yerliler arasındaki farklılaşma vurgusu öznelerin “yerli” kurumlar tarafından yönetilmesi anlamına gelmiştir.²⁹¹ Bu açıdan dolaylı bir yönetim biçimi olarak Apartheid iki farklı şekilde kurgulanmıştır: İlki etnik, diğeri kırsal-kentsel olarak.²⁹² Bu yönetimin sürdürülmesi için kolonyal kurumlar ve bürokrasi erken dönemlerden itibaren oldukça işlevsel olmuştur. Bu nedenle bu kurumların süreç içindeki önemi göz ardı edilmemelidir. Özellikle yerli otoritelerin yaratılması ile Afrika genelinde dekolonizasyon süreci hakim olmasına karşın, bir dolaylı yönetim formu olarak Apartheid'in sürdürülebilmesi kolaylaşmıştır. Başka bir deyişle Apartheid çoğunluğu oluşturan Afrikalıları “yeniden-kabileleştirme” yöntemidir. Mamdani'ye göre post-Apartheid sürecini analiz edebilmek için, Apartheid'ı genel olarak Afrika

---

²⁹⁰ Mahmood Mamdani, **Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism**, New Jersey, Princeton University Press, 1996, s.6-7.

²⁹¹ **Idem.**

²⁹² **Ibid.**, s.26-28.

içerisindeki diğer kolonyal yönetimlere benzer şekilde Avrupa koloniciliği döneminin bir parçası olarak ele almak gereklidir.²⁹³

Liberal yaklaşımların işgücünün giderek gelişen bir ekonomide ırklar arasında dengede olacağına dair görüşlerine karşılık yeni-Marksist yazar Martin Legassick beyaz-olmayan iş gücünün düzenlenmesinde, Afrikalıların iktidara ulaşmasının engellenmesi ve eğitime erişimin farklılaştırılması temelindeki ırkçı ayırım sisteminin merkezinde “devletin rolünü” özellikle vurgulamıştır. Legassick’e göre, İngilizler segregasyonist ideolojinin Güney Afrika’da kurumsallaşması için kilit rol oynamıştır. Bu nedenle Legassick, segregasyonun temel kurumsallaşma sürecinin Anglo-Boer Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı arası dönemde gerçekleştiğini belirtmiştir.²⁹⁴ Güney Afrika İç İşleri Komisyonu 1903-1905 döneminde yayınladığı belgeyle geleceğin segregasyonist “yerli politikalarını” sistematize etmenin yolunu açmıştır. Legassick, buradaki temel kaygının “ucuz iş gücü tedariki” olduğunun özellikle altını çizmiştir. Bu nedenle emperyalizm, kapitalizm ve segregasyon ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlıdır. Legassick, temel olarak Güney Afrika’nın otoriter ve ırkçı ayrılıkçılığının öğelerini özel tarihsel değişimler (merkantilist ticari işgal, ilkel sermaye birikimi) ve özellikle çağdaş kapitalizmin sermaye-hassas endüstrinin yapısıyla açıklamaya çalışmıştır. Apartheid yönetimi altında siyah işgücü *ekonomi-dışı şiddetin* katı formlarının nesnesi olmuştur. Sistem karşıtlığına güçlü askeri silahlar ve özel olarak güçlendirilmiş polis güçleriyle fiziksel ve psikolojik vahşi yöntemlerle yanıt verilmiştir.²⁹⁵ Bu açıdan Legassick, “kolonyal bir toplum

---

²⁹³ Mahmood Mamdani, “Reconciliation Without Justice”, (1996), http://web.uct.ac.za/depts/sarb/X0045_Mamdani.html.

²⁹⁴ Martin Legassick, “British Hegemony And The Origins Of Segregation In South Africa, 1901–14”, **Segregation and Apartheid in Twentieth-Century South Africa**, Ed. William Beinart ve Saul Dubow, London ve New York, Routledge, 2003, s.44, 45.

²⁹⁵ Legassick, **South Africa Capital...**, s.253-254.

içerisindeki kapitalist sosyal ilişkilerin doğuşunun özel ürünü olan ideolojik, politik ve ekonomik seviyeleri ile” Apartheid’ı daha geniş bir şekilde ele almıştır.²⁹⁶

Legassick’in Apartheid yaklaşımını belli noktalarda eleştiren Wolpe’a göre, Apartheid’in ırkçılık temelindeki ayrımcı politikalarının kökeni ucuz iş gücü tedariki ve rezerv sübvansiyon ilişkisi ile açıklanabilir. Ucuz işgücü Güney Afrika içerisinde en iyi göçmen iş gücü sistemi ile sağlanmıştır ve Apartheid politikaları da bu içeriği desteklemiştir.²⁹⁷ Göçmen iş gücü sistemiyle madenlerde baskın bir biçimde aileleri kırsalda kalmış yetişkin erkeklerin iş gücü kullanılmıştır. Kapitalistler Afrikalı işçilere iş gücünün hem sosyal hem de fiziksel yeniden üretim maliyeti nedeniyle yetersiz ücretler vermiş, bu sayede rezervlerde kalanlar da ailenin geçimini sağlayabilmek için tarımsal faaliyetleri sürdürmek zorunda kalmışlardır. Wolpe, Legassick ile aynı doğrultuda ucuz iş gücü politikalarının segregasyon ile başladığını ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası sürdürülemez duruma gelmesiyle Apartheid’in ortaya çıktığını öne sürmüştür. Ancak bu süreklilik Güney Afrika kapitalizminin sermaye birikiminin temel mantığı ile ilgilidir.²⁹⁸ Hobson, Luxemburg ve sonradan Legassick, Güney Afrika’da kapitalistlerin ve bu çerçevede politikacıların temel endişelerinin ucuz iş gücü tedarik edecek sistem arayışı olduğunu ortaya koymuşlardır.²⁹⁹ Bu açıdan Wolpe’un öne sürdüğü üzere ucuz iş gücü tedariki için ayrımcı politikaların segregasyondan miras alınarak geliştirildiğini söylemek yerinde bir tespittir. Ancak ucuz iş gücünün dışında sermaye birikimi sürecinde Apartheid döneminde beyaz yerleşimciler Güney Afrika’dan çok daha fazla artı değer elde etmişlerdir. Temelde Afrikalılar rezervlerde bir iç koloni olarak ucuz

---

²⁹⁶ **Idem..**

²⁹⁷ Wolpe, **Capitalism and Cheap...**, s.72.

²⁹⁸ Bkz. Legassick, **British Hegemony And...**, s.44-45.

²⁹⁹ **Idem..**, Ayrıca bkz. **Infra.**, s.49.

iş gücü arzı oluşturmuş, fakat aynı zamanda Güney Afrika'nın tüm geçim araçlarından ırkçı ve ayrımcı politikalarla sistemli bir biçimde uzak tutulmuşlardır. Bu sayede kapitalist ekonomi hızlı bir sermaye birikimi pratiğine sahip olmuştur. Wolpe'un analizi özellikle Apartheid ve kapitalizm arasındaki ilişkiyi indirgemeci şekilde ya da tamamen yadsıyan versiyonlarda açıklayan liberal görüşlere karşı güçlü bir yanıt olması nedeniyle önem taşımaktadır. Ayrıca *Özel Bir Tür Kolonyalizm* tezinin eleştirisiyle başlayan bu analiz Apartheid'ın ekonomik kökenlerinin teorik yerini konumlandırmak açısından ufuk açıcudur.³⁰⁰ Ancak Wolpe'un sınıf indirgemeci yaklaşımında topraksızlaştırmaya yeterince yer verilmemiş, sermaye birikiminin Apartheid ile ilişkisi ucuz işgücü tedarikine indirgenmiştir.

Özellikle birçok Marksist yaklaşımın Güney Afrika ekonomisinin kapitalist olduğunu göz ardı etmesine karşılık hem Legassick hem de Wolpe Güney Afrika'daki egemen üretim biçiminin kapitalizm olduğunu ortaya koymuşlardır. Legassick'e göre, kölelik baskın üretim biçimi değildir, çünkü artı değeri sahiplenen kişinin *sömürülen* kişi üzerinde herhangi bir *sahiplik* hakkı yoktur. Ayrıca, feodalizm de baskın üretim biçimi değildir; çünkü işgücü üretim araçlarından koparılmış durumdadır. Legassick'e göre, "Güney Afrika kapitalizmi işgücü çoğunluğunun aşırı bir biçimde ekonomi-dışı zorlanmasıyla karakterize edilmiştir. Feodalizm, kölelik (veya Asyatik biçim) altında ekonomi-dışı şiddet artı-değerin elde edilmesi için *zorunluluktur*."³⁰¹ Diğer bir kırılma noktası Marksist yaklaşımların "ilkel sermaye birikimini" klasik Marksizm üzerinden bir "önceki" aşamayla sınırlandırmış olmalarıdır. Bu da Apartheid'ın yapısına yönelik yeni bir yaklaşım geliştirmeyi

---

³⁰⁰ Patrick Bond, "South Africa: Two economies - or one system of superexploitation", <http://links.org.au/node/267>, (10.11.2014).

³⁰¹ *Ibid.*, s.255-256.

zorunlu kılmıştır. Ancak Wolpe ve Legassick, “ilkel sermaye birikiminin” kapitalist üretim için sürekli bir forma getirilebileceğini öne sürmüşlerdir. Normal bir kapitalist ekonomide ücret-ilişkileri ekonomi-dışı şiddete gerek kalmaksızın bu görevi göreceklerdir. Ancak Güney Afrika kapitalizminde olduğu gibi ekonomi-dışı şiddet artı değerlerin daha yüksek miktarda elde edilebilmesi için sürdürülmüştür.³⁰² Ayrıca uzun dönemde uluslararası sermayenin Güney Afrika ile olan yakın iktisadi bağları zor araçlarıyla elde edilen üretken çıktılarının sürekliliği için buradaki ekonomi-dışı şiddetin yaygın türü olan siyah düşmanlığı geliştirmiştir. Yüksek sayıda bir Afrikalı işgücünün topraksızlık, açlık ve varlık vergisi ile rezervler dışına çıkarılması, şehirlerde *bileşim* araçları, *geçiş yasası* vb. ile kontrol edilmesi, rezervler ve beyaz toprakları arasında *göçmen* bir Afrika işçi sınıfı yaratmak amacıyla, emperyalist politikalarla ortaya çıkmıştır. Ayrıca bütün kolonyal düzenin sürekli bir formda tutunabilmesini sağlayan “toprak sorunu”, emperyalizmin nasıl ucuz Afrikalı işgücü tedariki kurduğu sorunundan ayrılamaz. Kontrol edilebilen hazır bir işgücü kaynağı yaratmak için emperyalizm Afrika çiftçisinin ve köylüsünün gelişmesini kesin bir biçimde engellemiştir. Bu çiftçiler topraktan uzaklaştırılmış, madenlerde, fabrika ve çiftliklerde, kentler ve kırsal alanlar arasında *göçmen işgücü* olarak çalışmamaları halinde tehdit edilmişlerdir. “Güney Afrika’da dayanıklılık gerektiren ekonomi-dışı şiddetin (ırkçı yöntemlerin) siyasi iktidar tarafından siyah insanları kendi geçim araçlarından kopararak ücretli işgücü ilişkilerinin içine zorlayacak şekilde mülksüzleştirmek için kullanması, ilkel birikimin sadece tek bir seferlik ‘başlangıç

---

³⁰² Martin Legassick’in Apartheid analizinin önemi Apartheid’in ikili yapısını ilkel sermaye birikimi pratikleri ile birleştirmesinden ileri gelmiştir. Irkçılığı artı-değer üretimi ve kapitalist üretim biçimleri ile ilişkilendiremeyen birçok yaklaşıma karşılık Legassick onu bir “zor” kullanma aracı olarak incelemiştir. Bu nedenle Legassick’in analizi birçok yaklaşıma kıyasla çok daha bütüncül öğeleri kapsamıştır.

koşulu değildir.’”³⁰³ Böylece bu tarihsel sürecin “dengesiz ve birleşik gelişmelerini” sadece sömürü temeliyle (artı değerın çıkarılması), (ortodoks Marksist yaklaşımların temel aldığı haliyle) tanımlanamayacağı ortaya konmuştur. Kapitalist ve kapitalist-olmayan sistemlerin ilişkisi, bugün hala dünya sahnesinde müthiş bir şekilde etkilidir.³⁰⁴ Bu ikili sistemin Apartheid rejimi altında sürdürülmesinde ırkçılıkekonomi-dışı şiddet aracı olarak yıkıcı şekilde kullanılmıştır. Bu yıkıcılık elbette kapitalizmin kapitalist-olmayan üretim biçimlerini yıkma doğasının içinde yer alır. Irka ek olarak sermaye ve sermaye dışı aktivitelerin geniş birleşik bir seti sadece geçmişin yüklerinin değil, fakat aynı zamanda güçlü yerli geleneklerin ve çevresel bütünlüğün nasıl kullanıldığını ve sermaye tarafından genişletilerek-bugün ve gelecekte- nasıl istismar edildiğini gün yüzüne çıkarmıştır.³⁰⁵

Apartheid’ın bütünüyle, Afrikalı işgücü maliyetlerini düşürmek için baskılayıcı bir mekanizma olduğu görüşü ve Afrikalıların sistemli bir biçimde “ırkçı” şiddet ile üretim araçlarından uzaklaştırıldığı yaklaşımıyla birlikte bütüncül bir biçimde tekil bir “mülksüzleşme yoluyla birikim” (ilkel birikim) modeline ulaşmış oluyoruz.³⁰⁶ Böylece yerleşimci kapitalizmin ortaya çıkış anındaki zor kullanımının ve şiddetin kapitalist üretimin başlangıç koşullarına bağlı bir biçimde ortaya çıkmadığı, fakat aynı zamanda ırkçı bir form içinde çelişkili ve sürekli bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayede Apartheid ile Afrikalı toplumun kolonyal yapısının nasıl sürdürüldüğünün analitik bir değerlendirmesine ulaşmış oluyoruz.

---

³⁰³ Patrick Bond, **-The Elite Transition- From Apartheid to Neoliberalism in South Africa**, London, 2000, s.18-19.

³⁰⁴ Patrick Bond, “A Half-Century of Competing Political Economic Traditions in South Africa” **Conferans Paper**, (2010),<http://ccs.ukzn.ac.za/files/Bond%20Legassick%20poli%20econ%20conference%20paper.pdf>, (10.11.2014).

³⁰⁵ **Idem..**

³⁰⁶ **Idem..**

Apartheid “içsel bir koloni” olarak modern çağın yakın tarihlerine kadar ırkçı, ayrılıkçı ve ezici bir biçimde sürdürülmüştür. İlkel birikim kapitalizmin sürekli bir ögesi olarak yenilenen formlarda kapitalizme ihtiyacı olan dönüşümü sağlamıştır. Özellikle Apartheid’in çözülmeye başladığı 1985 sonrasında kapitalizmin geçirdiği değişimi anlamak Apartheid’in temel dinamiklerine ışık tutacaktır. Post-Apartheid döneminde Güney Afrika ekonomi-politiği daha yakından incelendiğinde Güney Afrika’nın neo-kolonyal sürecin karakteristik öğeleri daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Elbette bu öğeler dekolonize olan Afrikalıların ekonomik ve sosyal şartları söz konusu olduğunda dahanet biçimde gözlemlenebilir. Bu yönde kapsamlı bir çalışma Tolga Tören tarafından yapılmıştır.³⁰⁷ Tören, “ırk ve sınıf” olgularının Güney Afrika’daki kapitalist sürece yeniden eklenmesini ANC iktidarının uygulamaya koyduğu reformlar ve uygulamalar ekseninde yeniden değerlendirmiştir.

1990’lar sonrası dünya yeni bir kapitalist döneme girerken, birikimin, sermayenin ve iş gücünün mantığı değişmiştir. Globalleşme ya da neo-liberal dönem gibi farklı isimlerle adlandırılan bu süreçte ulus üstü ve çok uluslu yapılarla sermayenin serbest dolaşımı daha çok önem kazanmıştır. Tüm bu gelişmeler paralelinde önemli miktarda altın, elmas gibi değerli maden rezervleri olan Güney Afrika ekonomisinin de dünya ekonomisine yeniden entegre olması, uluslararası

---

³⁰⁷ Post-Apartheid sürecine yönelik bu çalışma Tolga Tören tarafından doktora tezi olarak 2012 yılında tamamlanmıştır. Tolga Tören, Güney Afrika’daki kapitalist gelişimin seyrini uzun dönem perspektifiyle ele almış ve Apartheid’in kökenlerindeki sınıf-ırk olgusunun post-Apartheid sürecinde ülke ekonomisine nasıl yeniden eklenildiğini ve Afrikalı bağımsızlık hareketlerinin geçirdiği dönüşümü detaylı bir biçimde aktarmıştır. Bu doğrultuda özellikle ANC iktidarının ülkenin en geniş çaplı birleşik işçi sendikası COSATU ve SACP ile birlikte yürüttüğü üçlü ittifakın bu mücadele sırasında sözünü verdiği kamulaştırma hamlelerinin nasıl uzağına düştüğünü özellikle vurgulamıştır. Bu konuda yazılmış ilk Türkçe kaynak olması nedeniyle ayrı bir yeri olan çalışma ayrıca Güney Afrika’daki post-Apartheid sürecini uzun bir tarihsel perspektifle ele alması nedeniyle, ilgi duyanlar için içerik açısından oldukça zengindir. Bkz. Tolga Tören, **Apartheidden Siyah Ekonomik Güçlendirmeye Güney Afrika: Sermaye Birikiminin Tarihselliğinde Irk Ve Sınıfın Yeniden Eklenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, *passim*.

sermaye ve kuruluşlar açısından çok büyük önem taşımıştır. Apartheid rejimi ise hem ülke içinde yükselen toplumsal hareketler hem de bölgesel gelişmeler ekseninde sürdürülemez duruma gelmiştir.³⁰⁸ Keynezyen modelin tamamen terkedildiği ve sömürünün mantığının neo-liberal politikalarda yenilendiği bu dönemde devlet eliyle yürütülen Apartheid kapitalizmi büyük güçler ve sermaye açısından artık rahatsız edici olmuştur. 1985'ten beri neo-liberalleşen dünya ve uluslararası sermaye açısından böyle bir ekonomik yapı artık kabul edilemezdi.³⁰⁹ Ayrıca IMF, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in ekonomik kanadıyla desteklenen neo-liberal yapısal uyum programları devlet müdahalesine gerek kalmaksızın ilkel sermaye birikimini emperyalist güçler için sürdürmeyi garantilemiştir. Üstelik, ülke içinde iç savaşa doğru evrilebilecek potansiyel çatışmalar sermayenin uzun dönemde kalıcı yatırımlarını tehdit eder niteliktedir. Kaldı ki anti-Apartheid mücadelesinin en kızgın olduğu bu dönemde uluslararası sermaye için de sermaye yatırımlarının güvenliği yeniden sağlanmalıydı. Güney Afrika toplumları ve özellikle siyahlar içinse bu geçiş uzun yıllar süren kanlı mücadeleler ve derin toplumsal eşitsizliklerin sona ereceği bir zafer anlamına gelmiştir. 1990'ların başına gelindiğinde Sovyetlerin çöküşü ve sosyalist tehdidin ortadan kalkmasıyla ABD, İngiltere, Japonya ve Almanya'nın başını çektiği bir grup ülkenin artan baskıları sonucu, Apartheid iktidarı ANC ile pazarlık sürecini başlatmıştır. 1990'da ANC ve diğer partilerin yasakları kalkmış ve 1994'de ülkenin yüzyılı aşkın süredir gerçekleşmeyen ilk demokratik seçimlerine gidilmiştir.

---

³⁰⁸ Anton D. Lowenberg ve William H. Kaempfer, **The Origins and Demise of South African Apartheid: A Public Choice of Analysis**, 4. Baskı, New York, The University of Michigan Press, 2001, s.32-40.

³⁰⁹ 1985'de esasen ABD Hazine Bakanı James Baker'ın '*Yapısal Uyum Doktrini*' ile başlayan neo-liberal politikalar 1 "*Washington Konsensüsü*" olarak adlandırıldı. Konsensüsün, 10 temel neo-liberal ekonomi politika prensibi, IMF, DB ve DTÖ aracılığıyla uygulanmıştır. 1994 Sonrası Güney Afrika'da da konsensüsün neo-liberal prensipleri uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde hem Afrika'da hem de dünyanın diğer bölgesinde benzeri bir neo-liberal süreç yaşanmıştır.

Apartheid resmen terk edilirken, Mandela 27 yıl sonra serbest bırakılmıştır. Barışçıl bir geçiş sürecini yürütmek için ANC ve beyaz rejim arasındaki pazarlıklarda beyazların en iyi toprakları, madenleri, imalathane ve finansal kuruluşları ellerinde tutması ANC tarafından kabul edilmiştir.³¹⁰

1994 seçimlerinden birkaç ay önce geçici Güney Afrika hükümeti kurulmuştur. Bu dönemde en çok tartışılan konulardan biri IMF'den borç alma ve Apartheid döneminden kalan borçların ödenmesidir.³¹¹ 1 Aralık 1993'de geçici hükümetin ilk yasası IMF'den 850 milyon dolarlık borç almak olmuştur. Borcun şartları neo-liberal yapısal uyum programlarıdır. Ayrıca 20 milyar dolardan fazla olan Apartheid yönetiminin ticari borçlarını da geri ödeme kararı alınmıştır. Ek olarak Micheal Comdesos, IMF Başkanı, gelecek başkan Mandela üzerinde özellikle iki konuda, UP döneminden Finans Bakanı ve Merkez Bankası Başkanlığı yapan iki ismin yeniden atanması için baskı uygulamıştır.³¹² Wallerstein, *Tarihsel Kapitalizm*'de devlet iktidarına ulaşabilen hareketlerin, kapitalist dünya ekonomisi içerisinde hareket alanlarının belli sınırlılıklar içerisinde kaldığını söyler. Bu hareketler, “kendilerini devletlerarası sistemin işleyişi tarafından, iktidarlarını varlık nedenleri olan ‘sistem karşıtı’ hedeflerini yumuşatarak kullanmaya zorlanır bir

---

³¹⁰ Oldukça tartışmalı olan bu konuda 1994'de bir konuşmasında Mandela oldukça ünlü olan şu paragrafı ifade etmiştir: “Bizim ekonomik politikalarımızda kamulaştırma gibi şeylere dair tek bir referans yok ve bu tesadüfi değildir. Bizi Marksist ideoloji ile bağlayacak tek bir slogan yoktur.” Bkz., Tören, **op. cit.**, s.1.

³¹¹ Harvey'in ifade ettiği borç krizleri yaratarak süren mülksüzleşme süreci siyahlar henüz iktidarı ele almadan önce yeniden devreye girmiştir. **Infra.**, s.18.

³¹² Patrick Bond, “From Racial to Class Apartheid: South Africa's Frustrating Decade of Freedom”, **Monthly Review**, Vol. LV, No.10, (Mart) 2004, <http://monthlyreview.org/2004/03/01/south-africas-frustrating-decade-of-freedom-from-racial-to-class-apartheid>, (19.04.2014).

durumda bulmuşlardır.”³¹³ ANC de muhalif ve sürgündeyken ideolojisi ve retorikine rağmen iktidara geldiğinde neo-liberal makroekonomi politikaları uygulamıştır.³¹⁴

ANC ekonomik yapının düzenlenmesi, siyahlar ve beyazlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve yoksulluğa karşı bir dizi sosyoekonomik programı yürürlüğe koymuş ve bunların hedeflerinin gerçekleşmesinin hükümetin önceliği olduğunu açıklamıştır.³¹⁵ Fakat 1994’ten sonra da siyah çoğunluk ve beyaz azınlık arasındaki kalkınmışlık açığı kapatılamamıştır. Üstelik uygulanan neo-liberal politikalar ırk, sınıf ve cinsiyet eşitsizliklerini iyice derinleştirmiş ve arttırmıştır.³¹⁶

Apartheid’ın ortadan kalkmasıyla bir kısım siyah azınlık güçlerini aldıkları iktidarları aracılığıyla sermaye sınıfına girebilmişlerdir. Ancak yeni Güney Afrika’da renkleri ne olursa olsun iş piyasası liderleri, vergiler, para politikaları ve düzenleyici çevrelerle benzer ideolojik eğilim içindedir. Üretkenlik, yatırım şartları, istihdam yaratma, gelir artışı, yeniden dağıtma ve çalışma şartları teraziye konulduğunda siyah firmaları “beyaz” firmalarından farksızdır. Yeni elit kapasite olarak sınırlı ve ANC’nin güçlü kalmasına çok bağımlı durumdadır. Bu durum Apartheid döneminde devletin desteği ile varlıklarını sürdüren beyaz firmaları hatırlatmaktadır. Toplumsal açıdan bakıldığında, bugün hala eşitsizliğin ve yoksulluğun tabanının çok geniş olduğu Güney Afrika’nın, Apartheid gibi bir bahanesi de yoktur. Aslında, yeni dönemde Apartheid altında kapitalizmin ideolojik sığınağı olan ırkçılık modern

---

³¹³ Immanuel Wallerstein, **Tarihsel Kapitalizm**, çev. Necmiye Alpay, 4. Baskı, İstanbul, Metis, 2006, s.59.

³¹⁴ Bond, **op. cit.** s.2-4.

³¹⁵ Leonard Gentle, “ Black Economic Empowerment, The South African Social Formation,” **The Accumulation of Capital in Southern Africa**, Ed. Patrick Bond, Horman Chitonge ve Arndt Hopfmann, Durban, Rosa Luxemburg Foundation, 2006, s.129-136.

³¹⁶ Ashwin Desai “Neoliberalism and Resistance in South Africa”, **Monthly Review**, Vol. LIV, No.8 (2003), <http://monthlyreview.org/2003/01/01/neoliberalism-and-resistance-in-south-africa>, (17.05.2014).

zamanlardaki biçimleriyle, mesela nitelikli iş gücü olarak, yer değiştirmiştir. Bugün Güney Afrika'daki yoksulluk ve eşitsizlik verileri bunu çok iyi açıklamaktadır. Ayrıca kapitalizmin kalkınmış ülkelerdeki yeni sermaye biçimi finans kapitale sıkı sıkıya tutunmaya çalışan Güney Afrika'nın ekonomik olarak büyürken neden istihdam yaratmadığı da açıklanmış olmaktadır. Güney Afrika'nın bu yeni dönemi için "bir çeşit Apartheid" gibi farklı analogiler yapılsa da süreç gerçekte küresel kapitalizmin bir sonucudur ve sadece Güney Afrika'ya özgü değildir. Bugün Afrika'da birçok ülkede kolonyalizm sonrası süreçte eşitsizliğin ve yoksulluğun tabanının genişlediği görülmektedir. Ayrıca sadece Afrika'da da değil, dünyanın birçok bölgesinde benzeri süreçleri ve toplumsal yapıları görmek mümkündür.

Eşitsizliğin hala güçlü bir ırkçılık ve mekansallıkla sergilenmesiyle, kırsalda ve kentte, ülkenin eşitsiz sosyal yapısı yeniden üreilmeye devam etmektedir. Yoksulluk, işsizlik veya ırkçılık dışı bir eşitsizlik unsuru olan AIDS ve diğer salgın hastalıkların seviyesi bugün hala aşırı derecede yüksek ve enfeksiyon seviyesi dünyada birinci sıradadır.³¹⁷ Güney Afrika'da AIDS ve tüberküloz ile yılda ortalama 300.000 kişi ölmektedir. Güney Afrika İstatistik' in 2012 verilerine göre, 6 milyondan fazla olan HIV taşıyıcısı toplumsal hayattan dışlanmış ve temassız bir yaşama terk edilmiş durumdadır. Mandela hükümetinin AIDS planı, siyah hükümetin önde giden projelerindendi. Buna rağmen ne AIDS ne de Tüberküloz gerçek anlamda ulusal öncelik olmadılar. 2010'da, 20 yıl sonra, hükümet gerçek bir AIDS kampanyası hazırlamıştır.³¹⁸ Üstelik bu sorunlara neo-liberal programların uygulanmasıyla birlikte gelişen ekolojik bozukluklar da eklenmiştir. Artan eşitsizlik

---

³¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. CIA Factbook Güney Afrika raporu:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html>, (07.05.2014).

³¹⁸ Hein Marais, **South Africa Push to the Limit: The Political Economy of Change**, 1.Baskı, London, Zed Books, 2011, s.282.

göstergelerine göre, Pretoria'nın kalkınma ve çevre konusundaki yaklaşımları ekosisteme ciddi zararlar vermektedir. Kişi bazında Güney Afrika küresel ısınmaya neredeyse dünyanın tüm ekonomilerinden daha çok katkıda bulunmaktadır. CO₂ ve yeşil gaz emisyonları ABD'dekinden 20 kat daha fazladır ve endeksi gittikçe kötüleşmektedir.³¹⁹

Bütün bu gelişmeler göstermiştir ki Güney Afrika'daki eşitsizliklerin birçoğu Apartheid döneminde güçlendirilmiş ve derinleştirilmiş olsa da tarihsel olarak geline süreçte bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması Apartheid'in kalkmış olmasına rağmen kolay olmamıştır. Ülke halklarının temel ihtiyacı olan köklü değişiklikler yerine reformlara gidilmiş bu reform paketlerinin içerikleri uluslararası sermayenin emperyalist aracı kurumları tarafından doldurulmuştur. ANC'nin seçim manifestolarında yoksulluk ve eşitsizliği ortadan kaldırmak üzere hazırladığı sosyal reformlar ve değişim paketleri seçimler sonrasında uygulanamamış, söylemden öteye geçilmemiştir. Bunun başlıca nedeni, hazırladığı sosyal dönüşüm programlarının içeriğin sosyalist olmasına karşılık tam da bu dönemde ANC'nin neo-liberal Ortodoks makroekonomi politikaları uyguluyor olmasıdır.³²⁰ Apartheid'in hiçbir kurumu yaşamıyor olsa da Apartheid süresince devam eden eşitsizlikler kırsal/kentsel-

---

³¹⁹ Patrick Bond, **Talk Left Walk Right, South Africa's Frustrated Global Reforms**, 2.Baskı, London, University of Kwa-Zulu-Natal Press, 2006, s.290.

³²⁰ 1994 Seçimleri sonrası ANC, RDP çerçevesinde toplumun acil ihtiyacı olan sosyoekonomik dönüşümü programını başlatmıştır. RDP (*Reconstruction and Development Programme* -Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Programı) 1996'da terk edilirken yerine daha açık bir neo-liberal uyum program olan GEAR (*Growth Employment and Redistribution* -Büyüme İstihdam ve Yeniden Dağıtım) uygulamaya konmuştur. GEAR planı hedeflerinin ve tahminlerinin başarısızlığıyla 2000'lerde terk edildi ve 2006'yılında hükümet yeni planı ASGISA'yı (*Accelerated and Shared Growth Initiative* -Paylaşılan ve Hızlandırılmış Büyüme Girişimi) tanıtmıştır. Önceki plan ve programların başarısızlıklarına karşılık son olarak 2010'yılında NGP (*New Growth Path* -Yeni Büyüme Yolu) ile yeni bir ekonomi planı uygulamaya konmuştur. Fakat bu programlardan hiçbiri bir çözüm üretmemiştir. Daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. Jeremy Seekings, "Poverty and Inequality in South Africa, 1994– 2007," **After Apartheid: Reinventing South Africa?**, Ed. Lan Shapiro ve Kahreen Tebeau, Charlottesville ve London, University of Virginia Press, 2011, **passim**. Ayrıca Bond, **op., cit., passim**.

siyah/beyaz ayrımı hala canlıdır. ANC'nin sırasıyla Mandela, Thabo Mbeki, Jacop Zuma başkanlıkları ve güçlü bir COSATU³²¹ ve SACP üçlü ittifakıyla yönettiği Güney Afrika'da geniş kitleler hala yoksulluk sınırının altında temel ihtiyaçlarından yoksun bir şekilde (elektrik, su, temizlik, sağlık vb. hizmetler) yaşam mücadelesi vermektedir. Ayrıca 1994'den sonra artan sayıda beyaz da bu yoksul kitlenin içine katılmıştır. Bütün bu gelişmelere karşı Afrikalı ve diğer Güney Afrika halkları toplumsal eşitsizliklere karşı yeniden mobilize olmuştur. Bugün hala devam eden şekilde Güney Afrika'da yoksulluğa ve geri-bırakılmışlığa karşı ciddi bir mücadele yürütülmektedir.

---

³²¹ **Idem..**

SONUÇ

Bu tezde *ilkel sermaye birikimi (mülksüzleştirerek birikim veya ekonomi-dışı araçlar yoluyla birikim)* tezleri bağlamında Güney Afrika'da 1948'de resmileşen Apartheid'in kapitalizm ile ilişkisi tarihsel bir perspektifle incelenmiştir. İlkel sermaye birikimi, kapitalizmin yalnızca doğuşuna yol açan bir gelişme olarak değil, kapitalizmin temel öğelerinden biri ve sürekli bir tarihsel durum olarak ele alınmıştır. Bu nedenle mülksüzleştirme, savaş, kolonileştirme gibi ilkel birikim yöntemlerinin kapitalist gelişmenin her aşamasında yeniden ortaya çıkması mümkündür. Kapitalist bir ekonomiye sahip Güney Afrika'da 1948'de başlayan Apartheid yönetimi de bir ilkel sermaye birikimi yöntemidir. Kıtanın geri kalanında dekolonizasyon sürecinin yaşandığı bu dönemde Apartheid rejimi ile Güney Afrikalı çoğunluk kolonyal bir yapı içinde tutulmuştur. Bu yapıyı Afrikanerler açısından uygulanabilir kılan temel gerekçe *ayrı ayrı gelişme* politikalarıyla Afrikalıların kendi medeniyetlerinin kendine özgü şekilde gelişimine olanak tanındığı söylemidir. Üstelik bir dekolonizasyon uygulaması gibi tanıtılmış olsa da Apartheid'in dekolonizasyonla hiçbir ilgisi olmamıştır. Bu ifadeler Afrika kıtası genelinde sürdürülmüş Avrupa koloniciliğinin klasik söylemlerinden çok farklı değildir. *Irkçı ayırma* dayanan uygulamaların tamamı Afrikalı çoğunluğu beyaz azınlığın yönetimine bağlı şekilde (gelişmemiş kırsal bölgelerde) *Bantu Yurtları* içinde (kentlerden uzak) tutmayı amaçlamıştır. Bu sayede hem Güney Afrika hem uluslararası kapitalizmin ihtiyaç duyduğu karlı sermaye birikimi süreci için ucuz iş gücü oluşturan Afrikalılar, beyaz kentsel bölgeler ve endüstriyel alanlarda istihdam edilmiştir. Ancak işgücü fiyatlarının oldukça düşük olduğu bu piyasa koşulları, siyahların *Bantu Yurtları* içinde bir geçim ekonomisi sürdürmesini zorunlu kılmıştır. Kaldı ki ne Rezerv topraklarından alınan

verim ne de ücretli iş gücünün kazanımları siyahlar için minimum geçim şartlarını bile sağlamaya yetecek durumda olmamıştır. Apartheid ile *ekonomi-dışı şiddetin* sürekli bir formu olan *ırkçı ayırım* mülksüzleştirme sürecinin temel dayanağı ve en meşru aracı olmuştur.

İlkel sermaye birikiminin kapitalizmin her aşamasında onun sürekli bir ögesi olduğu tespiti Güney Afrika örneği üzerinde oldukça açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Apartheid sonrasında da devam eden eşitsizlik ve yoksulluğun yapısı ve sürekli yeniden üretilen eşitsizlikler (ırk, cinsiyet, ekonomik) ilkel birikim pratiklerinin doğrudan bir sonucudur. Bu açıdan bir *mülksüzleştirerek birikim* yöntemi olarak neo-liberal makroekonomi politikalarının(özellikle Apartheid'dan keskin bir kırılma olan 1994 demokratik seçimleri sonrası) Güney Afrika ekonomisini nasıl biçimlendirdiği ve uluslararası kapitalizmin önceki dönemlerdeki ayrıcalıklarının sürdürülebilmesini sağladığı ortadadır. Bu neo-liberal politikalar toplumun genel mülksüzlük seviyesini derinleştirmiş ve yoksulluğun tabanı beyaz katılımcılarla beraber genişlemiştir. Bu açıdan tezdeki en önemli tespitlerden biri Apartheid'ın ortadan kalkmasıyla birlikte toplumsal eşitsizliklerin ve ırkçı ayırımın tamamen ortadan kalmamasının temel nedeninin Güney Afrika'daki kapitalist sürecin buradaki ırkçı ayırım ve eşitsizliğin sağladığı artı-değer ile beslendiğini ortaya koymak olmuştur.

Böylece ilkel sermaye birikiminin Güney Afrika'da ilk endüstrileşmenin ortaya çıktığı Apartheid öncesi dönemde, Apartheid süresince ve Apartheid sonrasında farklı pratikler ve uygulama biçimleri ile yeniden ve yeniden başvurulmuş bir yöntem olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Apartheid dönemini bütüncül bir

biçimde ele almak eşitsizliklerin ve *dengesiz* ekonomik gelişmişliğin yapısını açıklamak açısından önem taşımaktadır.

İlkel sermaye birikimi, özellikle genel kapitalist sermaye birikimi süreci içerisinde yapısal olarak ekonomi-dışı şiddet aracılığıyla kendine sürekli bir yer edinmiştir. Biçimsel farklılıklarına rağmen bugün özellikle dünya genelinde bu uygulamaları görmek mümkündür. Yakın zamanda çok tartışılan Çin'in ucuz iş gücü politikaları, Latin Amerika ve diğer Afrika ülkelerindeki birçok politika artan şekilde “ilkel sermaye birikimi”, “mülksüzleştirerek birikim” veya “ekonomi-dışı şiddet” pratikleriyle eşleştirilmektedir.³²²

Bu çalışma süresince karşılaşılan zorluklardan biri özellikle kolonyalizmin Güney Afrika'daki biçimi olan “içsel kolonyalizm” üzerine yapılmış çalışmaların sayısının oldukça az olmasıdır. Ayrıca genel olarak kolonyalizmin bir kapitalizm-öncesi üretim biçimi olarak ele alınması onun modern zamanlardaki yerini tespit etmek açısından güçlükler doğurmaktadır. Bu nedenle tam bu noktada *mülksüzleştirerek birikim* genel kapitalist birikim sürecinin sürekli bir ögesi olduğu yaklaşımı karanlıkta kalmış birçok tarihsel olguyu aydınlatmaktadır. Özellikle hala güncel olarak dünyanın birçok bölgesinde *iç koloni* statüsünde bulunan halklar ve egemen gruplar arasındaki çatışmaların doğru analizi, bu yönde çözümler bulmak açısından önem taşımaktadır.

Bugün Güney Afrika'da gelinen süreçte hala yapısal olarak ekonomik ve sosyal hayatın her alanında toplumsal eşitsizlikler devam etmektedir. Özellikle yakın

---

³²² Çin'deki *Hukou* sistemi ile Apartheid'ı belli noktalarda karşılaştıran ve temel de *mülksüzleştirerek birikim* analiziyle ele alınmış çalışmalardan biri için ayrıca bkz. Giovanni Arrighi, Nicole Aschoff ve Ben Scully, “Accumulation by Dispossession and Its Limits: The Southern Africa Paradigm Revisited”, **Studies in Comparative International Development**, Vol. 45, No: 4, (Aralık) 2010, 410-438.

zamanda temel hizmetlere erişemeyen birçok siyah mahallesi yeniden mobilize olmuş ve yerel örgütlenmelerin sayısı artmıştır. Sağlık ve temel servislere(elektrik, su, temizlik vb. gibi) erişim imkanı yaratmak için bir çok farklı inisiyatif yasadışı bir biçimde faaliyetler yürüterek hizmet boşluğunu doldurmaya çalışmaktadır. ANC' nin siyasi iktidarına yolsuzluk, rüşvet ve hırsızlık gibi birçok yasadışı eylem üzerine sayısız dava açılmış, özellikle Zuma döneminde artan yolsuzluk toplumsal tabanda genel olarak huzursuzluğu arttırmıştır. Toplumsal eşitsizliklerin ve kalkınmışlık farklarının Güney Afrika topraklarında uzun dönemde devam edip etmeyeceği tartışmalıdır. Ancak şurası açıktır ki neo-liberal yapısal uyum programları bu eşitsizliklerin tabanını büyütüp genişletmektedir. Bu nedenle kısa dönemde ANC hükümeti bu politikaları sürdürdükçe Güney Afrika'da benzer sosyo-ekonomik sorunların devam edeceği açıktır. Fakat hem Apartheid döneminde hem de sonrasında yerli halkların iktidarın eşitsizlik politikaları ve eşitsiz yapıyla sürekli mücadelesi bölgenin geleceği için umut vericidir. Üstelik Güney Afrika'daki mücadelenin yapısı gerek Afrika kıtasının geri kalan bölgeleri gerekse dünya sahnesinde birçok toplumsal harekete ilham kaynağı olmaktadır.

EK-1: GÜNEY AFRIKA BANTU YURTLARI HARİTASI

KAYNAKÇA

I.KİTAPLAR

Adam Smith, **An Inquiry Into The Nature and Causes of Wealth of Nations**, book:2, Ed. Edwin Cannan, London, ElecBook, t.yok.

Aldred, Jhon, **British Imperial and Foreign Policy, 1846-1980**, Oxford, Hardcourt Education Limited, 2004.

Alexander, Peter, **Workers, War & the Origins of Apartheid: Labour & Politics in South Africa 1939-48**, Oxford, James Currey Ltd, 2000.

Althusser, Louis and Balibar, Etienne, **Reading Capital**, Paris, François Maspero, 1970.

Amin, Samir, **Ending the Crisis of Capitalism or Ending Capitalism**, Dakar, Pambazuka Press, 2010.

Beinart, William **Twentieth-Century South Africa**, Oxford, Oxford University Press, 2001.

Beinart, William ve Dubow, Saul “The Historiography of Segregation and Apartheid”, **Segregation and Apartheid in Twentieth-Century South Africa**, Ed. William Beinart ve Saul Dubow, London ve New York, Routledge, 2003.

Berger, Iris, **South Africa in World History**, New York, Oxford University Press, 2009.

Birmingham, David, **The Decolonization of Africa**, y. yok, Taylor & Francis e-Library, 2009.

Bond, Patrick, **Talk Left Walk Right, South Africa's Frustrated Global Reforms**, 2.Baskı, London, University of Kwa-Zulu-Natal Press, 2006.

Bond, Patrick, **-The Elite Transition- From Apartheid to Neoliberalism in South Africa**, Pluto Press, London, 2000.

Borstelmann, Thomas, **Apartheid's Reluctant Uncle, The United States and Southern Africa in the Early cold War**, New York, Oxford University Press, 1993.

Cesaire, Aime Robin ve Kelley, D.G., **Discourse on Colonialism, Barbar Batı**, çev. Joan Pinkham, New York, Monthly Review Press, 2001.

Cesaire, Aime, **Barbar Batı**, Der. Güneş Ayaş, Birinci Cilt, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2007.

Clark, Nancy L. ve Worger, William H.,**The Rise and Fall of Apartheid**, İkinci Baskı, London ve Newyork, Routledge, 2011.

Comaroff, Jean ve Comaroff, Jhon, **Of Revelation of Revolution-Christianity, Colonialism and Conciousness in South Africa Vol.1 -**, Chicago ve London, University of Chicago Press, 1991.

Cottrell, Robert C. **South Africa- A State of Apartheid**, y. yok, Chelsea House Publishers, 2005.

Crankshaw, Owen, **Race, Class and the Changing Division of Labour Under Apartheid**, London, Routledge, 1997.

Dubow, Saul, **Apartheid 1948-1994**, Oxford, Oxford University Press, 2014.

Dubow, Saul, **Racial Segregation and the Origins of Apartheid in South Africa, 1919-36**, New York, St. Martin's Press, 1989.

Federici, Silvia, **Caliban and The Witch- Woman, The Body and The Primitive Accumulation**, 3. Baskı, Brooklyn, Autonomedia, 2009.

First, Ruth, Steele, Jonathan ve Gurney, Christabel, **The South African Connection, Western Investment in Apartheid**, Harmondsworth, Penguin Books, 1972.

First, Ruth, **Voices of Liberation**, Cape Town, HSRC Press, 2. Baskı, 2012.

Frank, Andre Gunder, **Latin America: Underdevelopment or Revolution**, New York ve London, Monthly Review Press, 1970.

Gentle, Leonard, "Black Economic Empowerment, The South African Social Formation," **The Accumulation of Capital in Southern Africa**, Ed. Patrick Bond, Horman Chitonge ve Arndt Hopfmann, Durban, Rosa Luxemburg Foundation, 2006.

Guelke, Adrian, **Rethinking The Rise And Fall Of Apartheid, South Africa and World Politics**, New York, Palgrave Macmillian, 2005.

Harvey, David, **The New Imperialism**, Oxford, Oxford University Press, 2003.

Hechter, Michael, "**Internal Colonialism-Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966**", University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1975.

Hobson, J. A., **Capitalism and Imperialism in South Africa**, New York, Tucker Publishing Co., 1900.

Hobson, J. A., **The War In South Africa –Its Causes And Effects-**, Newyork, Macmillian Co. & Ltd., 1900.

Hopfmann, Arndt ,**et. al.**, “The Accumulation of Capital in Historical Perspective”, **The Accumulation of Capital in Southern Africa**”, Johannesburg, Rosa Luxemburg Foundation, 2001.

Hyam, Ronald ve Henshaw, Peter **The Lion And The Springbok- Britain And South Africa Since The Boer War-**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

Lester, Alan, **Imperial Networks- Creating Identities In Nineteenth-Century South Africa and Britain**, London ve Newyork, Routledge, 2005.

Lipton, Merle, **Capitalism and Apartheid, South Africa 1910-1948**, Hants, Wildwood House Ltd., 1985.

Loomba, Ania, **Colonialism/Post Colonialism**, NewYork, Routledge,1998.

Louw, P. Eric, **The Rise, Fall, and Legacy of Apartheid**, New York, Praeger, 2004.

Lowenberg, Anton D. ve Kaempfer, William H.,**The Origins and Demise of South African Apartheid: A Public Choice of Analysis**, 4. Baskı, New York, The University of Michigan Press, 2001.

Luxemburg, Rosa, **Sermaye Birikiminin Tarihsel Koşulları**, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Birinci Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1984.

Luxemburg, Rosa, **The Accumulation Of Capital**, Çev. Agnes Schwarzsschild, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., t.yok.

Mamdani, Mahmood, “**Saviours and Survivors-Darfur, Politics, And The War on Terror**”, Cape Town, HSRC Press, 2009.

Mamdani, Mahmood, **Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism**, New Jersey, Princeton University Press, 1996.

Marais, Hein, **South Africa Push to the Limit: The Political Economy of Change**, 1.Baskı, London, Zed Books, 2011.

Marx, K. ve Engels, F.,**Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri**, Çev. Mihri Belli, İstanbul, Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, 1992.

Marx, Karl, **Kapital**, Çev. Alaattin Bilgi, İstanbul, Eriş Yayınları, 3. Baskı, 2003.

McCulloch, Jock **South Africa’s Gold Mines & The Politics of Silicosis**, Johannesburg, James Currey, 2012.

Mies, Maria, **Patriarchy and Accumulation on A World Scale-Women in the International Division of Labour**, London, Zed Books Ltd., 1986.

Perelman, Michael, **The Invention Of Capitalism- Classical Political Economy and The Secret History Of Primitive Accumulation**, Durham & London, Duke University Press, 2000.

Perry Anderson, **Passages from Antiquity to Feudalism**, London, NLB, 1974.

Posel, Deborah, **The Making Of Apartheid 1948-1961, Conflict and Compromise**, Oxford, Clarendon Press, 1991.

Rodney, Walter, **How Europe Underdeveloped Africa**, Dar-Es-Salaam ve London, 6. Baskı, Bogle-L'Ouverture Publications, 1973.

Samaddar, Ranabir, **Emergence Of The Political Subject**, New Delhi, Sage Publications, 2010.

Sartre, Jean Paul, **Colonialism and Neocolonialism**, New York, Routledge, 2001.

Schmitz, David. F., **The United States and Right-Wing Dictatorships, 1965-1989**, New York, Cambridge University Press, 2006.

Schraeder, Peter J., **United States Foreign Policy Toward Africa, Incrementalism, Crisis and Change**, 1994.

Seekings, Jeremy, "Poverty and Inequality in South Africa, 1994– 2007," **After Apartheid: Reinventing South Africa?**, Ed. Lan Shapiro ve Kahreen Tebeau, Charlottesville ve London, University of Virginia Press, 2011.

Siko, John, **Inside South Africa's Foreign Policy, Diplomacy in Africa from Smuts to Mbeki**, New York, I.B. Tauris &Co Ltd, 2014.

Simons, Harold Jack ve Simons, R.E., **Class and Color In South Africa 1850-1950**, Ed. Ronald Segal, Middlesex, 1969.

Stapleton, Timothy j., **A Military History of South Africa-From the Dutch-Khoi Wars to End of Apartheid**, California, Praeger, 2010.

Stephens, John J., **Fuelling the Empire- South Africa's Gold and Road to War**, Chichester, John Wiley & Sons Ltd., 2003.

Sweezy, Paul, Baran, Paul ve Magdoff, Harry, **Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1975.

Tabata, I. B., **Education For Barbarism- Bantu(Apartheid) Education in South Africa**, London, Unity Movement of South Africa, 1959.

Thompson, Leonard Monteath, **A History of South Africa**, New Haven ve London, Yale University Press, 2001.

Veracini, Lorenzo, **Settler Colonialism-A Theoretical Overview**, London, Palgrave Macmillan, 2010.

Wallerstein, Immanuel Maurice, Braganca, Aquino De, **African Liberation Reader-The Anatomy of Colonialism**, London, Zed Press, 1982.

Wallerstein, Immanuel, **Tarihsel Kapitalizm**, çev. Necmiye Alpay, 4. Baskı, İstanbul, Metis, 2006.

Warwick, Peter, **Black People And South African War 1899-1902**, London, Cambridge University Press, 1983.

Welsh, David, **The Rise and Decline of Apartheid, From Racial Domination To Majority Rule**, Newyork, Jonathan Ball Publishers, 2010.

Wolpe, Harold, **Race, Class & Apartheid State**, Africa World Press, 1990.

Worden, Nigel, **The Making of South Africa**, 5. Baskı, Oxford, Jhon Wiley & Sons Ltd., s.2007.

Worsfold, William Basil, **A History of South Africa**, London, J.M. Dent & co., 1900.

II.MAKALELER

Arrighi, Giovanni, Aschoff, Nicole ve Scully, Ben, “Accumulation by Dispossession and Its Limits: The Southern Africa Paradigm Revisited”, **Studies in Comparative International Development**, Vol. 45, No: 4, (Aralık) 2010, 410-438.

Amin, Samir “Underdevelopment and Dependence in Black Africa-Origins and Contemporary Forms”, **The Journal of Modern African studies**, No:10, (Nisan)1972, <http://courses.arch.vt.edu/courses/wdunaway/gia5524/amin72.pdf>, 503-524.

Amin, Samir, “The Trajectory of Historical Capitalism and Marxism’s Tricontinental Vocation”, **Monthly Review**, Vol. 62, No: 9, (Şubat) 2011, <http://monthlyreview.org/2011/02/01/the-trajectory-of-historical-capitalism-and-marxisms-tricontinental-vocation/>, 10-27.

Blauner, Robert, “Internal Colonialism and Ghetto Revolt”, **Social Problems**, Vol.16, No. 4, 1969, <http://www.jstor.org/stable/799949>, 393-408.

Bond, Patrick, “From Racial to Class Apartheid: South Africa’s Frustrating Decade of Freedom”, **Monthly Review**, Vol. LV, No.10 (Mart 2004), <http://monthlyreview.org/2004/03/01/south-africas-frustrating-decade-of-freedom-from-racial-to-class-apartheid>, (19.04.2014), 30-46.

Bonefeld, Werner, “The Permanence of Primitive Accumulation: Commodity Fetishism and Social Constitution”, **The Commoner**, (Eylül) 2001, 1-15.

Bonefeld, Werner, “History and Social Constitution: Primitive Accumulation is not Primitive”, **The Commoner**, (Mart) 2002, 20-36.

Casanova, Pablo Gonzalez, "Internal colonialism and National Development", **Studies in Comparative International Development**, VOL.1. No:4, (Nisan) 1965, 27-37.

Desai, Ashwin, "Neoliberalism and Resistance in South Africa", **Monthly Review**, Vol. LIV, No.8 (2003), <http://monthlyreview.org/2003/01/01/neoliberalism-and-resistance-in-south-africa>, (17.05.2014), 24-27.

Emmanuel, Arghiri, "White-Settler Colonialism and the Myth of Investment Imperialism", **New Left Review**, London, V.I, No:73, (Mayıs-Haziran) 1972, 35-57.

Glassman, Jim, "Primitive accumulation, accumulation by dispossession, accumulation by 'extra-economic' means", **Progress in Human Geography**, No:30, (Mayıs) 2006, 608-625.

Harvey, David, " 'Yeni' Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim", çev. Evren Mehmet Dinçer, **Praksis Dergisi**, No: 11, 2004, <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/011-02.pdf>, (02.01. 2015), s.23-48.

Legassick, Martin, "South Africa: Capital Accumulation and Violence", **Economy and Society**, Vol.3, No:3 (1974), 425-456.

Nbete, Alubabari Desmond "Ogoni as an Internal Colony: A Critique of Imperialism", **International Journal of Humanities and Social Science**, Vol. 2, No:10, (Mayıs) 2012, 51-61.

Paul, Zarembka, "Primitive Accumulation in Marxism, Historical or Trans-historical Separation from Means of Production?", **The Commoner**, (Mart) 2002, 1-25.

Posel, Deborah "The Apartheid Project, 1948-1970", **The Cambridge History of South Africa**, vol. 2, (1885-1994), 319-368.

Posel, Deborah, “Rethinking the ‘race-class debate’ in South African Historiography, **Social Dynamics**, Vol.9, No:1, Oxford (1983), 50-66.

Tören, Tolga, **Apartheidden Siyah Ekonomik Güçlendirmeye Güney Afrika: Sermaye Birikiminin Tarihselliğinde Irk Ve Sınıfın Yeniden Eklemlenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Ünlü, R. Barış, “Frantz Fanon: Ezilenlerin ve Mülksüzlerin Düşünürü”, **Afrika Çalışmaları Dergisi**, C:1, No:1, 2011, 9-41.

Ünlü, R. Barış “İmparatorluk Fikrinin Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 65, No:3, 2010, 237-266.

Wolpe, Harold “Capitalism and Cheap Labour-Power in South Africa: From Segregation to Apartheid”, **Economy and Society**, Vol.1, No:4, 1972, 425-456.

Wolpe, Harold, “Towards analysis of the South African state”, **International Journal of the Sociology of Law**, No:42, (1980), 43-62.

III.BELGELER VE ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

ANC arşivleri, Arianna Lissoni, **The Anti-Apartheid Movement, Britain and South Africa: Anti-Apartheid Protest vs Real Politik**,<http://www.anc.org.za/show.php?id=5695>, (03.12.2014).

Angelis, Massimo De, “Marx’s Theory of Primitive Accumulation: A Suggested Reinterpretation”, **UEL, Department of Economics, Working Paper**, (Mayıs)1999, No:29,<http://homepages.uel.ac.uk/M.DeAngelis/PRIMACCA.htm>, (20.05.2015).

CIA Factbook Güney Afrika raporu: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html> , (07.05.2014).

David Harvey'in Marx'ın Kapital'i okumak üzerine verdiği derslere ait video arşivi: "Reading Capital", <http://davidharvey.org/2008/09/capital-class-12/>, (10.04.2015).

Deborah Fahy Breceson, "Primitive Accumulation and Imperialism in Relation to The Reproduction of Third World Peasantries" <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/Utafiti/vol5no1/aejp005001005.pdf>, (20.05.2015).

Hicks, Jack, "On the Application of Theories of 'Internal Colonialism' to Inuit Societies", **Presentation Paper for the Annual Conference of the Canadian Political Science Association**, (Haziran) 2004, <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2004/Hicks.pdf>, (03.02. 2015).

http://www.capetown.at/heritage/history/apart_petty.htm, (10. 03. 2015).

<http://www.commoner.org.uk/>, (05. 02. 2015).

http://www.democracynow.org/2004/6/11/allied_with_apartheid_reagan_supported_racist. (10.06.2015)

<https://www.nelsonmandela.org/omalley/index.php/site/q/03lv01538/04lv01828/05lv01829/06lv01857.htm>, (03.02. 2015).

İngilizce-Türkçe sözlük:<http://dictionary.cambridge.org/>, (06. 04. 2015).

Mamdani, Mahmood, "Political Identity, Citizenship and Ethnicity in Post-Colonial Africa", **Arusha Conference, "New Frontiers of Social Policy"**, (Aralık) 2005.

Mamdani, Mahmood, “Reconciliation Without Justice”, (1996),http://web.uct.ac.za/depts/sarb/X0045_Mamdani.html, (02.03.2015).

Moyo, Sam ve Yeros, Paris, “Rethinking the Theory of Primitive Accumulation: Imperialism and the New Scramble for Land and Natural Resources”, **Conference Paper**, İstanbul, (Mayıs), 2011,
<http://ccs.ukzn.ac.za/files/Yeros%20Moyo%20sub%20imperialism.pdf>,
(10.06.2015).

Oxford Sözlükleri,
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/imperialism>, (06.04.2015).

Patrick Bond, “A Half-Century of Competing Political Economic Traditions in South Africa” **Conferans Paper**, (2010),
<http://ccs.ukzn.ac.za/files/Bond%20Legassick%20poli%20econ%20conference%20paper.pdf>, (10.11.2014).

Patrick Bond, “South Africa: Two economies - or one system of superexploitation”,
<http://links.org.au/node/267>, (10.11.2014).

Read, Jason, “Primitive Accumulation: the Aleatory Foundation of Capitalism”,<http://www.after1968.org/app/webroot/uploads/read-accumulation.pdf>,
(17.04. 2015).

Regan’s Embrace Of Apartheid South Africa,Ed. Justin elliott, 2011,
http://www.salon.com/2011/02/05/ronald_reagan_apartheid_south_africa/,
(10.07.2015).

Wolpe, Harold, “The Theory of Internal Colonialism: The South African Case”,
http://wolpetrust.org.za/main.php?include=texts/theory.html&menu=_menus/dialogue.html, (03.02. 2015).

ÖZET

Bu tezde Güney Afrika'da 1948'de resmileşen Apartheid'ın kapitalizm ile ilişkisi tarihsel bir perspektifle ilkel sermaye birikimi tezleri bağlamında ele alınmaktadır. Tezin amacı, ilkel sermaye birikiminin çağdaş kapitalizmin her aşamasında sürekli bir öge olarak işlevsel olduğu yaklaşımını Apartheid bağlamında test etmektir. Tezin temel tespiti, Apartheid'ın ilkel sermaye birikimi açısından endüstrileşmiş Güney Afrika kapitalizmi içinde yeniden mülksüzleştirme amacıyla başvurulmuş bir yöntem olduğudur. Apartheid'ın mülksüzleştirme aracı ise yapısal bir şiddet türü olarak ırkçı ayrıma dayanmaktadır. Bu doğrultuda birinci bölümde sermayenin ilkel birikimi teorileri karşılaştırılacak ve kolonyalizmin türleri sınıflandırılacaktır. İkinci bölümde Güney Afrika'daki sermaye birikiminin tarihsel sürecine yer verilerek, bu süreçte Britanya'nın beyaz yönetimle yürüttüğü ekonomik ve politik ilişkilere yer verilecektir. Bölümün temel amacı gelinen tarihsel süreçte ilkel sermaye birikimi tezlerinin Güney Afrika üzerinde test edilmesidir. Üçüncü ve son bölümde ise Apartheid'ın ekonomik, politik ve sosyal uygulamaları anlatılacak ve ardından Apartheid'ın uluslararası sermaye, İngiltere ve ABD ile ilişkisi incelenecektir. Nihai olarak Apartheid'ın “özel bir tür kolonyalizm mi” olduğuna yönelik tartışma yürütülecektir. Bu bölümün temel amacı Apartheid'ın ekonomik kökenlerine inmektir. Böylece ırkçılığın Güney Afrika kapitalizminin gelişimindeki yeri de tespit edilecektir. Bölümün geri kalanında ise Güney Afrika'da bugün gelinen son durum değerlendirilecek ve Güney Afrika'nın geleceği üzerine bir tartışma sürdürülecektir.

ABSTRACT

This study investigates the relationship between Apartheid, officialized in 1948, and capitalism within the context of primitive capital accumulation theories from a historical perspective. The aim of the thesis is to test the consistency of the approach that the primitive capital accumulation is functional as a permanent element at every stage of contemporary capitalism regarding Apartheid regime. The main finding of this study is that Apartheid was a method applied in order to re-dispossess in industrialized capitalism of South Africa in a primitive capital accumulation manner. The dispossession instrument of Apartheid is based on racial discrimination as a means of structural violence. In this context, in the first chapter, theories of primitive capital accumulation will be compared and types of colonialism will be classified. In the second section, historical process of capital accumulation in South Africa, and economic and political relationships with the white government and Britain during this period will be explained. In the third and last section, Apartheid's economic, political and social practices will be discussed. Then, Apartheid's relations with international capital, Britain and the United States will be examined. Finally, the argument "whether Apartheid is a special kind of colonialism or not" will be discussed. The main purpose of this section is to consider Apartheid's economic base. Thus, racism's effect on the development of capitalism of South Africa will be clarified. In the rest of the section, current situation in South Africa will be evaluated and the future of South Africa will be discussed.